

MAGYAR KÖNYV-SZEMLE.

KÖZREBOCSÁTJA

A M. NEMZETI MŰZEUM
KÖNYVTÁRA.

BUDAPEST.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ HIVATALA

1878.

A „Magyar Könyv-Szemle“ legközelebbi kettős füzete november elsején fog közreboocsáttatni.

A HARMADIK FÜZET TARTALMA:

Mátyás Király könyvtára maradványainak felfedezése 1862.	
Ipolyi Arnold gróf Prokesch—Osten Antal felett a M. Tud. Akadémia 1878. február 25-én tartott emlékbeszédéből	103—120
Fraknói Vilmos: Két hét Olaszországi könyv és levéltárakban. 1878. májusban.	121—153
A magyar korona területén levő kő- és könyvnyomdák jegyzéke	153—160
Vegyes közlemények	160—167
A magyar irodalom 1878-ban	XXXI—XLII
Hazai nem magyar irodalom	XLII—XLV
Hazánkat érdeklő külföldi munkák	XLV—XLVI

MAGYAR KÖNYV-SZEMLE.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára ezen cím alatt folyóiratot indít meg, mely a magyarországi könyvészet és a hazai könyvtárak közlönye óhajt lenni.

Közölni fog a régibb magyarországi bibliographia körébe tartozó értekezéseket és az újabb felfedezésekről szóló értesítéseket. Ismertetni fogja a hazai könyvtáraknak történetét, szervezetét, nevezetesebb tudományos kincseit és szerzeményeit. Továbbá összeállítandja a magyarországi sajtó irodalmi érdekű termékeinek és a hazánkat érdeklő külföldi munkáknak lehetőleg teljes és pontos jegyzékét.

Készséggel megnyitja hasábjait a könyvtárnokok és könyvgyűjtők felszólásainak, javaslatainak és kérdéseinek; számít mindazoknak szives közreműködésére, kiket hivatalos állásuk és irodalmi foglalkozásuk ezen térre vezet.

A »Könyv-Szemle« megjelenik évenként 24 ívnyi terjedelemben, két-havi füzetekben, díszes kiállításban.

Előfizetési ára egész évre bérmentes szétküldéssel együtt 2 frt 40 kr.

Az első évfolyam elfogyott; a második még szintén 2 frt 40 kron rendelhető meg.

Az előfizetési pénzek Knoll Károly urhoz, a M. Tud. Akadémia könyvkiadó hivatalába. vagy a Történelmi társulat pénztárához. vagy végre a legközelebbi könyvkereskedésbe, egyéb küldemények és irodalmi közlemények a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába küldendők.

MÁTYÁS KIRÁLY KÖNYVTÁRA MARADVÁNYAINAK FELFEDEZÉSE 1862-BEN.

Ipolyi Arnoldnak

gróf Prokesch-Osten Antal felett a M. Tud. Akadémia 1878. február 25-én tartott emlékbeszédéből.¹⁾

Mátyás király Stambulba vitt híres könyvtára maradványainak felfedezése és visszaszerzése a magyar tudomány lelkesebb buvárainak nemzedékről nemzedékre szóló régi hagyományát képezte.

Az oly dicsőnek vélt nemzeti mult, bármily kitűnő lehetett is a vitézségben, annál kevesebbet mutatott a tudomány és művelődés magasabb világából. Mátyás király tudományos- és műköre képezte volna abban az egyedüli fényesebb pontot; míg ujabbán mélyebbre nem szálltunk, hogy multunk művelődésének emlékei eltemetett ismeretét a felszínre hozzuk. De e közt is, a mint középkorunk műemlékei s irodalmi régiségei nem csekély kincsét felfedeztük és fölemeltük már, a renaissance kor vizsgálata is nem kisebb fényt látszott hazánkra vetni; s azért a Corvina maradványai szent örökségének keresése egyre méltán kísérté a nemzet lelkesebb tudósait; ámbár feltalálásuk reménye gyakran már ábrándnak mutatkozott, melyen csak rajongva csüggöttünk és lelkesedve emelkedtünk.

Emléke azonban nemcsak irodalomtörténetünk legszebb lapjai egyikét képezte. Nyomozásának és keresésének is már egész története s irodalma volt. Hogy jártak egymásután a követségek érte Budára: a Brassicanusok és Cuspinianusok, a Busbeckek és Pirckheimerek; hogy irták le a Lázusok és Schier Xistusok;

¹⁾ Megjelent az Akadémia kiadásában. Értekezések a Történelmi Tudományok köréből. VII. kötet. VI. szám. 8-adrétű 67 lap. Ezen töredéket, tekintettel könyvészeti fontosságukra, szükségesnek láttuk e helyen is közölni.

hogy vitte diadalban a nagy Soliman szultán vagy talán Ibrahim nagyvezér Stambulba a seraj palotáiba; hogy kínált érte Pázmány és Bethlen harmincz- vagy százezer aranyat. Mesés hírek jártak kincseről, a hártya-codexek, képek és kötések értékéről és tudományos becséről; sőt, a mi több, magyar könyveiről: Bátor László pálos teljes magyar bibliája fordításáról, Janus Pannonius magyar grammatikájáról és hadi dalairól, Szombathelyi Tamás híres magyar hitszónoklatairól, Gábor Deáknak Mátyás király által kedvvel olvasott magyar énekeiről, s a Mátyás palotájában énekelt hősdalokról, a Liber regiusok és krónikák példányairól, a magyar egyházi szent hymnariusokról és Csoda Miklósnak munkáiról s annyi más csodadolgokról.¹⁾

Mint az új és nagy idők kezdetén a lelkesedés nagyobb, a kedélyek fogékonyabbak, úgy szülemlett és lépett e kincs fölkeresésének eszméje és terve is az akkori merészebb vállalkozások közt néhányunknál az előtérbe: midőn a nemzet az elnyomás hosszas éve után az új hajnal derengő szürkületébe tekintve, szebb jövőt tervezgetett.

Egyik elhunyt társunk, a politikai közélet terén is szerepelt Kubinyi Ferencz, akadémiánknak tevékeny s áldozatkész tagja, épen azon időben, aggkora daczára, egy keleti tudományos ut tervével élénken foglalkozott. Nemes szándékaival s áldozatkész-ségével ha nem állott is arányban készütsége és tehetsége, de buzgóságával sokakat felülmult. Az új tudományos czéljai mellett inkább a nemzeti kegyeletok eszméi lebegtek a lelkes honfi előtt. Meg akarta látogatni keleten a magyar történet által is megszentelt classicus helyeket, a szabadsághaborúk kibujdosott hősei menhelyeit és sirjait a Pontus partjain, hová a száműzöttek egykor elbujdosnak, és hol az elhunytak porai az idegen földön nyugosznak . . .

Ekkor szűkebb baráti körünkben vetém fel az eszmét, mennyivel czélszerűbb lenne, ha a bizonytalan és kétes hazafiui tervek helyett inkább a Corvina maradványai fölkeresésére egyesülnénk a keleti útra. Ugy vélekedtem, hogy nagyobb szükségünk van egyelőre nemzeti műveltségtörténetünk emlékei felfödözésére, melyek a hazafiui lelkesedésnek is méltó talaját képez-

¹⁾ Toldy: Mátyás király könyvtára. Tud. ért. II. 25.

hetik, mintsem egyszerűn nemzeti hőseink ily — talán kérdésbe fogható — cultusára. — Henszlmann társunkat, mint a tudomány szakférfiát, kit úgysis a műtanulmányok vonzottak a kelet felé, nem kellett e nézetnek megnyerni. De buzgó aggbarátunk is azonnal lelke erős és meleg hevével megragadta a tervet, és szívesen elejté érte úgy is határozatlan kiindulási pontját.

Mire a czéllal tisztában voltunk, áttanulmányoztuk minden oldalról nem kevésbé a kérdést, mint a feladat kivitelére szolgáló eszközöket megfontoltgattuk. És ki hinné ma, hogy akkor arra kellett a legnagyobb gondot fodítanunk, hogy a terv titokban maradjon, nehogy akár nevetségessé tegyük azt és magunkat hazafiui buzgalmunkkal; vagy netalán még akadályokat is gördítsünk szándékunk kivitele elé. Mert senki nálamnál nem érezte jobban e merész vállalkozásnál nem csak azt, mily gúny kísérheti a sikeretlen járatot, ha czélt nem értünk; de az ügyet magát is mennyire veszélyeztetné ily merész és eredménytelen vállalkozás, a mi pedig valószínű volt; és még mily szédelgéssel is vádoltathatunk netalán. Ámbár ezek újabb vívmányainak nálunk akkor az irodalom és tudomány terén még nem igen volt divata, sem haszna. Éreztem, hogy nagyobb hazafiui elszántsággal, mintsem józan számítással vállalkoztunk oly feladatra, melyet nálunknál nem csak hasonlíthatlanul nagyobb tekintélyű, tehetségesebb és a körülményekkel ismeretesebb államférfiak és tudósok, sőt a leghatalmasabb uralkodók követségei többszörös sürgetéseik daczára nem voltak képesek elérni. Most pedig az egész már rég feladva, s a feledés leple által egészen elborítva volt. Mindez, ha nem teljes titoktartást, legalább a cél leplezését igényelte. Pártfogást nyernünk egyébként nem sikerülhetett volna. Kormányra, mely ily nemes czélt felkarolni, vagy csak méltányolni is képes lett volna, már épen nem, és nekünk a legkevésbé lehetett akkor gondolni. Az ily kincsekért lelkesedő Pázmányok és Bethlenek, kik százezreket készek értök kedvvel áldozni, századok ritka alakjai, és nem mindennapos jelenségek. Még oly bibliophil könyvszerzőink és műkedvelőink faja is akkor kihalt volt, kik, mint Széchenyi, az atya, és Jankovich Miklós, Fehérváry és Horváth István készek voltak a codexeket és műtárgyakat aranynyal felmérni. A közvélemény és közlönyei, a hirlapok nagy hatalma, más actióval voltak elfoglalva a nemzet élete ama küzdelmes napjaiban.

Csak az egyetlen Toldy, kinek itt mindnyájan annyit köszönünk, s a legtöbben baráti karjain léptünk be e helyre, volt az, kinek lelkesedése, a mint értesült szándékunkról, határt nem ismert. »Nem álom ez« kiáltott fel, az előtte is szerényen mentegődő vállalkozásra. »Erős a hitem, hogy ott létezik, hogy még együtt van Mátyás király könyvkincse legnagyobb része. Isten segítsen rá titeket, hogy megtaláljátok, meghozzátok.« A tervezés, a készülődés napjai alatt már alig váltunk el többé egymástól, s alig beszéltünk egymásközt másról, mint erről. Irodalomtörténete harmadik kiadása II. kötetének e részletét, Mátyás király könyvtáráról, épen a sajtó alá volt adandó. Kivette, újra átdolgozta hamarjában, hogy aényt benne teljesebben kifejtse. Átadta nekem, mint maga erről írja, azon »buzgó esengéssel, hogy vegyem az ügyet lelkemre, hogy győződjem meg vázlatos előállításából, hogy nem álom az, amit hírdet, hogy méltó e kérdés felderítéseért fáradozni és áldozni.« S mire átadta, még utánunk kiáltott búcsúzóul: »Az ígélet-földének küszöbén álltok: hódítsátok meg. Ez az égnek utja, s régi magyar dísz, kiált felétek Berzsenyi árnyéka.«¹⁾ De én ez esengést úgy vettem, mint egy követi utasítást, mint parancsot és meghatalmazást; mint a magyar nemzeti tudomány kincstárnokának, sőt fejedelmének utasítását és meghatalmazását követéhez. Éreztem, hogy a nemzeti tudomány ügyében nemesebb küldetést nem egy könnyen nyerhettem volna. Toldy még tovább akart menni. Erővel az akadémia elé akarta hozni az ügyet, azt akarta, hogy egyenesen az akadémia által legyünk a Corvina kinyomozására megkeresendők, s a kezdeményezés dicsősége az akadémianak legyen biztosítva. »Én bízom nemzetem geniusához, lesz pénze erre Magyarországnak!« írta lelkesedve.²⁾ Alig tudtuk őt erről lebeszélni; hogy ennek haszna és sikere nem lesz, dicsősége pedig semmi arányban sem állana a nehézségekkel, melyeket ezáltal fölkelthetne. Megnyugodtunk végre abban, hogy az akadémia ajánló levelet ad gr. Prokesch-Osten internuntiusához, és hasonlót eszközöltünk ki gróf Forgách

¹⁾ Toldy saját szavai, valamint az előbb idézettek. Lásd 1862. »Magyarország« egy cikkében, s ezután újra közölve: Tud. értek. II. 25. és 26.

²⁾ U. o. 25. és 27. lap.

Antal magyar kancellártól; ki akkor a kormány élén állott, s minket szokott szíves figyelmével hathatósan ajánlva, valóban nagy hálaára kötelezett le.

Szerénységünk és csekély tehetségünk öntudatában is éreztük hivatásunk és küldetésünk magas eszméjét, és csak úgy átvoltunk hatva általa és lelkesedtünk érte, mint akár az új világot kereső Columbusok, vagy új égi rendszereket felfedező Copernicusok.

Így léptünk be a Fekete-tengeren átélt viharos éjre következő szép májusi napok egyikén, az Aranyszarv fölött emelkedő Pera velencei palotájába, gr. Prokesch-Osten internuntius-hoz. Beküldött névjegyünk elég volt, hogy bebocsáttassunk, gróf Forgách s az akadémia átnyújtott levele elég, hogy meghittent fogadtassunk. Mindennek daczára a vállalkozásunk merészsége mellett szükséges óvatosság nem engedte, hogy mindjárt nyíltan és őszintén szóljunk.

Áttanulva a Corvina s általában a bizanti könyvtárak nyomozása történetét, ha nem vakmerőségnek, mégis nevetségesnek véltük, hogy magunkat első perczben úgy mutassuk be, mint a kik a Corvinát fölfedezni és visszaszerezni jöttünk. Nem is említve a régibb magyar s osztrák fejedelmi küldöttségeket, kik azt sikeretlenül keresték; tudtuk, hogy az újabb időben is oly tudósok, mint a francia abbé Savin, és az olasz abbate Toderini, az angol főesperes Carlisle és az osztrák követségi tanácsos Hammer-Purgstall, udvaraik által is támogatva, hasztalan fáradoztak ez ügyben. — Sem a bizanti, sem a Corvina-könyvtárak nyomaira nem akadhattak.¹⁾ Félünk, ha ily tudós férfúnak egyenesen elmondjuk, hogy e könyvtárakba akarunk jutni, melyeket ő maga is bizonyára vágyódott látni, ha azokba bejuthatott volna, még szemünkbe talál nevetni. Megkerültük azért a kérdést, s óvatos diplomaticus modorral igyekeztem elmondani nevünkben, hogy a magyar történet-kútfők vizsgálatával foglalkozván, melyek kiadását akadémiánk monumentáiban már akkor megkezdte, archaeologiai tanulmányaink mellett ezek keresésére utaztunk ide. Nevezetesen arról értesültünk, hogy a szultánok

¹⁾ L. Hammer Konstantinápoly leírásában ezek kutatásait összeállítva.

eskiseraj-palotájában lévő kubbe alti nevű épület könyvtárában a magyar krónikák egy érdekes példánya találatik, mely számos új variánsokat szolgáltathat. Ezt óhajtanók látni. Célunk egyelőre csak az, hogy bebocsáttassunk a nevezett könyvtárba, ott körültekintve, megkereshessék e codexet, és beletekintve tájékozhasssuk magunkat, vajjon annak használata, kijegyzése vagy leírása szükséges-e? A további iránt azután az akadémia rendelkezését fogjuk elvárni.

A dolog lényege t. i. az volt, hogy a követ által nyerjünk a kubbe alti, azaz kúp alatti palota könyvtárába juthatni. Régi hagyományok szóltak a felől, hogy itt a régi seraj kubbe alti kincstára könyvtárába volnának letéve a könyvek, melyeket Budáról a kincscsel, az istenek : Hercules és Apollon szobraival, és nagy érc-candelaberekkel hozott magával diadalban Soliman szultán vagy Ibrahim nagyvezér. A keresztény és török írók, mint Gritti emlékirója Francesco della Padovano, és Gilius Konstantinápoly leírásában, Pecsevi a magyar renegát, Mózes zsidó és Sokolazade török író egyaránt emlékeztek volna ezekről. A portai műveltebb török effendik s a portánál kibejáró görög s örmény ügynökök és segédek meghitten suttozták. A magyar emigratio egyes tanult férfiai, kik a keleti irodalmat elsajátíták, mint Szilágyi Dániel, és Konstantinápolyban régebben tanuló kitűnő orientalistánk Vámbéry figyelmét is fölkelték; nevezetesen az utóbbi Pecsevi és Sokolazade fordításával is újra figyelmeztetett.

Tervünk tehát az volt, hogy oly tudományos férfiú által, ki ily vizsgálat célját teljesen méltányolhatta, és oly befolyásos állású diplomata által, minő akkor gr. Prokesch-Osten internuntius volt, a bebocsátást ily ártatlanabb ürügy alatt könnyebben kieszközöljük, mint ha a bizanti császárok vagy a Corvina codexei keresését hirdetjük.

A mily jóakaró készséggel meghallgatta azonban kérésünket, oly határozottan mentegetődzött, hogy hivatalos állásában nem lehet segélyünkre. Mire, méltányolva igyekezetünket, válaszolt, hogy »példával akarja, — ugymond — annak kényes voltát előadni. Önhöz fordulok, mondá hozzám intézve a szót, mint egyházi férfiúhoz. Ön legjobban megérthet, ha az esetet fölteszem : mit válaszolna a Szent Atya, ha valami berlini protestans tudós,

azzal a kérelemmel állana elő, hogy adja ki neki a vatikáni könyvtárban, tegyük fel, Luthernek ott létező eredeti kézíratait, melyeket munkái kiadásánál használni kíván. Én azt vélem, folytatá, hogy mint egyháza fejének és hitőrének ezt meg kellene tagadnia. Már most tegyen ön hasonlatot a Szent Atya böles, felvilágosodott, tudományos, nagy műveltségű személye, s a tudatlan, oktalan előítéletes török közt, vegyük akár a felségét a szultánt is, ki épen úgy vallásának feje és hitőre; melynek épen egyik hitezikke, hogy mindaz, a mi a koránon kívül áll, s irva van, csak istentelenség. Ha ő maga nem is gondolna talán vele, környezete az ulemák figyelmeztetnék és gátolnák ebben. A követnek ilyesmit magától vagy valakiért kérni, egyenesen a diplomatai illemmel, szokással, sőt a köteles tisztelettel ellenkeznek. De tudják önök mit, én azt vélem, hogy szavaiknál tovább látok és hogy nálamnál jobban vannak tájékozva, nemcsak a tárgy, a mód iránt is, melylyel azt megnyerhetik. Tegyék meg a tudomány érdekében ez úton, a mit tehetnek. Mert ha én ily úton fellépek, ezáltal figyelmet keltve, azzal csak akadályukra lehetnék. De részemről mindent meg fogok egyébkint tenni, hogy az intéző körökben jól fogadtassanak. Szükségük lesz a portánál, a külügyéرنél, a nagy vezérnél, sőt lehet a nagyurnál is bemutatásra, hogy a kívánt helyig juthassanak, és kérelmök meghallgattassék. Ezt ajánlatommal ki fogom eszközölni, mint kiváló személyiségeknél szokás, kik fontos tudományos járatban vannak. Odáig érve egyszer, az önök ügyességétől és szemességétől függ, hogy czélt érjenek, ha az egyáltalában ez ügyben lehetséges.«

De nem fárasztom önöket ezek elbeszélésével, s a minket annyiszor kifárasztott lépések és tárgyalások további részleteivel. Csak röviden említem, hogy az ő ajánlása és követségi személyzetével való elkísértetésünk végre is fényes fogadást szerzett a portánál. Kubinyi társunk gazdag dísz magyar viseletet öltött, melynek paszomántja, állítása szerint, még II. Rákóczy Ferencz díszöltönyét ékesíté. Kavaszok előlovaglása mellett nagy kísérettel vezetettünk be. Előbb a külügyminiszter, majd rá a nagyvezér, akkor Fuad pasa fogadott. Üdvözlésünkben kiemeltük, hogy neki nem csak mint a birodalom legmagasabb méltóságának, hanem; mint a török irodalom első férfának és hirneves költőnek kívántuk, mint távol idegen föld szerény tudósai, hódó-

latunkat kifejezni. Midőn erre nyájasan kezét fogott velünk, nem küzdhettem le az érzést, melyre történelmünk legsötétebb lapjai, konstantinápolyi török követségeink többnyire oly lealázó sorsa és fogadása leírásai emlékeztettek. Eszembe jutottak egyik ősmennek, a XVI-dik századi magyar költő s többször portai követ Rimai Jánosnak jelentései: hogy lehetett szerencsés végre a fényes portánál megjelenve, miután felkaftánoztatott, nagyvezér ő magassága kaftánja szélének csókjára bocsáttatni. Vagy mint még Zrinyi Ilona és Tököly leveleiben is felháborodva olvashatjuk, mikép esedeznek, hogy a Seislam ő nagyságának, a török hit legfőbb oszlopának köntösét csókolhassák.¹⁾ Míg Apafi fejedelem a vezérel szemben, csak oda nyújtott keze csókolása után kaftánoztatik fel.

Mennyire változtak azóta az idők. De változott jobban, mintsem véltük volna, a török szellem is. Prokesch, lehet, már akkor szólt Fuaddal, bár nekünk nem említé. Annyi bizonyos, hogy a nagyvezér kérésünkre legkisebb meglepetést sem mutatott, s mint ilyenre, épen semmi nehézséget sem tett. Ellenkezőleg egyenesen rámondá, hogy maga is ifjkorában gyakran forgatta a könyvtárban az európai codexeket, nevezetesen Plutarchust említé, hogy hosszasabban volt kezében.²⁾ De — ugymond — az oly gyakori tűzvészek Konstantinápolyban, mint ez köztudomású, s itt a követségi személyekre mutatott, hogy ők is tudhatják, mindezt elemészték, s aligha maradt belőlök még egy-kettő. Azonnal ki fogja adni a rendeletet, hogy előkerestessenek s az eredményről értesítettni fogunk. Azután beszédét francziául tovább folytatta a török birodalom két nagy bajáról. Egyik az, hogy nem beszélve népe a művelt nyelveket, elzárva marad a világműveltség lendületétől. Más az, hogy a tűzvész annyiszor pusztít, s általa elvesznek a házakkal a vagyon, a kincsek, az emlékek stb. De mindkettőn igyekszünk segíteni. A jövő nemzedék megtanulja majd a művelt nyelveket, s a fa-házak helyébe szilárd anyagból fog újakat építeni.

A török lassúságot ismerve, el voltunk bár rá készülve, türelmünk mégis nagy próbáknak volt kitéve. Megérkezett végre

¹⁾ Tud. ért. I. 263 stb. S Uj Magy. Muz. X. I. 103.

²⁾ Valóban a felfedezett és visszakerült Corvina-codexek egyikében Plutarchus életrajzainak egyes részletei előfordulnak.

a nagy nap, melyen dobogó szívvvel átléphetünk a kubbe alti csarnokai küszöbét. A fogadás mi kívánni valót sem hagyott fenn. Oly fényes volt, akár a portánál. Megvendégléssel kezdődött, mely a néhány csemege, kávé és csibuk fogás közt is nagyon hosszszaknak, sőt végtelennek látszott. Végre miután a keleti illedelem minden udvariassági formáin átestünk, a kincs- és könyvtár főöre: Salih bej fölkelve jelt adott, hogy bevezetésünkre készen áll. A kincstárba lépve, nagy tömegekben állott előttünk a sok drágakő s aranykincs. Felhalmozva áll itt a világ minden részéből összerablott préda-zsákmány, s a követségek által összehordott ajándék-tárgyak össze-vissza állított sora, az indiai drágakövektől és perzsa trónoktól kezdve egész a párisi mult századi barock óraházig. De köztök a drágaságon és curiosumon kívül valódi műbecscsel bíró tárgy mennél kevesebb volt. **Hazánkra** különösen mutató emlék vagy műrégiség általam hamarjában épen nem volt fellelhető. Az egészet máskép is csak futólag néztük, alig várva, hogy a könyvtárba juthassunk. De erről a kincstár megtekintése után szó sem volt. Azt hallók, hogy már ez is oly nagy kegy és kitüntetés, melyben csak a bucsuzó követségi személyek részesíttetnek. Ezzel újra a fogadó teremben a keleti bucsuzási illem udvariasságait folytatva akarták az egészet elvégezni.

Így csalódva és kijátszva, kénytelenek voltunk az illemt félretenni. Figyelmeztettük, hogy nem ezért jöttünk, hogy az engedélyt nem erre kértük és nem erről szól. Nem a kincstárt, de a könyvtárt kívántuk látni, s eziránt nyertünk ígéretet a nagyvezértől. Az ámulás most részükön mutatkozott. A fermán csak a kubbe alti látogatásáról szól. De ha könyvtárt akarunk látni, ezt a szivességet is hajlandók ily előkelő, tudós férfiaknak megtenni.

E közben elvezettek az eski seraj parkjában lévő egyik szultáni kösknek (szerintünk kiosk) nagy könyvtár-termébe. A jól berendezett könyvtárban, mely a szultáni paloták ifjusága iskolájának könyvtárát képezné, azonnal könnyen tájékozhattuk magunkat. Láttuk a polczok felirataiból, hogy a tudományszak szerint rendezett könyvtár a korán, az orvostan, költészet stb. keleti irodalma műveit foglalja csupán magában. A nem háttal, de a nyíló oldallal kifelé fordított könyvek mindegyikének szélmetzetére lévén

irva czime, köztük hasztalan kerestünk volna tovább európai codexeket. Folytattuk azért követelésünket, és mire ez sem fogott, ismét nyájasabb kérés és beszélgetés közt előálltunk értékesebb ajándékkal is, és még nagyobbnak ígérétevel, ha azt, a mit keresünk, előmutatná és feltalálná.

Salih bej követelésünk daczára perczig sem veszté nyugalmat, sőt még nyájasabb lön. Megígérte, hogy utánnézet, kerestetni fog, lehet, hogy még valamire akadnak. — Ez nagy időt vett igénybe. Türelmetlenségünket fékezve, igyekeztünk közben a bejt mulattatni és társalgását élvezni.

E beszédek közt egyszerre föllebbent az ajtó függőnye s az előcsarnok távlatában megpillantók, mint hoznak szolgák biborba kötött nagy codexeket. Látásukra szívünk megrebbent, felsikoltottunk volna. — De mint férfiak, a görög bölcs mondatával: *Ευρησα!* kiáltánk meghatottan, hogy végre is célt értünk!

Csupán hat codex volt! Örömünk csakhamar hanyatlott. De e néhány codex is egyelőre megragadta mindjárt figyelmünket. Mindannyi jelenleg már itthon van nálunk a múzeum s egyetem könyvtárában. Mindannyin rögtön szemünkbe ragyogott a kapcsok zománczában a magyar és Hunyadi czimer, mely hasonlóan miniatúr képeiken is mutatkozott. Biztosak voltunk, a codexek egész habitusa tanusította, hogy feltaláltuk a Corvina stambuli maradványait; hogy három század multán első felismertük és köszönthettük a magyar tudomány e kincseit s emlékeit. Csakhamar beteltünk Sz. Ágoston Isten városa és Tacitus Róma története stb. ismeretes szövegei lapozásával. Égtünk a vágtyól a többit is láthatni és birni. De velök csak még néhány nyomtatott nagy könyvet hoztak ki: a versaillesi kert mult századi képes kiadását, Calepinus szótárát stb., melyeket vagy nem tudtak, vagy nem akartak megkülönböztetni a keresett codexektől. Láthatólag örvendettek mégis, hogy valamivel eltalálták kedvünket. Annál is inkább csodálkoztak további kérdésünkre és kéréseinkre, hogy meg nem elégedve, ebből még többet kérünk. Nincs több! mondák és rázták a fejüket. De talán lesz még? kértünk tovább; ígértünk és közbe fenyegetődtünk is, hogy folyamodunk újra a nagyvezérhez; mért nem mutatták meg a többit. Nyugodtan vették. Jól tesszük, mondák. De nekik most nem lehet többel

szolgálni. Erre sem volt határozott engedélyük. Talán majd kereshetnek s addig találnak még ilyes valamit.

Heteken át tartott ez így, a további lépések megtevése s újabb engedély kieszközlése. Jól felhasználtuk ez alatt az időt s alkalmat. A nagyvezérnél a tengerparton levő nyári lakában magán fogadást nyertünk s némileg titkos látogatást tettünk, melyet egyik menekült derék hazánkfia, főkertésze Sipos eszközölt ki számunkra. Ennek eredménye az volt, hogy egy napon mégis sok kétség és aggály közt hozzá juthattunk óhajtásunk tárgyához.

Végre megjött ismét az engedély, s a nap, melyen meghíva beléphettünk az eski serajba. Itt az előbb leirt kösk könyvtárterme közepén megterített asztalon, most a codexek nagy halma felrakva várt reánk. Megindulással nyultunk utánok, hogy mi mindent fogunk bennök találni. Az első fogások meggyőztek felőle, hogy itt egyszerűn számos classicus, egyházi s középkori író munkái codexeivel állunk szemben; és nem valami hazai irodalmi és történelmi különlegességekkel. A mint ez iránt tájékozva voltunk, azonnal hozzá fogtunk névjegyzékek, tartalmuk és külkinézésük rövid leírása elkészítéséhez. Jól kellett sietnünk velők, mert mintegy ötven darab állott előttünk, s alig volt egykét óra áttekintésükre engedve. Köztök ismét több nyomtatott könyv volt elvegyítve, mint Banduriusnak a bizanti régiségekről irt munkája. Legnagyobb részt azonban becses régi XIV. és XV. századi latin, görög, sőt kiril pergamen kézirati codexek voltak. Ezek közül nevezetesen 9 darab ismét Mátyás király codexei előbb leirt jellegét, az akkori flórenczi codex-írók kezét és miniaturjeit, a veres bársony-kötést, ennek kapcsain és a képek festményeiben a magyar birodalom, valamint a Hunyadiak czimerét mutatta. Sőt egy kép Mátyás király alakját is felismerhetőn ábrázolta. Tartalomra mindannyi classicus, mint mondám, egyházatya és későbbi író, nevezetesebbek Tacitus, Plautus, Suetonius, Polybius, Teophrastus, Cornelius Nepos, Cicero Augustinus, Eusebius, Clemens stb., melyek közül kétségtelenül a legtöbb Mátyás király könyvtárából való lehet, habár annak oly kiváló jellegével nem bir, mint azok, melyek különös megrendelésére készültek, míg a legtöbb általa készen volt megszerezhető.

Nem is tartóztatom önöket e könyvek részletes felsorolásával. Jelenleg már, midőn azok nagy és jelentékenyebb része

birtokunkba jutott, részletes bibliographiai leírásaikat, czimeik összehasonlításai ismertetéseit többszörösen is birjuk.¹⁾

Fölfedezésünk mindjárt nagy figyelmet keltett Konstantinápolyban is, az ottani tudósok kis körében. Most már fölléphetünk vele nyiltan. Nem csak Prokesch örült neki; hanem az ott bizanti tanulmányokkal foglalkozó egy-két idegen tudóst is nagy mérvben érdekelte. Nevezetesen dr. Dethier Rajna-környéki származású akkori tanoda-igazgató, most a stambuli múzeumok igazgatója, kérte tőlünk mindjárt e jegyzéket. De különösen érdekelte magát érte dr. Mordtmann, ki mint hamburgi ügyvivő jött oda s régebb idő óta a török kereskedelmi miniszterium főnöke volt. Most közlésünk után tünt ki először, hogy ő titkon ismételve többet látott már e codexek közül. Első alkalmat adott neki erre a híres Tischendorf, a biblia sinai ősrégi codexe felfedezője. Mint a biblia régi szövegei kutatója, nagy szerencsével járta be ekkor a keletet és kutatta a kolostorokban, nevezetesen Athos hegyén a codexeket. Nagy munkái fényes kiadásai Miklós orosz czár költségén jelentek meg. A czár sajátkezű levélével kérte a szultántól, hogy küldötte Tischendorf a serajban levő bizanti codexeket vizsgálhassa. Ugyanezt tette a porosz király Lepsiusért. Mind a ketten azt vélték, valamint kutató elődeik abbé Savin és Carlisle, hogy feltalálhatják még a bizanti császárok ősrégi könyvtárát. És mindannyian csalódtak ismét. Mind a kétszer különböző helyen, a szultánok dolmabakcsi palotája egyik szobájában láttak néhányat fennebb leirt codexeink közül, melyek tehát oda nyilván az eski-serajból vitettek át az Aranyzarvon megtekintésül. Mind a két hirneves tudós rögtön láthatta, hogy ezek újabb codexek s azért nem érdekelték őket. Mig Mordtmann ezek társaságában kétszer is, majd felületesebben, majd részletesebben vizsgálgatta s feljegyezte azokat, sőt mint egy 12 darabnak rövid czimét is közzétette Lepsius philologiai lapjában. Egyik sem ismerte fel azonban bennök a Corvina

¹⁾ Lásd az általunk fölfedezettek jegyzékét Mordtmann és Dethier későbbi közleményeivel összehasonlítva, kiadva Henszlmann társunk által. M. Akadémia jegyzőkönyvei 1864. II. 89. Pulszky: A Corvina maradványai és Csontos: a stambuli szerailban látott nyugoti codexek. Magyar Könyv-Szemle II. 145. 153. S legujabban az ott visszamaradtak ismeretes codexeinek leírása is felvéve Dethier által a magyar Akadémia megkeresése folytán.

maradványait, melyeket sem nem kerestek, sem azok jellegét nem voltak képesek felismerni. Most hogy Mordtmann az általunk elért eredmény után erről értesült, kérte, közölnök vele jegyzékünket, és ő viszont közlendi velünk az övét. E jegyzékek összeállításából láttuk, hogy ő a mieink közül többet nem látott, és viszont mi sem láttuk mindazt, a mit ő.

Tisztán állott tehát előttünk, hogy még jóval többnek kell ott lenni, mint a mit mi láttunk s eddig ismertünk. Bizonyos volt az is, hogy egyikünk sem juthatott a helyiségbe, hol e könyvtár áll; és hogy annak csak egyes példányai hordattak ki különféle helyekre, megmutatásul a kubbe-altiban létező könyvtár-szobából. Most azért e helyiségnek kutatására fordítottuk újra figyelmünket. A kubbe-alti egyszerű s magánálló épülete minden felől jól kivehető volt. Látogatásaink által tájékozva voltunk a benne levő kincstár helyiségeiről, a fogadó lakról. Elkészítettük alaprajzát, megszámtottuk ablakait, körülhajóztuk tengerre néző oldalát, és mind ebből világosan kitünt, hogy a kincstár termein túl egy vagy két kisebb teremben vagy szobában nem voltunk és hogy ez valószínűleg a codexek rejtegetett könyvtárhelyiségét képezi, melybe bocsátani nem akarnak senkit, hanem inkább onnét kihordják megmutatásul egyes példányaikat.

Ennek oka kétfélekép is volt magyarázható. Az általunk vizsgált s ismert codexek nehányán feltűnő volt a leszakadt, vagy megsérült kötésűeknél hátlapjaik nedvessége, hiánya, rothadása és penészes volta. Ez arra mutatott, hogy a könyvek a földre hanyva egy halmazban fekszenek, s hogy az alsók a padló nedvességétől szenvednek. Ily állapotban, valószínű, hogy átallották a könyveket mutatni, és inkább kihozták a jobbakat. Azért midőn oly számosat állítottak ki belőlük, mint nekünk, talán lejjebb is kellett a rongáltabb példányok után nyulniok.¹⁾ Mig más állítólag értesültek azt adták okul, hogy a kubbe-alti kincstár azon termén túl, és közben a szegletszoba helyiségével, melyben nagy mennyiségű könyv hever, ez előtt egy szobában Mahommed ereklyéi őriztetnek. Miért a hitetlenek ide be nem léphetnek.

¹⁾ A visszakerült példányokon is ennek nyoma látható. Cicero, Clemens, Aristoteles s egy biblia codexein e rothadás, elmállás és penész romai kisebb-nagyobb mértékben mutatkoznak.

Akárhogy legyen is, nekünk többé sem ide bocsáttatnunk nem sikerült, sem kérésünk, hogy még több codexet láthassunk, ha nem most, egy más alkalommal ismét, nem teljesítettet. Ünnepek következnek, mondák. A padisah ide fog látogatni az eski seraj palotáiba. Elfogadására kell készülnünk, akkor senkit sem lehet fogadnunk, semmi idegennek nem lehet ide belépni.

Annál kevésbé lehetett egyelőre nagyobb eredményt elérnünk. Mert, ha sikerült is a Corvina maradványait fölfedeznünk, nem sikerülhetett azokat visszaszereznünk. A kilátásba helyezett mód és feltételek egyrészt oly természetűek, másrészt nehezebbek voltak, hogysem határozottan abba ereszkednünk s ezeket megbírnunk lehetett volna. Azzal vigasztaltuk, vagy csak hitegettük magunkat, hogy itthon talán sikerülni fog jobb módot és költséget is találnunk.

Visszatérve, az akadémia legközelebbi ülésében most már el lehetett mondanunk utunk célját s annak nevezetes eredményét, hogy fölfedeztük Mátyás király könyvtára maradványait; láttuk s összeirtuk azok nagy számát, s hogy ezek mögött még több is rejlik talán, a mi fölfedezésre és mindannyi megszerzésre vár. A Trattner-Károlyi ház régi egyszerű terme, hol az akadémia egyik bölcsője állt, alig hallott ennél örvedetesebb hirt. Társaink, kik közül sokan ülnek még e fényes teremben, s emlékezhetnek az eseményre, bár 15 éve múlt, élénk érdeklődéssel és melegen fogadták jelentésünket. A további részletek, a megszerzethetés módja, föltételei, kivitele iránt is hajlandók voltunk nyilatkozni. De erre zártülést kértünk. Az akkori elnökség, a mily tüntető készséggel fogadta s ígérte azt, úgy soha sem hívta össze.

Az általános tájékoztatlansággal és érzéketlenséggel szemben az ügy egyelőre egészen elaludt. Mig az akadémiában időről időre mind erősebben lüktető tudományos élet újra s ismételve is az előtérbe, vagy csak a tanácskozási szőnyegre hozta. Indítvány indítványt ért. Majd az internuntius volt felszólítandó, hogy szerezze meg az ott létező többi codexek jegyzékét is, bármily jelentékteleneknek látszassanak is azok és bármily rossz állapotban legyenek. Mert úgy véltük, hogy csak a világra szóló nagy művek fényesebb codexeit láthattuk, mig talán épen a magyar szövegű vagy történeti codexeink mint jelentéktelenebb papiros

kéziratok félrevetve senyednek a könyvtár alján. Majd midőn a Prokesch által kieszközölt s elkészítettett újabb összeírás sem elégitett ki, Konstantinápolyba küldendő követség jött indítványba. De az örökös költséghiány miatt az sem létesülhetett.

Az alatt Prokesch-Osten, figyelme általunk már annyira fölébresztve, mind erősebben foglalkozott az ügygyel. Sikerült valóban kieszközölnie, hogy a codexek neki újra előmutattattak, és dr. Dethier által azok bővebb jegyzékét elkészítette, különös tekintettel lévén azokra, melyeken a Corvina jellege felismerhető volt.

De ekkor már fölfedezésünk híre fölébresztette az összes európai szaktudósok figyelmét, kik egymás után jöttek, fejedelmek hatalmas ajánló leveleivel, s többen bebocsátást nyertek. Konstantinápolyban levő hazánkfiai leveleiből arról értesültünk, hogy néhányan egyes Codexek másolásához kezdettek, mások közülök egyet-mást eltulajdonítottak, vagy kimetszettek belőlök; a mi nekünk, ha ezt helyesnek véljük, épen úgy sikerülhetett volna.

Az első a francia kamarának könyvtárnoka Miller volt, ki III. Napoleon által küldetett ki fölfedezésünk hírére.¹⁾ Erre a másik az angol British-Muzeum küldötte Newton jött. Mire Pétervárról az orosz küldött Tischendorf is, előbbi eredménytelen kutatásai daczára ismét megjelent; és most oly eredménnyel járt el, hogy az általunk fölfedezett Hervoja-féle Glagolit, s még más hasonló bizanti s ó-szláv codexeket, evangéliárumot, hymnologiai és legendariusokat magával vitte, úgy hogy ma többé ott azóta nyomuk sincs.

A törökök végre restelték már a folytonos zaklatást és kihordották a kubbe-altiból. Felállították az eddig mutogatottakat az eski-seraj említett köskje könyvtárában. Itt azután mindenki könnyen hozzáférhetett, a ki Konstantinápolyba utazott. Itt látták már hazánkfiai, nevezetesen Pulszky Ferencz is, mint

¹⁾ Dr. Dethier az Akadémiának újabban beküldött Catalogue Scientifique et histor. des Codices de la biblioth. imp. du Sérail mondja: L'éveil donné par la députation Hongroise, fit que Napoléon III. envoya M. Miller le bibliothécaire de la Chambre des députés. — Puis vient M. Newton envoyé par le Musée Britannique. M. Tischendorf a trouvé bon de cacher ce qu'il a fait en examinant la collection. L. fennebb Dethiernek a Könyv-Szemlében kiadás alatt levő legújabb kézirati jegyzékét.

értekezésében írja; s eljött még Poroszországból újra Lepsius, a kormánytól küldve, mint Dethier jegyzékéből látni. Tehát minden európai művelt nagyhatalom hivatalos küldetéssel képviselve volt már. Csak mi, kik fölfedeztük, kiknek leginkább érdekében állott, kik legjobban voltunk tájékozva már az ügyben magánvállalkozásunk által is, nem tettünk többé lépést. A szerencse azonban, s adjuk hozzá mindjárt, a szerencsétlenség is, jobban, kedvezőbben gondoskodott rólunk, mint érdemünk s igyekezetünk.

Midőn Magyarország uralkodója visszahelyezve az országot régi jogába, magyar kormányelnöke kíséretében, a nagy világesemény alkalmával, mely a suezai Isthmus átmetszésével a Középtengert az Indiai s Atlanti Óceánnal egyesíté, Konstantinápolyba ment, hozta vissza s ajándékozta a magyar nemzeti múzeumnak Mátyás király könyvtára kitünő négy codexét. Prokesch-Osten, ki azóta, hogy nekünk ígérte, nem veszté szem elől a Corvina ügyét, nemes belátásával hozta ajánlatba a portánál és szultánnál e legnemesebb ajándékot. S Magyarország királya e legszebb ajándékkal szentesíté ez irányban is az új irodalmi és tudományos korszakot, minő nálunk Mátyás király fényes kora óta nem volt, midőn könyvtára e maradványait visszahozta s az országnak visszaadta.

A többit tudják önök, hogy jutott vissza. Az alkalom, mely azt szülte, bár nagyobb eredményhez vezetett, kevésbé volt vigasztaló.

Ott álltunk tavál, egy éve most, a magyar egyetem könyvtárpalotája ama fényes termében, mely lehet, Mátyás könyvtára királyi termein túl is téve, épen elkészült volt, hogy, mint méltó hely, fogadja magába Mátyás király könyveit, a török szultántól és nemzettől ajándékban. — Itt üdvözlöttük ismét a codexeket, melyeket 15 év előtt először fedeztünk fel. Harminczöt küldetett vissza ez alkalommal s így az uralkodó által hozott négy darabbal együtt 39 codex került vissza hazánkba. Az eddig ott fölfedezett összes codexek száma Dethier legújabb összeírása szerint mintegy 103 darabra tehető. Oly apró töredékeknek mondható tehát ezek száma is, mely semmi arányban sem áll Mátyás király könyvtárával, mely a mostani alaposabb és mérsékeltbb számítás szerint is legalább nyolcz—tíz ezer kötetre tehető. De ezek közt több oly bizanci és egy-két keleti codex is van, melyről

biztossággal el lehet mondani, hogy nem voltak Mátyás király könyvtárából valók. Az eddig fölfedezetteknek tehát közel fele s a legszebb corvinai codexeknek majdnem teljes száma haza került. Az ott maradtak közt eddig egy sincs, mely minket máskép közelebről érdekelne. Vajjon azonban van-e még több? A kubbe-alti könyvtárban nem maradt-e talán az elrongyolt, elmállott, összehányt töredékek közt, mely közelebb állana hozzánk? Ez mindenestre még kérdéses marad.

Az itt levők közül is egy sem nyújt egyes mellékes feljegyzésen kívül akár különös magyar történeti kútfőt, akár magyar nyelv-irodalmi emléket. Mi volt tehát sajátlag az eredmény!? Valóban ahhoz képest a mit rendkívülit és nagyot vártunk, csekély! Nem találtuk meg köztük: sem az ősz magyar bibliát, sem a nemzet hős dalait, sem Janus Pannonius magyar nyelvtanát és nem magyar verseit; nem Mátyás király udvarában énekelt magyar hősdalokat, nem magyar egyházi szónokainkat és hymnariusainkat. Ezeket majd talán még tovább is mint eddig legendariusi és passionáléi nyelvemlékeinket, kolostoraink- és más könyvtárainkból, vagy épen mint most, elhanyagolt levéltáraink oduiban lappangó töredékes feljegyzésekből, mint a Szabács-viadalát és újabban Balassa Bálint dalait, fogják bűváraink előhozni.

De a mit találtunk és fölfedeztünk, az sem megvetendő kincs. Mert találtunk valamivel talán többet is, mint a mit kerestünk. Ezzel kézben kimutathatjuk azt, hogy egykor az európai classicus műveltség színvonalán álltak nemzetünk kitűnő férfiai. Megismerjük, hogy mi volt nálunk a renaissance. Fehangon szólhatunk, hogy a világműveltség e korszaka épen úgy, mint a keresztény polgárosodás minden mozzanata, nemcsak áthatott minket, nemcsak virágzott hazánkban; hanem hogy annak előkelő tényezői is voltunk. Mondhatjuk már ez emlékekkel kezünkben, hogy nem csupán hódítók, nemcsak szabad és független állam, nemcsak nagy hatalom valánk egyszer; hanem budai királyi lakunk versenye a műveltségben mindannyival s egy egész korszakon át jóval előbbre ment a művelt Európa többi udvarainál. Hogy oly tudományos kincse volt, mely a pápait és mediceit vagy legfelebb még egy-két olasz udvart kivéve, sehol sem volt található; melynek codexeit az olasz fejedelmek is még fél század múltán leírásúl, európai udvarok s tudósok használatúl

kérték. Hogy ennek beszerzésére oly nagy összegek adtak ki akkor nálunk, minők a könyvek vásárlására, festésére és kötésére sehol talán sem ezelőtt, sem azután nem költettek el egyszerre a világon. Ez adta meg azután a budai királyi laknak, midőn teljes fényében ragyogott, a legméltóbb fényt; ez adta meg neki a többiek fölött a fölényt. Ez volt, a mi akkor is még, midőn genialis alkotójának lelke onnét kiköltözött, oda vonzotta Európa tudósait és szellemi életét; s ennek codexei szétszóródva innét, képezték maig a királyok s országok könyvtárai legdrágább kincsét.

De mindez nálunk elenyészett és tőlünk kipusztult volt. Természetes, hogy legalább emlékeit, maradványait óhajtottuk ismerni, vágytunk bírni. Mert ha más nem, legalább az volt ez nekünk, a mi a kipusztúltnak és tönkrementnek szebb kora nemes emléke. De más is volt és lesz még. Mert most jön majd a tudományos és bibliographiai vizsgálat. Alig hogy tegnap megkezdték és mi mindent hallunk fölöle már, mi mindent találunk bennök. Megtudjuk, hogy a renaissance, a Corvina nem állott nálunk csupán a légben, hogy nem volt csak luxus tárgy. Halljuk iskoláját és hagyományait egész századon át füződni; látjuk, hogy annak alapját Vitéz érsek könyvtára képezte. Megismerjük már s megválasztjuk ennek codexeit és bennök fenmaradt kezevonásait és javításait, mint tudományos búvárkodása nyomait. Értesülünk arról, mint hozat és szerez újabbakat őscse és tanítványa Janus Pannonius által; és mikép alkot ez mint pécsi püspök még nevezetesebb gyűjteményt, melynek kincseit az érsek és király és könyvtárnokaik Galeotti sat. egyaránt megkívánják s elkérik. Lépésről lépésre kísérhetjük az egész mozgalmat; hogy járnak tudósaink a renaissance kezdete óta elfordulva párisi sorbonnei studiumtól mindjárt Olaszországba, s hogy jönnek az olasz tudósok hozzánk hozva könyveiket hazánkba; honnét és hol, kik másolják és közvetítik a codexeket, e szak első férfiai Attavante és Bisticci, a pápák könyvtára berendezője, a Medicik Laurentianájából sat.

Majd következik erre az újabb, a ritkább, az ismeretlenebb codex-szövegek összehasonlító ismertetése; eredetök, családai kutatása, mint ezt már is megkezdték akadémiánk ülésein, s a szakfolyóiratokban erre hivatott szaktudósaink.

KÉT HÉT OLASZORSZÁGI KÖNYV- ÉS LEVÉLTÁRAKBAN.

(1878 májusban).

Fraknói Vilmostól.

Olaszországnak, az ó- és új-kori civilisáció szerencsés hazájának, könyv- és levéltárai az európai történetírás kiaknázhatatlan bányáit képezik. Minden nemzet történetnyomozói a könnyű munka és a biztos eredmény kilátásával szállhatnak le azok mélyébe.

Es magamnak is immár kellemes megszokássá lett, minden esztendőben néhány hetet szentelni azoknak. Bármennyiszer térek vissza ugyanazon helyre, mindig kielégítve távozom. Egy nagy könyv- vagy levéltár irattömegéből valamely országnak, például Magyarországnak történetét érdeklő összes anyagot felkutatni: számos éveket igénylő feladat volna, s ekkor is kétesnek tűnnek fel, vajjon az teljesen meg van-e oldva.

Saját tapasztalásom arról győzött meg, hogy minden új dolgozat külön kutatásokat igényel. Csak akkor, mikor valamely korral vagy egyéniséggel behatóan foglalkozunk, ismerjük fel világosan mindazokat a halvány nyomokat, melyek a történetük felvilágosítására vezető utakat jelölik.

Meggyőződtem erről a jelen alkalommal is, mikor figyelmet Vitéz János életének és korának történetére irányoztam első sorban.

Ismervén összeköttetéseit Olaszország leghírvevesebb humanistáival; és azt az érdeklődést, melyet korábban Magyarország küzdelme a törökökkel az olasz államférfiak körében felkeltett; semmi kétségem nem volt az iránt, hogy sok új részlettel gazdagíthatom munkámat.

I.

Levéltári kutatásaimat Milánóban kezdtem meg, hol az állami levéltár, a sokféle csapások daczára, melyek idők folytán érték, főleg a XV. század történetére gazdag forrásokat tartalmaz; minthogy a Viscontik és Sforzák, mint ügyes diplomaták, az európai nagy mozgalmak fontos tényezőivé tudtak lenni.

Hunyady Jánossal mint kormányzóval is összeköttetésben állottak, a mely nem szakadt meg akkor sem, mikor Hunyady az ország kormányát V. László kezeibe tette le. Tanúskodik erről 1453 april 10-én a milánói herceghez intézett levele, melyben értesíti, hogy a Jacobus Delbene nevű követe által küldött levelét vette, és maga viszont titkárát Albert jogtudort (Vetés Albertet) küldi hozzá »cum plena tractandi et concludendi facultatis potestate in factis eidem vestre dominacioni peroptime notis«. Sajnos, nem tudjuk meghatározni, melyek voltak ezen ügyek. Valószínűleg a Fridrik császárral ez időben folytatott alkudozásokkal, vagy a török háborúkkal állottak összeköttetésben.

1456-ban egy másik magyar követ, György pozsonyi prépost, jelent meg Milánóban, V. László részéről; míg ugyanakkor Giovanni de Ulesiis milánói cancellár járt Magyarországon. Fennmaradt egy levele, melyben 1456 december 1-én Németujhelyről jelenti Cillei Ulrik meggyilkoltatását, és kiemeli, hogy ezen esemény híre Ausztriában is általánosan örömmel fogadtatott. »Ognuno se sallegra — úgy mond — della morte del dicto Conte de Cile, et qua communiter si dice che era uno tiranno.«

Ezen véres esemény gyászos következményeiről érdekes jelentéseknek egész sorozata maradt fenn e levéltárban. Azok Thomasius Jánosnak, a velencei köztársaság budai ügyviselőjének levelei, melyeket közérdekű tartalmuk miatt másolatokban megküldöttek a többi olasz udvaroknak. Az eredeti példányok azóta tűzvész áldozataivá lettek, és a milánói másolatok mentették meg tartalmukat a történelemnek.

Ezen levelek Budáról, 1457. márczius 10, 15, april 7 és junius 13-án irattak. Egyik dátum nélküli.

Márczius 10-én, mikor a közeledő catastrofáról még senkinek sem volt sejtelve, mellékesen felemlíti a többi részletek között, hogy tegnap Hunyady László Esztergomba ment, hogy az ott táborozó cseh hadakkal alkura lépjen, s mihelyt ezen ügyet elintézi, birtokaira fog sietni, hogy ott a török hadjáratra felkészüljön, míg öcsese Mátyás, ki e napokban érkezett Budára, a királyi udvarban marad.

Márczius 12-iki levelében jelenti, hogy Hunyady László

Esztergomból Budára visszaérkezett: a nélkül, hogy a csehekkel folytatott alkudozásai eredményre vezettek volna.¹⁾

Három nappal utóbb levele már a szomorú esemény hírét viszi Olaszországba.

Szerinte, márczius 14-én délutáni hat óra tájban, mikor a nádor, Pálóczy László, Giskra és a két Hunyady a királynál együtt voltak, rendelet adatott a vár kapuinak elzárására. A velenzei követnek az alsó városban volt lakása, s így csak azt be-szélheti el, a mi itt történt s tudomására jutott. E szerint a vár elzárása után királyi hírnökök járták be a várost, azzal a parancssal, hogy mindnyájan, kik a király hívei a vár falai alá gyülekezzenek. A nép megjelent, s miután itt négy óra hosszát várakoztak volna, értésökre adatott, hogy mindenki térjen vissza házához és felfegyverkezve várja be a további parancsokat. Egyúttal tudomásukra hozatott, hogy a király parancsára a Hunyady testvérek őrizet alá helyeztettek.

Hunyady László csapata, mely mintegy 1200 emberből állott, s a pesti parton volt elhelyezve, mihelyt urának elfogatásáról értesült, azonnal fegyvert fogott és a Duna partjára sietett; de mivel a király parancsára a hajók mind eltávolítottak, nem kelhettek át a folyamon és Temesvár felé vették útjokat.

Másnap, mivel a vár még mindig el volt zárva, semmi más hír nem jött az ügynök tudomására, mint az, hogy e napon a nagyváradi püspököt, a kalocsai érseket, az esztergomi érsek egyik unokaöcsését és több urat szintén elfogtak. E mellett feljegyzi, hogy sokan attól félnek, hogy Szilágyi Mihály »egy veszedelmes ember« bosszúból a törökkel alkura lépend.

A következő levél csak három héttel később, ápril 7-én iratott; valószínűleg azért, mert korábban nem volt alkalma Velenzebe küldeni. Elbeszéli Hunyady László kivégeztetését; kiemeli, mennyire mély benyomást tett ez esemény az egész nemzetre. »Kevés magyar ember — úgy mond — tudta visszatartani könnyeit.« Elmondja, hogy a kivégeztetésre következő napon a nagyváradi püspök budai házát feldúlták. És hogy közhiedelem szerint őt is kivégezték vagy örökös börtönre ítélték volna, ha csak Carvajal bibornok a pápai követ erélyesen fel nem lép. Ez

¹⁾ E levél nincs meg. Hivatkozik rá márczius 15-iki levelében.

ugyanis sajátkezű levélben figyelmeztette a királyt; hogy a püspök elfogatása által az egyházi kiközösítést vonta magára; s hogy ő a szent szék és saját személye iránti tekintetből nem tűrheti, hogy szeme láttára egy püspök világi fejedelem által őrizet alatt tartassék. A király két napig nem válaszolt e levélre, s ezen idő alatt úgy tekintették a királyt, mint a ki excommunicálva van, minélfogva a királyi kápolnában nem tartatott az isteni tisztelet. Végre harmadnap a király Esztergomból Budára hívta a primást, és kiszolgáltatta neki Vitéz Jánost, hogy az egyházi törvények szerint járjon el vele. Ugyancsak a legátus közbenjárására történt az is, hogy a király az elfogott világi urakról a bilincseket levétette. Az engesztelékenység szellemét igyekezett uralomra juttatni; hangsúlyozván, hogy erőszakos fellépésével a törökök ellen tervezett hadjárat sikerét kockáztatja.

A Hunyady László kivégeztetését előidéző körülmények titkaiba a velencei ügynök nem volt beavatva. Felemlíti, hogy némelyek szerint Cillei barátjai bosszújának, mások szerint magánylölötnek volt áldozatja. A király néhány órával lefejeztetése után, egyik bizalmas emberét küldötte a pápai legátushoz, kinek tudomására hozta, hogy Hunyady Lászlót, mint az élete ellen szőtt összeesküvésnek fejét büntette.

Érdekes, a mit a velencei ügyviselő a Hunyady-ház tagjainak és barátainak magatartásáról feljegyez. Ápril 23-án Hunyady János özvegyének követe jelent meg a királynál, levelet hozva, melyben a szerencsétlen anya esedezik, hogy legalább másik fiának életét kimélje; kész oly nagy váltságdíjt fizetni, a milyent csak kívánni fognak tőle, még ha utolsó ruháját is oda kellene adni. Személyesen jött volna — úgy mond — a királyhoz, de bátyja erőszakkal visszatartja

És csakugyan míg a megrémült anya minden áldozatra el volt szánva, hogy életben levő gyermekét megmentse, Szilágyi Mihály égett a vágytól megboszulni az elhúnytat. Fenyegető levelet irt a királynak és a pártján levő főuraknak, kijelentve, hogy a törökkel fog szövetkezni, s ennek segítségével bosszút álland a királyon és mindazokon, kik öcsese haláláért felelősek. A velencei ügyviselő szól Szilágyi készülteiről, mikép sietett Belgrádból Temesvárra, attól tartva, hogy Szilágyi Erzsébet e fontos várat a királynak átadja; mikép gyűjt hadakat, s hogy még

számos cseh zsoldosok is gyűlnek táborába; mikép tesz a király eredménytelen kísérletet a kibékülésre.

Ismeretes, hogy a polgárháború kitörését ekkor csak V. László váratlan halála akadályozta meg.

A Mátyás király uralkodására vonatkozó milánói levelezések fel vannak véve az Akadémia által kiadott »Mátyáskori diplomatiái emlékek« közé.

Köztudomású, hogy Mátyás halála után, midőn Corvin Jánosnak nem sikerült igényeit a magyar trónra érvényesíteni, a milánói udvar megtagadta tőle Bianca hercegnő kezét. De nem volt ismeretes, hogy tervben volt e hercegnő és II. Ulászló között házassági frigyét hozni létre. Ezen tervnek egyik tényezője Bakocs Tamás volt, akkor még csak győri püspök, kinek egyik érdekes leveléből következtetjük, hogy a terv sikerülte esetén a bibornoki főveg volt néki jutalmul kilátásba helyezve.

Ugyanezen korbéli diplomatiái levelezésekhez mellékelve egy fontos állami irat másolata is találtatik. A horvátországi rendek 1494 ápril 10-én tartott bihácsi gyűlésökből a pápához intézett feliratuk, melyben a törökök részéről fenyegető végveszély elhárítására segélyért folyamodnak, előadják szenvedéseiket, és különösen hangsúlyozzák, hogy ők hazájukon kívül sehová sem fordulhatnak »cum preter hoc infelicissimum idioma nostrum aliud quodpiam ignoremus.«

Milánó k ö z k ö n y v t á r a i között leggazdagabb az Ambrosiana, melyet a XVII. század elején Borromeo Frigyes bibornok alapított. Codexei a IV. századig érnek fel. Hazánkat érdeklő kézírata csak kettő van. Az egyik Corvina, melyet Rómer Flóris tagtársunk ismertetett; a másik Janus Pannonius verseit tartalmazza, a melyek azonban, miként meggyőződtem, a Teleki József gróf által rendezett utrechti kiadásba mind fel vannak véve.

Ugyancsak Milánóban a Trivulzio örgrófok családjának a m a g á n k ö n y v t á r a szintén rendkívül gazdag kéziratokban, és két Corvina birtokával is dicsekszik. Felkerestem a család nagyszerű palotáját, hol a ház ura lekötelező szívésséggel fogadott A legdúsabb magánkönyvtár az, melyet valaha láttam. A múlt században a család több tudománykedvelő tagja — főpapok és államférfiak — fejedelmi bőkezűséggel gyűjték.

Pergamenre nyomtatott princeps-editiók, miniature-ékítményekkel díszlő codexek nagy száma található itt. Az utóbbiak között legfényesebb egy miscskönyv, mely esztei Hippolyt esztergomi érsek tulajdona volt; a miniature-lapok festőjének Ghirlan-dájót tartják a szakértők.

E könyvtár két Corvináját, Mazuchelli és Budik röviden megemlítették; de leírásuk először e helyen jelenik meg. A budai könyvtár legfényesebben kiállított könyveihez számítandók.

Az első Horatius műveiről irt commentárokat tartalmaz. Ívrétű, XV. századbéli hártya-codex. 301 levélből áll. Magassága 35, szélessége 22 $\frac{1}{2}$ centimeter. Kettős címmlapja van. Az 1^b lap közepén négyszögű keret áll, melynek felső és alsó részéhez félkör alakú tér van toldva. A felsőben olvasható: PORPHIRIONIS IN HORATIVM. A közép keretben: HOC VOLVMEN CONTINET COMMENTARIA PORPHIRIONIS ET ACRONIS IN Q HORATIVM FLACCVM. Az alsó részben címer paizs áll, ezüst alapon négy veres pólyával, felette nyílt korona. Az egészet fényes virágdíszítmények veszik körül.

A 2^a lapot fényes dísz-keret fogja körül: virágokkal, állatok- és géniuszokkal. A felső lapszél közepén gyűrűdző arany kigyó; a jobb oldalon 4 ifjú férfi alakja, azután címer: veres mezőben ezüst kettős kereszt; majd egy majom, alatta ismét címer: veres mezőben egy ezüst pólya; végre ifjú nő alakja; a baloldali lapszálen: nő alakja, alatta címer: ezüst alapon három veres pólya; majd egy óz, és ismét címer: veres mezőben ezüst kereszt; végre férfi alakja. Az alsó lapszélben a főcímer van elhelyezve: hatszögletű paizsban sötétbarna mezőn négy kék pólya.

A lap élén a cím:

POMPONII PORPHIRIONIS GRAMATICI ERVDITIS-SIMI COMENTARIA IN ODAS HORATII FLACCI.

A szöveg első (Q) betűjében Horátiusnak koszorúzott alakja látható.

A munka a 134^a lapon végződik.

A 135^a lapon ékes lapszél tűnik elő, és itt kezdődik Acronis Gramatici explanatio in Q. Horatii Flacci Sermones. De a cím nincs kiírva, az üres helyet elfeledték betölteni.

E munka a 301^b lapon végződik.

Az írás hanyag, de közben ékes kezdőbetűk állanak.

A könyv eredeti bőrkötése épen megmaradt; arabeszkes vak és aranyozott nyomatokkal. Középen címer helye. A könyv széle aranyozva van.

A második Corvina miscelláneákat tartalmaz. Ívrétű, 205 levélből álló hártya-codex. Magassága és szélessége mint az előbbié. Czímlapját fényes keret veszi körül mind a négy oldalán: virágok, géniusok, phantasztikus állati alakok. A felső lapszél közepén virágbokréta. A jobbszáron két női alak között, fehér lovon ülő férfiú. A balszáron csak egy nőalak. Az alsó szél tájkép foglalja el, melynek közepén nyílt koronával fedett címer paizs: sötétbarna alapon egy kék pólya. Hogy azonban ezen címer nem az eredeti, hanem e fölé van festve, mutatja a megelőző üres lapon az első címernek benyomott helye, a melyen Mátyás címerét, a magyarországi pólyákkal és a középső szívpaizsot tisztán ki lehet venni.

Ezen körülmény azért bir különös érdekléssel, mert bizonyítja, hogy a Corvin-codexek későbbi birtokosai többször saját címereiket festették a Mátyásé fölé. A mi bűvárainkat arra intheti, hogy az idegen címerekkel ellátott codexek között is találhatni Corvinákat.

Az első és második lapon Medici Cosmohoz intézett ajánló levél áll, melynek szerzője Traversari Ambrosius, ki a codexben foglalt darabok elsejét fordította.

A könyv tartalma a következő:

2^a lap. Laertii Diogenis vite atque sententie eorum qui in Philosophia claruerunt.

173^a lap. In Homeri poete vitam Peregrini Albii prefatio ad Laurentium Medicem.

174^a lap. Herodotus de vita Homeri.

183^a lap. P. Virgilii Maronis vita per Donatum Grammaticum edita.

198^a lap. Vita quorundam latinorum poetarum a P. Candido editae et primo vita P. Virgilii Maronis.

200^b lap. Ex annumerationibus Eusebii de temporibus per Olympiadas poetarum quorundam latinorum vitae, et primo de Q. Ennio poeta.

202^a lap. Verba M. Fabii Quintiliani de institutione oratoria libro decimo cum de poetis latinis tractat.

Az utolsó üresen álló levél előlapjának közepén egykorú kézírásával olvasható:

FRANCISCVS SASSETTVS THOMAE FILIVS FLORENTINVS CIVIS FACIVNDVM CVRAVIT.

MITIA FATA MIHI.

Ugyanezen jegyzetet, mely a könyv első tulajdonosáé, vagy megrendelőjeé, a modenai Eszte-könyvtár egyik Corvina codexében találtam.

A codex hárttyája és írása középszerű. Ékes initialisok gyakoriak. A lapszéleken a scriptor tartalommutató oldaljegyzetei. Más kéztől nincsenek jegyzetek.

Eredeti bőrkötése épen fennmaradt, arabeszkos nyomatokkal. Mindkét táblának közepén szívpaizs látható; az arany ágon ülő, esőrében arany gyűrűt tartó Corvin-holló. A hátulsi táblán felül olvasható:

LAERTIVS DIOGENES.

A könyv széle aranyozott.

A Trivulzio-könyvtár egykor összesen négy Corvin-codexet birt; de e század elején kettő végrendeleti hagyomány gyanánt Belgiojoso hercegnőre szállott, és jelenleg leányának Trotti őrgrofnének birtokában vannak. Ohajtottam ezen codexeket is megsemlélni, mivel azonban a főrangú tulajdonosnő távol volt Milánótól, ezt egy jövő alkalomra kellett halasztanom.¹⁾

II.

Flórenczben a Medici Lőrincz által alapított Laurentiana könyvtár hat Corvin-codexet tartalmaz, melyeket Bandini jeles catalogusában leir.

Mindazáltal magam is átvizsgáltam azokat, remélvén, hogy talán jegyzeteikben felismerendem Vitéz kezének vonásait. És nem csalódtam.

Ugyanis a Macrobius munkáját tartalmazó codex kétségtelenül Vitéz könyvtárából került Mátyás birtokába.

¹⁾ Az egyiket említi Mazuchelli. Tartalmazta Joannes Damasceus és Anselmus Cantuasensis néhány munkáját.

Negyedrétű 116 levelet tartalmazó XV. századbeli hártya kézirat; mely a florenczi műintézetek egyikében másoltatott. Magassága 35, szélessége 23 centimeter.

Az első levél három oldalát arabeszkcs lapszél környezi, a mint ez az egyszerűbb Corvinákon gyakran előfordúl. Az alsó lapszélen két géniusz tartja a babér-koszorút (stemma), melynek a czimpaizsot kellett volna befogadni. Itt azonban üresen áll.

A czímlap élén arany betűkkel áll a könyv czíme:

MACROBII THEODOSII ILLVSTRISSIMI SATVRNALIORVM LIBER PRIMVS INCIPIT.

A codex mind az öt könyvet tartalmazza. A kezdőbetűk díszesek. Egyébkint a hártya és az írás középszerű.

Majdnem minden lapon vannak jegyzetek, melyek minden kétséget kizárólag Vitéztől származnak. E jegyzetek legnagyobb részben a szöveg tartalmára, különösen csillagászati és természetrajzi adatokra, emlékeztetnek, és a szövegben előforduló tulajdonnevek is ki vannak írva — részben a szokatlanabb kifejezéseket jelölik meg és magyarázzák.¹⁾

Igen fontos az a jegyzet is, mely a codex utolsó lapján, XVI. századbeli kézírással olvasható: »Questo libro fu del Re Mathia d'Vngheria comprato in Constantinopoli dell' òre Francesco²⁾ e mandato a messer Antonio Braciolo, quale l'ha mandato a me Pier Francesco Riccio addi 29 di febbraio 1544.«

Ezen adat kétségtelenné teszi, hogy a Corvina egy része mindjárt Buda várának 1541-ben történt elfoglalása után, Konstantinápolyba szállítatott, mert három évvel utóbb egyes darabjait vásárolni lehetett.

Kiállításra és nagyságra nézve ezen codexhez teljesen hasonlít egy másik 119 levélre terjedő hártya-codex, mely Galeotti Martius-nak »De Homine« című physiologiai mun-

¹⁾ Például az első lapon Macrobius azt mondja, hogy ne róják meg őt, ha a régi írók mondásait használja. Erre Vitéz feljegyezi: »Nota non esse viciosum autorum veterum verbis uti.« — A nyelvtani jegyzetek ilyenek: »Noctu pro nocte« — »Noc pro noctu« — »Nudius quartus«. — Bandini ezen oldaljegyzeteket szintén megemlíti: »Adsunt in margina brevia quaedam summaria et graeca verba, quae suislocis docta manu reddita sunt« (II. 759. l.)

²⁾ Bandini olvasását »Oratore Franzese« kétségesnek tartom.

káját tartalmazza, mely többször nyomtatásban is megjelent. Galeotti e munkáját Magyarországon írta és Vitéz Jánosnak ajánlotta. Az ajánló-levél a nyomtatott kiadásokba is fel van véve.

Gondosan vizsgáltam ezen codexet, mert nem látszott valószínűtlennek, hogy ez az a példány, melyet Galeotti Vitéznek felajánlott. Ezen feltevésem teljes bizonyossággá nem emelkedett, de több körülmény által megerősítették. A címlap keretének alsó részében meg van a címér-paizs, melyet rézsutosan menő pólya két mezőre van osztva. De a két mezőbe festett jelvények erőszakosan ki vannak törülve. Úgy látszik, mintha a felső mezőben a liliumnak az alsóban pedig egy csillagnak nyomait lehetne felfedezni.¹⁾

Hasonlag lehetségesnek tartom, hogy az Aeneas Sylvius leveleit tartalmazó, XV. századbéli fényes hártya-codex szintén Vitéz könyvtárából származik.

Az első lapon, a hol Sbignew krakói bíbornoknak Aeneas Sylviushoz intézett levele áll, az arabeszkos lapszélén kerekded címér-paizs látható: kék mezőben arany lilium és alatta rézsutosan fekvő arany pólya.

Az ötödik levél első lapján pedig, a hol Aeneas Sylvius levelei kezdődnek, az alsó lapszél közepére hétszegletű címér-paizs van festve, arany pantallér által két kék mezőre osztva: a felső és alsó mezőben egy-egy arany lilium; a pantalléron három ezüst csillag.

Isméretes, hogy Vitéz János címérében a lilium és csillag előfordul. Igaz ugyan, hogy ennek fő eleme: az oroszlán az Aeneas Sylvius-codex címereiben hiányzik; de köztudomású, hogy az olasz műintézetek miniatörjai a címerek festésében, minden heraldikai szabályok alól emancipálva magukat, igen önkényesen és gondatlanul jártak el. Legvilágosabb tanúsága ennek a jelen codex, melyen egy kéz ugyanazt a címet lényeges eltérésekkel festette.²⁾

Annak a feltevésnek, hogy ezen codex Vitéz számára készült, indokolására még azt is felhozhatnám, hogy abban Aeneas

¹⁾ E codexet ismerteti B a n d i n i.

²⁾ Ezen codex és tartalmának részletes leírását adja B a n d i n i.

Sylviusnak Vitézhez intézett oly levelei találtnak, melyek más codexekben nem fordulnak elő.)

Ugyanis e codex a nagy főpaprak számos még kiadatlan leveleit tartalmazza. És eltekintve attól, hogy e codex Vitéz könyvtárából származik-e vagy nem; ez Vitéz életrajzára és hazánk történetére megbecsülhetetlen kútforrásul szolgál.

Az 1453-dik és azt követő két esztendőnek eseményeiről sehol oly részletes és érdekes közleményeket nem találunk. Hunyady Jánosnak és a magyar rendeknek viszonya V. Lászlóhoz, Cillei Ulrikhoz, Eizingerhez és Podjebrádhhoz; a török hadjárat előkészületei; az ezen hadjárat létesítése érdekében egybehívott frankfurti, regensburgi, német-újhelyi gyűlések, — úgy szólván minden levélben említettnek.

Igaz ugyan, hogy a kitünő humanista korának történetét több munkában feldolgozta; de a levelek számos oly részleteket tartalmaznak, melyeket a feldolgozásnál kisszerűeknek tartott és elmellőzött. E mellett a levelek az események vagy hírek hatása alatt iratván, a közvetlenség jellemével bírnak.

Mind e levelekből meleg érdeklődés szól hazánk sorsa, és őszinte rokonszenv annak vezérlő férfiai, s különösen Hunyadi János és Vitéz János iránt.

Kötelességemnek fogom tartani e leveleket méltó kiadásban közrebocsátani, és ekképen jóvá tenni a mulasztást, mely az európai történetírók részéről, szemben a XV. század egyik legnagyobb írójával, államférfiával és pápájával szemben, majdnem megfoghatatlan.

III.

Bolognában a régi egyetem könyvtára is őriz egy fényesen kiállított Aeneas Sylvius-féle levél-gyűjteményt. A főpaprak e kötetben foglalt levelei mind megjelentek nyomtatásban. De kiadatlan Liscius Miklósnak V-dik László csehországi titkárának hosszú levele, melyet tiz nappal Cillei Ulrik halála

*) Ezeket felvettem ily című kiadásomban: »Zrednai Vitéz János politikai beszédei és Aeneas Sylviusnak hozzá intézett levelei.« Buda-pest 1878.)

után, november 21-én Aeneas Sylviushoz irt, és a melyben úgy magáról a catastrófáról, mint a megelőző és követő eseményekről több új részlet foglaltatik.

De Bolognában nem annyira köztörténeti adatokat kerestem, mint inkább a nagy hírű egyetemet látogató magyarok nyomait óhajtottam kutatni.

Mert mikor Szilády Áron 1868-ban, az Akadémia megbízásából ott járt, nyomozásai nem vezettek eredményre. Miként jelentéséből tudjuk, nem talált egyebet, mint a tanároknak 1568-ban és a tanulóknak 1717-ben kezdődő lajstromait; minélfogva arra szorítkozott, hogy az egyetemi épület csarnokaiban elhelyezett czimerekről lejegyezte néhány XVI. századbéli előkelő magyar tanulóknak nevét.¹⁾ Pedig kétségtelen, hogy a XIII. századtól kezdve sűrűn keresték fel hazánkfiain e főiskolát. Én némileg szerencsésebb voltam. Constatálnom kellett ugyan, hogy az egyetem régi anyakönyvei mind elenyésztek. Mindazáltal egy fiatal tudósnek Carlo Malagolanak kalauzolása mellett, az Archivio Municipaleban átvizsgálhattam a kánoni jog tudorainak 1377-ben kezdődő lajstromát; továbbá a natio germanica anyakönyveit, melyek a XIII. századtól kezdve fennmaradtak és legújabbán a Malvezzi grófok magán-levéltárában épen a nevezett tudós által felfedeztettek.

Az első kéziratnak czíme: *Primus liber secretus Juris Pontificii ab anno 1377 ad annum 1528.*

Az első magyarral 1384-ben találkozunk. »Die 24 septembris Andreas de Ungaria suppositus fuit examini privato . . . et fuit ab omnibus approbatus, excepto uno ex ipsis doctoribus.«

A következő (1385) évben két magyar veti magát alá a szigorlatoknak.

»Die 7 augusti suppositus fuit privato examini dominus Johannes de Ungaria archidiaconus de Bocho (?) et Rector Universitatis dominorum Ultramontanorum . . . et fuit votum omnium doctorum in efectum reprobo, preter unum contra dixit approbo.«

»Die 30 augusti doctoratus fuit publice in sancto Petro

¹⁾ L. Akadémiai Értesítő. 1868. 229. l.

dominus Leo de Ungaria. Dominus Bartolomeus de Saliceto fecit sermonem archidiaconi: demum insignitus fuit per dominos doctores suos, videlicet a domino Guasparo habuit librum, a domino Laurentio biretum et annullum. Et induit omnes doctores dicti Collegii panno uno videlicet celestino, quare ipse benedicatur in perpetuum et ultra, namque homo nobilissimus est.«

A XV. századbeli szigorlók között a következő magyarokkal találkozunk:

1401 die 25 julii Lancislaus de Ungaria tunc rector dominorum Ultramontanorum.

1410 die 20 marcii Dominus Nicolaus Johannis de Strigonio.

1433 die 7 junii Dominus Dionisius Nicolai Zeech de Ungaria. ¹⁾

1439 die 10 octobris Dominus Augustinus de regno Ungarie. ²⁾

1451 die 20 februarii Albertus Jacobi de Angach de Ungaria prepositus ecclesie Quinqueecclesiensis.

1455 die 7 novembris Gregorius de Ungaria.

1457 die 17 januarii Petrus Ungarus.

1457 die 8 februarii Michael de Ungaria de Wacia.

1457 die 23 februarii Gregorius de Ungaria.

1457 die 9 aprilis Demetrius de Ungaria.

1457 ineunte mense julii Petrus de Ungaria canonicus ecclesie Strigoniensis.

1458 die 13 marcii Johannes Miler de Ungaria.

1458 die 5 decembris Simon de Ungaria.

1467 die 13 julii Nobilis et doctus vir Dominus Stephanus de Ungaria Serenissimi Regis Ungarie Secretarius. ³⁾

¹⁾ Szécsi Dénes, később esztergomi érsek és bíbornok.

²⁾ Kétségkívül az, ki Mátyás uralkodása alatt győri püspök volt.

³⁾ Ez Mátyás király által a pápához követségbe küldetvén, útközben megállapodott Bolognában, és július 9-én az egyetemenél dispensatiót eszközölt ki »ut non obstante quod non legerit vel repecierit nec audierit decretum iuxta formam statutorum nostrorum, nihilominus admitti possit ad examen iuris canonici, quandocunque sibi placeret«. És már négy nappal utóbb olvassuk, hogy »examinatus fuit et unam tantum reprobacionem habuit, verumquia ipse predixerat se habiturum illam ab uno doctorum qui erat sibi inimicus, et etiam quam optime se habuit in recitatione punctorum; de voluntate omnium doctorum et de gracia speciali pronunciatum fuit ipsum approbatum nemine discrepante.«

1468 die 25 junii Benedictus Johannes de Yzpel de Ungaria.

1473 die 21 augusti Dominus Blasius de Ungaria.

1473 die 21 augusti Dominus Clemens de Ungaria canonicus ecclesie Quinqueecclesiensis.

1473 die 21 augusti Dominus Thomas de Ungaria diocesis Quinqueecclesiensis.

A magyarok az egyetemen külön nemzetet, nátiót, képeztek. Mindazáltal többen felvétették magukat a német nemzet körébe, s így annak anyakönyvébe is bejegyeztettek. A legrégebb s legfontosabb adat, melyet abban találunk, a következő feljegyzés 1471-ből:

»Reuerendissimus Dominus Nicolaus Stoltz de Slantz de Silesia ecclesiae Vuaradiensis in Ungaria Episcopus pro se et Domino Joanne Stoltz de Slantz fratre suo, Joanne de Caschovia Decretorum doctore pedagogo suo, Gregorio Nencke canonico Agriensi, Nicolao de Slaboni capellano suo, Gaspare de Augusta, Christophoro de Seydelitz, Joanne de Ratispona, omnibus suis familiaribus, ducatus duos soluit.«

Ezen adat azért oly fontos, mert megismertet minket azon főpapnak, ki 1471-ben a váradi püspöki széket elfoglalta, családi nevével és származásával. Ekkorig ugyanis egy adatot birtunk róla, melyben csak keresztnéve fordul elő.¹⁾ Sziléziai származású volt tehát; és így Mátyás király a nagyváradi püspökségre egymás után két sziléziai és egy morva származású főpapot nevezett Vitéz János utódául: Beckensloer Jánost, Stoltz Miklóst és Pruisz Jánost.

A bolognai magyar tanulóknak emlékét nem csak az egyetem anyakönyvei tartották fenn. Többek annyira bírták tanáraik tiszteletét, hogy ezek munkáikat nekik ajánlva bocsátották közre. Ily munkát a XV. század végéről és a következő elejéről három ekkorig ismeretlent találtam a bolognai egyetem könyvtárában.

1. Commentarii Questionum Tusculanarum editi a Philippo Beroaldo. (Nyomatott Bolognában 1496. ívrétű 129 levél.)

¹⁾ Pray Specimen Hierarchiae II. — 1. idézi a római cúria számadási könyveiből: »1470 die 19 septembris Nicolaus electus Varadiensis provisus quarta augusti obligat florenos 2000.«

Az ajánlólevél czíme: *Philippi Beroaldi Bononiensis ad Nobilem Philippum Gyulanum Pannonium discipulum suum epistola.* ¹⁾

2. *Elegidia Joannis Baptiste Pii Bononiensis.* (Nyomatott Bolognában 1509, negyedréti 92 levél.)

Az ajánló levél czíme: *Ad magnificum Dominum Laurentium Bisticium Pannonium, nobilissimum Joannes Baptista Pius Bononiensis.*

Magasztaló kifejezésekkel szól róla és nagybátyjáról Szakmári György pécsi püspökről.

A könyv végén, a 87—92. leveleken, függelékül magyarországi tanulóknak versei vannak kinyomatva. És pedig:

Valentini Cibelei ²⁾ *Varasdiensis Epigramma ad lectorem librorum Joannis Baptistae Pii.*

Eiusdem. (Más epigramm.)

Eiusdem ad Laurentium de Bisticia.

Ad opus Musaeum Pii Baptistae Bononiensis Sebastiani Maghi Pannonii Hexasticon.

Ad lectorem eiusdem.

3. *In Carum Lucretium poetam Commentarii a Joanne Baptista Pio editi.* (Nyomatott Bolognában, 1511, ívrétű 234 levél.)

Az ajánlólevél czíme: »Reverendissimo ac Augusto Antistiti Domino Georgio Cassouio ³⁾ Regis illustrissimi pannonicus ac boemici supremo secretario Episcopo Quinqueecclesiensi, Patrono colendo, Joannes Baptista Pius Bononiensis.

Végre megemlítem, hogy két magyar tanulónak, kik a bolognai egyetemet a XVI. század elején látogatták, emlékezetét a florenzi Laurentiana-könyvtár egy XVI. századbéli hártycodex is fenntartotta. Ez az egyetem egyik tanárának verseit tartalmazza. Czíme: »*Achillis Philerotis Bochii bononiensis lussum libellus ad diuum Leonem X. Pont. O. M.*

¹⁾ Kiadta ezen ajánló-levelet Kemény József gróf, de ő csak a későbbi 1499-iki velencei kiadást ismerte. (L. Történelmi és irodalmi kalászatok 51. l.)

²⁾ Ezt az a Valentinus Cibeus, ki később mint pécsi kanonok 1517-ben Hagenauban kiadta »*Opusculum de laudibus et vituperio vini et aquae*« című munkáskáját.

³⁾ A kassai származású Szakmári.

A 22 levélen három distichon áll, melyet tanítványa a fentebb említett Sebastianus Magius Pannonius nevében egy másik magyar tanítványának halálára irt. Czíme: »Tumulus Pauli Pannonii. Pro Seb. Magio Pan. discipulo.«

IV.

A pisai, luccai és ravennai könyvtárakban, bár középkori codexekben gazdagok, a hiányos és felületes catalogusok vezetése mellett, semmit sem találhattam, a mi különösbbe magára vonta volna figyelmemet. Ha valaki elég idővel rendelkeznék, hogy a codexeket sorban átvizsgálja, bizonyára más eredményre jutna.

Mindazáltal a luccai városi könyvtár egyik tizenkettedik századbéli (1413. számú) hártya-codexéből (*Taxae omnium mundi Ecclesiarum*), mely a katolikus főpapok által a római curiának, megerősítésükért fizetendő díjakat sorolja fel, kijegyeztem a magyarországi egyházakat. Úgy gondolom, ezen korból még nem bírjuk azokat összeállítva.

Agriensis in Vngaria et prouincia Strigoniensi fl. VIIIIC (800).

Bosnensis in Vngaria et prouincia Colocensi flor. IIC (200).

Cenadiensis in Vngaria et prouincia Colocensi flor. VIIIIC.

Colocensis¹⁾ in Vngaria flor. IIM (2000).

Jauriensis in Vngaria et prouincia Strigoniensi flor. VIIIIC.

Nitriensis in Vngaria et prouincia Strigoniensi fl. CCLXXV.

Quinqueecclesiensis in Vngaria et prouincia Strigoniensi flor. IIIMIIIC (3400).

Sirmiensis in Vngaria et prouincia Colocensi flor. C.

Strigoniensis in Vngaria flor. IIM.

Transiluana in Vngaria et prouincia Colocensi flor. MVC.

Valciensis vel Vachiensis in Vngaria et prouincia Strigoniensi flor. VC.

Varadiensis in Vngaria et prouincia Colocensi flor. IIM.

Vespriminensis in Vngaria et prouincia Strigoniensi flor. VIIIIC.

¹⁾ A bácsi érsekség nem említettik.

Zagrabiensis in Vngaria et prouincia Colocensi flor. IIIC.

Az előkelőbb monostorok apátai szintén fizették a megerősítési taksákat. A hosszú sorozatban a következő magyarországi kolostorokat találtam:

Andree prope Worsengrad ¹⁾ ordinis sancti Benedicti diocesis Vesprimiensis flor. LXVI.

Benedicti ordinis eiusdem sancti diocesis Strigoniensis flor. CC.

Benedicti de Peccauaradino ²⁾ Quinqueelesiensis diocesis flor. —. ³⁾

Georgii de Dumbo ordinis sancti Benedicti diocesis Colocensis flor. LXXXIII.

Ipoliti de Zoborio ordinis sancti Benedicti Nihiensis flor. —.

Ipoliti de Zabadio ordinis sancti Benedicti diocesis Strigoniensis flor. —.

Marie Almasi ordinis sancti Benedicti diocesis Vesprimiensis flor. XXXIII.

Marie de candelis ordinis — diocesis Strigoniensis flor. CLXVI.

Marie de Czikador ordinis Cisterciensis diocesis Quinqueelesiensis flor. —.

Marie de Capan ostrari ⁴⁾ ordinis sancti Benedicti diocesis Januensis (sic) flor. —.

Marie Honesteuallis ordinis Cisterciensis diocesis Quinqueelesiensis flor. —.

Marie de Olbach diocesis Agriensis ordinis sancti Benedicti flor. —.

Marie de Schepus ordinis Cisterciensis diocesis Strigoniensis flor. CL.

Marie de Seplak ordinis sancti Benedicti diocesis Agriensis flor. —.

Marie Sichador ⁵⁾ ordinis Cisterciensis diocesis Quinqueelesiensis flor. —.

¹⁾ Visegrád.

²⁾ Pécsvárad.

³⁾ Több helyen a díj vagy a rend nincs kitéve.

⁴⁾ Koppánmonostor.

⁵⁾ Czikador.

Marie de Toplica ordinis Cisterciensis diocesis Zagrabiensis flor. IIIC.

Martini de sacris partibus¹⁾ ordinis sancti Benedicti diocesis Jauriensis flor. IICL.

Mauritii de Beel ordinis sancti Benedicti diocesis Vesprimiensis flor. L.

Michaelis de Bata ordinis sancti Benedicti diocesis Quinqueelesiensis flor. CXXXIII.

Patwaradiensis²⁾ ordinis sancti Benedicti diocesis Quinqueelesiensis flor. VIC.

Saluatoris de Saxardia ordinis sancti Benedicti diocesis Quinqueelesiensis flor. LXVIII.

Trinitatis de sancta Trinitate ordinis — diocesis Quinqueelesiensis flor. XXXIII.

V.

A modenai királyi könyvtár és levéltár hazánkra nézve kiváló fontossággal bír. Ez ugyanis a ferrarai hercegek, az Eszterházy-uralkodó ház könyvtára (Bibliotheca Estensis most is a címe).

Az Eszterházy a XV. század tudomány-pártoló fejedelmi családai között kiváló helyet foglaltak el. Magyarországgal szoros összeköttetésben állottak Mátyás neje Beatrix által, kinek nővére Hercules ferrarai hercegnek neje volt; és ennek fia Hippolyt által, kit Mátyás gyermekkorában esztergomi érsekké nevezett ki, s kinek összes levelezései, irományai és könyvei halála után (1520) a családi könyv- és levéltárba kebelezettek.

Báró Nyáry Albert volt hazánkifiai között az első, ki e kincsekre a magyar történetbúvárok figyelmét felhívta, és úgy a levelezések mind az esztergomi érsekség és egri püspökség gazdasági számadásainak egy részét lemásoltatta.³⁾

Azóta azonban a roppant anyag-készlet folyamatban levő rendezése alatt, még sokkal több leveleket és számadási könyveket hoztak napvilágra. Legújabbán került elő a bibornok ingó-

¹⁾ Pannonhalma

²⁾ Úgy látszik, tévedésből másod izben fordul elő Pécsvárad.

³⁾ Első jelentése a »Századok« 1867-iki folyamában jelent meg.

ságainak bő leltára, mely halála után készült. Címe: *Inventarium seu descriptio rerum et bonorum, Ill^{mi} et R^{mi} olim Domini Domini Hippolyti Cardinalis Estensis etc. inceptum de anno Domini 1520 die 3 mensis Septembris.*

Külön fejezetekben sorolja fel arany- és ezüst szereit, szőnyegeit, szőrméit, ruháit, fegyvereit, könyveit stb.; melyek többnyire tüzetesen le vannak írva. És úgy szólván mindenik tárgynál meg van jegyezve, vajjon mely országban és mely országnak izlése szerint készült. Természetes, hogy miután a bíbornok számos éveken át Magyarországon tartózkodott, ingóságainak nagy részét itt szerezte be. Ennek következtében minden lapon fordulnak elő: »coppe alhungaresca« — »cuchiere alhungaresca«, — »pugnale hungaresci«, — »fornimento da cavallo all' hungaresca« — »lana ungarasca«, — »suba alhungaresca«, — »pontege saluadege hungaresche«, — »daga all' ungharesca« — »spada all' ungharesca.« stb.

Műtörténelmünk ezen leltártól, mely az Akadémia részére le fog másoltatni, gazdag gyarapodást vár.

E közlőnyt kiválóan érdekli a leltár azon fejezete, mely a bíbornok könyvkészletét tartalmazza.

Egy harmincz évvel korábban (1490) készült leltár, mely az esztergomi érseki palota ingóságairól szól, szintén tartalmazza az ott találtató könyvek lajstromát, a mely azonban sokkal rövidebb és hiányosabb mint az, melyet az 1520-iki inventárium nyújt. Ez utóbbi száz könyvet sorol fel. Köztök 40 nyomtatvány, a többi kézirat, melyek közül négy Hippolytnak van szerzője által ajánlva. A lajstromban egyébkint csak egy könyv fordul elő, mely címénél fogva érdekel minket. Ez egy nyomtatott magyar krónika. Vagy a Hess András által nyomtatott budai, vagy a Thúróczy-féle krónika.

Mint hogy a középkori könyvtárak jegyzékei a legnagyobb ritkaságok közé tartoznak, mindkettőt a jelen füzetben közlöm.

Valószínű, hogy az itt felsorolt könyvek és codexek nagy része maig meg van a modenai könyvtárban, és nem egy azok közül Vitéz János vagy Mátyás könyvtárából került Hippolyt kezeibe.

E miatt Csontos János múzeumi könyvtári segédőrral a megbizással küldetett Modenába, hogy a könyvtár középkori kézíratait és ősnymtatványait egyenként vegye vizsgálat alá.

Egyébkint az Eszték könyvtára, később is, a XVI. században gyarapodott fényes Corvinákkal, melyek Buda megvétele után Velenczében vásároltattak a herceg részére. Ezeket először Simonyi Ernő, majd Rómer Flóris írta le. Ismertetni fogja Csontos János úr, a modenai bűvárlatairól szóló jelentésében.

Én e helyen a könyvtárnak csak egy codexét kívánom megismertetni, mely irodalomtörténetünk szempontjából nagy fontosságú, a mennyiben magyar írónak kiadatlan és ekkorig nem méltatott művét tartalmazza.

Ez XV. századbeli hártya-codex, mely 116 nyolczadrétű levélből áll. Magassága 20, szélessége 14 centimeter. Minden lapon 24 sor áll. Az írás szögletes góth betűket tüntet fel, a melyek a XV. század második felében a kolostorokban fenntartták magukat; míg az olasz könyvárusok műhelyeiben a gömbölyű betűk emelkedtek uralomra.

Czímlapja díszes. A baloldalon virág-ghirlande fut végig. A lap alsó szélére is virágok vannak festve.

A nagy kezdőbetűben (P) bíborba öltözött fejedelem alakja ül, ily körirattal: Dominus fortitudo mea.

A lap élén arany betűkkel a következő inscriptió olvasható: Ad Illustrissimum principem Dominum dominum Herculem Ducem preclarissimum floride civitatis ferrariensis Mutine et Regii Marchionem estensem Rodigiique comitem etc. Libellus per fratrem Andream pannonium chartusiensem editus prefatio.

Az első levelet és a második első lapjának egy részét betölti az ajánló levél, mely Hercules herceg dicsőítését tartalmazza.

A 2^a lapon kezdődik az első fejezet. Czíme: De origine clarissime Illustrissimeque domus Estensis Capitulum primum.

A többi fejezetek czímei a következők:

4^b lap. De eodem Capitulum secundum.

5^b l. De promociione domini domini Herculis ducis clarissimi floride ciuitatis Mutine ac Regii etc. Capitulum tertium

8^b l. Exortatio ad virtutes Capitulum quartum.

9^b l. De virtutibus theologicis et primo de fide Capitulum quintum.

11^a l. Deffinicio fidei Capitulum 6.

13^a l. Quod sit unus verus et summus deus Capitulum VII.

14^a l. Quod in mente reperitur imago beatissime trinitatis Capitulum octavum.

17^b l. Quomodo fidem incarnationis verbi divini et nati-
vitatís eiusdem tua excellentia credere debeat Capitulum nonum.

19^b l. De spe Capitulum decimum.

21^b l. De caritate Capitulum undecimum.

24^b l. De virtutibus cardinalibus Capitulum XII.

26^b l. De prudentia Capitulum XIII.

29^a l. De secunda virtute cardinali que est Temperancia
Capitulum XIV.

30^b l. De ebrietate Capitulum XV.

31^a l. De luxuria Capitulum XVI.

32^b l. De uxore Capitulum XVII.

34^a l. De castitate Capitulum XVIII.

36^a l. De liberalitate Capitulum XIX.

37^b l. De veritate.

38^a l. De fortitudine Capitulum XX.

39^a l. De speciebus fortitudinis Capitulum XXI.

40^a l. Quod non oportet fidere propriis viribus principem
Capitulum XXII.

43^a l. De dotibus summi ducis Capitulum XXIII.

44^b l. De prima virtute summi ducis Capitulum XXIV.

46^a l. De Magnanimitate Capitulum XXV.

47^a l. De mansuetudine elementia et magnificentia Capitu-
lum XXVI.

48^b l. De virtutibus bellicis et rebus preclarissime gestis
magnanimi ducis domini domini Herculis Capitulum XXVII.

51^a l. De rebus excelsis secundo ab eodem duce magna-
nimo gestis Capitulum XXVIII.

52^b l. De genere bellorum Capitulum XXIX.

54^b l. De bellicis virtutibus quibus omnis inimicorum forti-
tudo superatur Capitulum XXX.

56^a l. Quare milites boni et christiani nonnunquam in ma-
nibus malorum et infidelium traduntur Capitulum XXXI.

58^a l. Exhortacio ad vindicandam iniuriam christi hiesu ab impurissimis Machumetanis illatam. Capitulum XXXII.

60^a l. De desolacione christianorum Capitulum XXXIII.

62^a l. De coadiutoribus Capitulum XXXIV.

63^b l. De auxilio clarissimi Senatus dominorum inclite urbis Venetiarum Capitulum. XXXV.

65^b l. De laude clarissime domus Estensis Capitulum XXXVI.

67^a l. De Justitia que est quarta virtus theologica Capitulum XXXVII.

68^a l. Quadruplex est Justitia Capitulum XXXVIII.

71^a l. Quod principibus maxime conuenit habere iustitiam Capitulum XXXIX.

72^b l. De Iniustitia et rapina que opponitur huic preclare virtuti Justitie Capitulum XL.

74^a l. De Justitia Judicum Capitulum XLI.

76^a l. De pace Capitulum XLII.

77^a l. Exhortatio ad conterendos infideles et ad felicitatem consequendam. Capitulum XLIII.

79^b l. Exhortatio ultima Capitulum ultimum.

A 80^b lapon a szöveg ezen szavakkal végződik: Explicit liber primus.

A 81^a lap élén arany betűkkel áll a második könyv czíme:

»Ad eundem Illustrissimum et excellentissimum principem dominum dominum Herculem ducem vere clarissimum floridarum Civitatum Ferrarie, Mutine et Regii, Marchionem Esti, Rodigiique Comitem etc. Libellus super discessu Domini Borsii ducis per eundem fratrem Andream pannonium ordinis cartusiensis editus incipit.«

Ezen bevezetés szövegének kezdőbetűje díszesen van kiállítva.

A fejezetek czímei a következők:

81^b lap. Lamentatio lugubris Capitulum primum.

83^a l. De essentia et origine anime Capitulum secundum.

84^b l. De potentia anime Capitulum tertium.

86^a l. De anima rationali Capitulum quartum.

87^b l. De immortalitate anime Capitulum quintum.

89^a l. De secunda morte que est corporis Capitulum sextum.

90^a l. Quid sit mors Capitulum septimum.

92^a l. De genere et ordine mortis Capitulum octavum.

93^a l. De memoria mortis Capitulum novum.

95^a l. De tertia morte que anime et corporis simul Capitulum X.

97^b l. Que anime separate ab igne infernali puniantur Capitulum undecimum.

98^a l. Quomodo corpora dampnatorum ab igne infernali non consumuntur Capitulum duodecimum.

100^b l. Miraculum Capitulum decimum tertium.

102^a l. De virtutibus domini ducis Borsii Capitulum XIV.

104^a l. De ordinibus beatorum Capitulum XV.

105^a l. Secundus ordo beatorum Capitulum XVI.

105^b l. Tertius ordo beatorum.

106^a l. Quartus ordo beatorum Capitulum XVII.

106^b l. Quintus ordo beatorum Capitulum XVIII.

107^a l. Sextus ordo beatorum.

107^a l. Septimus ordo beatorum.

107^a l. Octavus ordo beatorum.

107^b l. Nonus ordo beatorum Capitulum XIX.

109^a l. Quod in purgatorio sola diuina iustitia anima puniantur Capitulum XX.

110^b l. De suffragiis mortuorum Capitulum XXI.

112^a l. De iisdem Capitulum XXII.

113^a l. Capitulum XXIII.

114^b l. De gaudiis beatorum Capitulum XXIV.

Ezen fejezettel a 115^a lapon a könyv be van fejezve.

A könyv tartalmának ezen vázlata is első tekintetre mutatja, hogy egészen sajátzerű irodalmi termékkel állunk szemben, mely historiai és vallási, általános érdekű és alkalmi vonatkozású részeket tartalmaz.

A munka e mellett szembetűnően állítja elének az átmene- tet a scholastikai tudomány és a renaissance között. Dogmatikai fejtegetései és morális oktatásai a kartauzi szerzet régi iskolai tradícióinak hatása alatt állanak. Ellenben historiai elbeszélései és politikai kitérései a humanismus jellemét viselik magukon, melynek irálya által, a classicus nyelv, a Liviust utánzó mondat

alkotás által is kiváló képviselője. E mellett az Eszték dicsőítője, távol hazájától, a ferrarai kolostor magányában sem feledkezik meg szülőföldjéről, Magyarországról, melynek érdekében melegen buzdítja a keresztény uralkodókat a török elleni háborúra.

Arra a kérdésre, mikor írta Andreas Pannonius e munkát? könnyen válaszolhatunk. Kevéssel Borso herczegnek 1473-ban bekövetkezett halála után.

A szerző személyéről, életének viszonyairól semmit sem tudunk. De ismeretes, hogy nem ez volt egyedüli műve. A vatikáni könyvtárban: ily című kézirata találtatik: »De regis virtutibus ad Mathiam Hungariae Regem.«¹⁾

A munka, melyet ismertettem mindenestre megérdemli, tartalmánál fogva is, hogy napvilágot lásson. Miként szerzője életében Olaszország tudományos köreiben díszére vált hazánknak; úgy munkája még ma is dicsőséges emléke lesz XV. századbeli műveltségi állásunknak.

ESZTEI HIPPOLYT ESZTERGOMI ÉRSEK KÖNYVTÁRÁNAK JEGYZÉKEI 1490- ÉS 1520-BÓL.

(A modenai állami levéltárból.)

I.

1490 adi 6. ottobre in buda.

Questo si e lo inventario de tutte quelle cose che sono in doe Casse de maistro sebastiano da lugo preceptore che fu de lo Illmo et R^{mo} S. arciepiscope le qualle robe funo viste questo di sopraditto de Comisione del R^{do} misser beltrame de Costabili Gubernatore el qualle mi comesse che dovesse farre questo inventario in presenza di li infrascritti testimonii le qualle robe serano ala volonta et ordinacione del sopraditto Gubernatori.

¹⁾ Felhozta Montfaucon. Bibliotheca Bibliothecarum. I. 108. l. — Fabricius Bibliotheca latina. I. 95. l. áll ez: »Andreas Nicolai ordinis minorum Carthuniensis circa annum 1464 cuius Commentarii in Genesim a Willoto et aliis memorantur.« Vajjon nem ugyanez-e az, a mi Andreas Pannonius-unkkal? . . .

questi funo li testimonii.

messer Cristofallo episcopo di modrusa.

frate Jacomo da parma Confessore de la Regina.

frate Jeronimo suo compagno.

frate bonaventura Capelano del R^{mo}.

messer agustino benzo fizigo del R^{mo}.

pandolfo da ferrara.

bigo di Caluri suvo famio del Governatore.

Zanzone insaponatore.

Joan piero pincharo.

E prima uno suo libretto di soi ricordo piccolo soperto di bergameno intitolato: liber rationum mei sebastiani: de manu sua.

Omissis etc.

l i b r i

1. Uno plinio in stampa di banbasina
 - Uno omero Greco in banbasina
 - Uno Teodoro latino in banbasina
 - Uno geneblogo del bocacio
5. Uno vocabulista Greco
 - Uno Cicerone de natura dei
 - Uno Expositore sopra martialle
 - Uno Comento sopra vergilio
 - Uno somnia scipionis
10. Uno prisciano.
 - Uno epistole di ovidio con alcune operette
 - Uno Tribraco in versi
 - Uno Chlaudiano
 - Uno Lucano in pena
15. Uno svetonio Greco
 - Uno aulegio (Aulo Gellio)
 - Lo pardose de Juvenalle
 - Uno quinto A. pedialis (?)
 - Uno svetonio in Gramatica
20. Uno dionisio alicaniensis (sic)
 - Uno franciscus nigiera
 - Uno Johane Calfurio

- Uno vocabulista Greco e latino
 Uno verzilio con el Comento
 25. Doe parte de plutarco in stampa
 le fabule de isopo
 Dui ovidii mazori
 Uno ulpiano alesandrino disligato
 Uno laurencio vala disligato
 30. Uno simone Januense disligato
 Uno satiro disligato
 Uno silio italico disligato
 Uno onibone vicentino disligato
 Uno quinto Curcio disligato
 35. Uno Tulio disligato
 Uno anibale Marzelino disligato
 Uno altro onibone sopra lucano disligato
 Uno Juvenale satira disligato (?)
 Uno de divisione literarum disligato
 40. Uno Torrelio in Gramatica ligato
 Uno noni marzalo ligato
 Uno libro de epistole moderne a pena
 Uno P. Candidi ligato
 Uno Quintiliano ligato
 45. Uno Teofrastus de plantis ligato
 Uno Comento de Tibulo ligato
 47. Uno Galioti martii ligato
 Molti altri libri disligati posti su di sopra a stampa
 poteno essere e perfetti serano: circa volumi dezi.
 Omissis etc.

1491.

- Dispensatione di robe di maistro sebastiano a mia
 saputa.
 homerus
 Plinius de naturali istoria
 50. Torrelius
 Cicero de natura deorum
 Simon Genuensis

- Apianus Alesandrinus
 54. Teofratus de plantis
 al preposito di santo Stefano
 Virgilo
 Franciso nigro } per impresto dise el Governatore.
 57. Marzello }

II.

Inventarium sive descriptio rerum et bonorum q.
 Domini Hippolyti Cardinalis Estensis etc. Incep-
 tum de anno Domini Milesimo Quingentesimo Vi-
 gesimo, die tertia mensis Septembris.

— Capitulo de libri. —

Uno libretto in Carta bona picholo volgare che è una Com-
 media in laudem Cesaris coperto de Curame rosso sfogheriato
 cum oro.

Uno libretto in charta bona intitolato allo Illu^{mo} Duca Va-
 lentino coperto de Curame rosso sfogheriato.

Uno libro in lingua Thodesca da fare polvere da Bombarda
 et fochi Artificiati et altre cose coperto de Curame cum quatro
 fibie da zulare.

Uno libro de Recepte de più et diverse cose parte in charta
 bona et parte bambasina alto coperto de curame rosso.

Uno libro volgare disliga in Dialogo de anima composto
 per uno frate Melchiore da Parma del ordine de San Francesco.

Opera de messer Joanne Leone latina in uno libretto co-
 perto di Dalmascho morello intitolato allo Illmo et R^{mo} hipolyto
 Cardinale estense.

Opera de uno mastro Benedecto frate heremitano in titolato
 al predetto R^{mo} Cardinale coperto de cordovan Morello sfogheria.

Uno libro in charta bona coperto de Curame verde sfoghe-
 ria d'oro da fare machine et ediftii in più et diversi modi scripto
 a penna.

Uno libro simile in Charta Bambasina scripto a penna co-
 perto de cartone cum curame rosso stampito.

Un altro simile in charta de papiro in lingua Franzese Coperto de montanina Biancha vechio cum dui azulli.

Vegetio a Stampa coperto de Curame morello in carta bambasia quasta la Coperta da uno capo.

Valerio Mazimo in Stampa d'aldo Coperto de Curame azurro sfogheria d'oro.

Le opere del pontano in Stampa d'aldo coperto de Curame rosso sfogheria d'oro.

Egloge de più auctori in Stampa d'aldo coperto de curame azurro sfogheria d'oro.

Quintiliano in Stampa d'aldo coperto de Curame morello.

Pomponio de sculptura in Stampa d'aldo in Carta bona coperto de curame morello Cum stringhe de seda da azullare.

Epistole de plinio secondo in stampa d'aldo coperto de curame verde fogheria cum alcune rosette.

Svetonio de vita Cesarum in Stampa d'aldo coperto de curame rosso.

✦ Le chroniche de hungaria a stampa in Carta Bambasina coperto de curame rosso stampito.

Le Ephitome de plutarcho et altre opere a stampa in Charta Bambasina cum albe et fundello de curame rosso.

Opera de Francesco Pasio Parmesano a Stampa in Carta Bambasina coperto in albe et uno fondello rosso.

Uno paro de Regule de Sepontino a Stampa. In Cartone coperto de Curame rosso, cum Azulli de Seda.

Opera de Christophoro Rapallo Dedicata a Pa Sixto pontifice maximo coperto de Curame negro stampito et sfogherato vechio.

Opere de Justino et Lucio Floro in stampa d'aldo Coperte de Curame rosso sfoghera cum due fibie.

Le Deche de Tito livio in stampa d'aldo Coperte de Curame rosso stampi cum due fibie.

Opere de Tito Livio de Bello Macedonico et Asiatico in stampa d'aldo Coperto de Curame rosso stampi cum due fibie.

Opere de Tito livio de secundo Bello punicho in stampa d'aldo coperto come li suprascripti.

Opere de Mario equicolo in stampa et carta Bambasina coperto cum albe et fundello rosso.

Annotatione de Svetonio de Joann Baptista Egnatio Veneto in stampa et charta Bambasia coperto in Cartoni cum Curame rosso sfoghera d'oro cum stringhe de curame a cercho.

El suplemento delle Chroniche in stampa et charta Bambasina coperto de Curame rosso stampito novo.

Li Commentarii de Julio Cesare in stampa d'aldo coperto de Curame morello. Stampi cum dui Azulli.

Deche de livio in stampa d'aldo coperto de curame negro sfoghera.

Libretto de Recepte da Cavallo coperto de Cartoni cum Curame rosso a Torno stampi.

Apophthegmate de Plutarcho in Stampa et Charta Bambasina.

Raphaelle Regio interprete De vita Regum et Imperatorum Coperte de curame morello Stampi et cordeline a cercho.

Epistole de Tulio senza Commento in Stampa et Carta Bambasina coperto de Albo et fondello a tre fibie.

Vita et fabule de Esopo in Grecho cum fondello rosso et albe cum uno Azullo senza fibia.

Libretto cum varii designi coperto de Cartoni et Curame morello et strenghe per Azulli vechio.

Opera d'ulivieri doctore in le arte et Medicina. De Divina Sapiencia in charta bona Minia. Dedicato allo Illu^{mo} et R^{mo} Cardinale Estense Coperto de Curame Turchino cum 18 pezzi de argento per fornimenti computa quattro azulli.

Svetonio in Stampa Daldo Coperto de Curame rosso foghera d'oro. O pare del Platina de Vitis Pontificum De falso et vero bono. De optimo cive ligato in Cartoni in stampa pichola coperta de curame rosso stampito.

Commentarii de Cesare in Stampa de Aldo Revisti per philippo Beroaldo liga in Cartone coperti de curame rosso. Stampi cum la ribaltina.

Uno libreto in Carta Bambasina dove non è scripto cosa alcuna ligati in cartoni coperto de Curame rosso. Stampi cum stringhe.

Svetonio de vita XII. Cesarum in Stampa pichola non d'Aldo correcto per Guidone morlione cum la coperta de curame rosso stampi cum la ribaltina.

Le opere de Plauto Comico in Stampa d'aldo Coperto de Curame Rosso. Sfoghera d'oro.

Opere de Justino Historico in Stampa d'aldo ligato in Cartoni coperto de Curame rosso stampi cum la Ribaltina.

Libro composto per maestro Piermonte ligato in Albe et fondello de curame rosso.

→ Libretto de Joan Francesco lugeri professore de Theologia dedicato allo Illu^{mo} et R^{mo} Cardinale estense scripto a penna coperto de Montanina rossa.

Epistole de Tulio in Stampa grande senza Comento liga in albe cum fondello de Curame rosso et quattro Azulli.

Libretto de Frate Antonio da Ferrara del' ordine de frati predicatori al R^{mo} Cardinale estense coperto de montanina beretina.

Erothimate greche vechie scripte a penna in Carta bona et è uno libreto picholo cum albe coperto straza.

Uno Messale secundo la Corte Romana a Stampa in Carta Bambasina liga in albe coperte de Curame rosso cum li strachantoni et azulo de octone.

Uno Breviario da Camera a Stampa in Charta Bambasina liga in Albe Coperto de curame rosso vechio.

Terentio cum cinque Commenti in charta Bambasina liga in albe cum fondelle rosso.

Uno libro de Canto in charta Bambasina a penna liga in Cartoni coperto de Curame vechio et rotto.

Vite de plutarcho in charta bona a penna ligato in Albe coperto de curame rosso stampato in forma grande.

Chroniche Spagnole a Stampa coperti de Curame vechio et strazza.

Libro intitulado Almadel Salomonis scripto a penna in charta Bambasina coperto de Curame rosso vechio.

Opera de mastro Pier Monte de brevi discursu intellectus et altre cose coperto in Cartoni cum Curame rosso supra laverà.

Tractato latino che insigna de Jugare a schachi scripto a penna liga in Albe cum fondello rosso vechio et straza.

Opera de Baptista fulgoso de Dictis et factis memorabilibus ligato in albo coperto de curame rosso vechio.

Tractato de la via del Stado de perfectione in lingua Spagnola ligato in Albe coperto de Curame negro vechio et straza.

El Panormita sopra la seconda parte dello decretale a Stampa et disliga.

L'opere del Conciliatore a Stampa disliga.

Libro de la praticcha de la musicha a stampa liga in Albe coperto de curame rosso foghera d'oro et Argento.

L'opere del Corsetto Siciliano sopra ragione Canonica a Stampa disliga.

Opere del Pontano in soluta oratione in Stampa daldo disliga.

Uno libro de Ragione Canonica che Comenza de vita et honestate clericorum a stampa disliga.

Opere de plinio secondo De naturali historia. Cum le Castigatione de hermolao Barbaro a Stampa disliga.

Dialogo de Stephano nigro latino a Stampa disliga.

Lectura de Ragione Canonica a Stampa che comenza de Judiciis disliga.

Libro a penna in Carta Bambasina che tracta de la natura deli ucelli et del modo del ucellaro ligato in albe de Curame Jallo foghera d'oro.

Libro in carta bona scripto a penna che tracta de morbi de Cavalli composto per uno mastro Bonifatio coperto de curame verde.

Libro in carta bona scripto a penna che Tracta de varie infirmita de Cavalli ligato in Albe coperto de Curame azzurro sfoghera d'oro.

Un altro libro de mareschalcharia de messer Pier Andrea che fu Mareschalco de la Maesta del Rè Alfonso.

Libro de Geometria in charta bona scripto a penna vechio coperto de una charta de piegora.

Un altro libro de Geometria scripto a penna in charta Bambasina liga in Cartoni coperto de curame rosso.

Libro che insigna de Cazzare composto per Bescompte de Rochalberti M^{mo} cardinale de Valenza, scripto a penna in lingua spagnola in quarto de foglio liga in Cartone coperto de Curame rosso.

Libretto picholino coperto de raso zallo De ortu solis et altre cose.

Opera de Sigismundo de fanti. De Altitudine planetarum allo Illu^{mo} et R^{mo} Cardinale da este scripto a penna cum figure picholino liga in cartoni coperto de raso morello.

Libro in Carta bona scripto a penna che è uno Tractato per Cavalli coperto de curame rosso vechio.

Un altro libro in charta bona che composto per Vegetio Coperto de montanina già rossa dipincto in le albe un cavallo et uno ucello.

Uno Quinterno in Charta Bambasina scripto a penna che uno Tractato per Cavalli coperto in una Carta de piegora.

Un altro libro seu quinterno scripto a penna in Carta bona latino de Curis equorum vechio coperto cum Carta piegora vechio.

Uno libro de Naturis equorum latino in carta bambasina scripto a penna liga in albe cum fundello de Curame.

Uno libro scripto a penna in Charta Bambasina de naturis et malis equorum coperto in Cartone cum Curame rosso sopra.

Quatro Quinterni de charta bambasina scripti a penna De medecinis equorum.

Uno libretto de designi de morsi alla spagnola coperto de curame rosso.

Uno libro de designi de Morsi ala Taliana, coperto de carta piegora.

Uno libro de remedii et medicine da Cavalli scripto a penna in carta bona ligato in Albe cum fundello de Curame già rosso vechio.

Uno Quinterno de Tractati de cavalli scripto a penna in Carta Bambasina coperto cum una charta de piegora.

Uno tractato simile liga in Cartoni coperto de Curame rosso.

Tri diurni: uno in charta bona scripto a penna minia d'oro li principii Coperto de raso Cramisino cum doe broche facte a stella et suo azullo tutti d'argento cum il suo signaculo li altri due a stampa uno coperto de curame rosso foghern d'oro senza signaculi, altro coperto de curame verde foghera d'oro cum li signaculi.

Libro de mastro Sigismundo de Fanti alo Illu^{mo} et R^{mo} S. cardinale da este. De matematica coperto de Curame morello iga in Cartone.

Quatro opere che suno una cosa medesima che mastro Piermonte a stampa e disliga.

Uno officioletto dove li septe psalmi e l officio dela Croce in Carta bona et altre oratione scripte a penna minia coperto de velu Alexandrino cum lo Azullo d'Argento.

Il Metamorphosio d'ovidio in papiro disliga.

Uno libro de Duello scripto a penna coperto de Carta de piegora strazza de sotto manza da aqua forte.

A MAGYAR KORONA TERÜLETÉN LEVŐ KÖ- ÉS KÖNYVNYOMDÁK JEGYZÉKE.

A magyarországi nyomdák eddig megjelent összeállításai egyik vagy másik tekintetből nem tekinthetők kielégítőeknek. Így például Ballagi Aladár »A magyar nyomdászat történelmi fejlődése 1472—1877« című munkájában csak a városokat, hol nyomdák léteznek, sorolja elő; a budapesti kereskedelmi és iparkamara által 1877-ben a budapesti kamarai kerület kézmű- és gyáriparáról az 1870—1875-iki években kiadott jelentésében csak a budapesti nyomdák nehánya fordul elő; a budapesti könyvnyomdászok és betűöntők önképző-egylete által a magyarországi könyvnyomdászok és betűöntők 1876-ban közzölt statistikája szintén nagyon hiányos; ennek következtében a múzeumi könyvtár a nm. m. kir. belügyministeriumot kereste meg a magyar nyomdászok teljes jegyzéke végett. A nm. m. kir. belügyministerium által leküldött összeállításban számos oly nyomda fordul elő, mely már rég megszűnt, miről a múzeumi könyvtár egyes felszólításainál győződött meg. Czélszerűnek láttuk tehát a következő sorokban a magyarországi könyv- és könyvnyomdászok, a mennyire lehetséges volt teljes jegyzékét adni, a közönséget a netalán előforduló hibás adatok szives helyreigazítására felkérve.

Arad. Goldscheider Henrik.

„ Gyulay István.

„ Réthy Lipót.

„ Ungar Samu.

Baja. Jilk Gyula.

- Baja. Medersiczky Ignác.
 „ Paul Károly özvegye.
 „ Schön Samu.
 Balassa-Gyarmat. Kék László.
 Békés-Csaba. Dobay János.
 Békés-Gyula. Dobay János.
 „ Szita Géza.
 Beregszász. Deák György.
 Berettyó-Ujfalu. Goldstein Mór budapesti fióktelepe.
 Besztercze. Filtsch örökösei.
 Besztercebánya. Machold Fülöp.
 „ Pock Rezső.
 Brassó. Gött János és fia.
 „ Pollák Mór és Hermann Antal.
 „ Römer és Kammer.

B u d a p e s t

(Buda). Államnyomda.	Fried B. L.
Athenaeum részv. társ.	Goldstein Mór.
(Buda.) Bagó Márton s fia.	Goldstein M.
Bakos Gábor.	Gossler B. A.
Bartalits Alajos.	Grund Vilmos.
Beck Nándor (könyomda.)	Guttman Ignác.
Bein Gerzson.	Guttman Lajos.
Boldini Róbert.	Gutvillig Adél.
Burián Mór.	Halász István.
Buschmann Ferencz.	Haske N.
Chorin Henrik.	Herz János.
Danielotti és Politzer.	Heuszler Jarosláv.
Deutsch-féle könyv- és könyomda.	Hompertz Mátyás.
Egyesületi nyomda.	Horn és Beck.
(Buda). Magy. kir. Egyetemi nyomda.	Hornyánszky Victor.
Első magyar vonalzó intézet, könyv- és könyomda Posner K. Lajos.	Hungaria.
Fanda József.	»Hunyady Mátyás.«
Franklin-társulat.	Jeszszky László.
	Kellner Ernő.
	Khór és Wein.
	Kohn Leonora (Anglo-gyorsnyomda).

B u d a p e s t

Kocsi Sándor.	Rózsa Kálmán és neje. (Előbb
Bucsánszky Alajos).
Kunusy Vilmos.	Rudnyánszky A.
Langer Ede.	Schlesinger és Wohlauser.
Laufer és társa.	Schubert Sámuel.
Légrády testvérek.	Stöck Lipót és Kanitz.
Magyar Hírlap nyomdája.	Tóvölgyi Tituszné.
Markus Luiza.	Ullmann József.
»Munkás-Heti-Krónika« nyom-
dája.	Vinos József.
Neuer Ignác.	Wagner és Lencső.
Pataky József.	Weismann testv.
Pesti könyvny. részv. társ.	Wilkens Gyula.
Poldini Ede.	Winter Samu.
Rigler József Ede.	Wodianer Fülöp.
	Zeiszler Mór.
- Debreczen. Debreczen-városi nyomda.
 „ Kleinfeller Károly.
 „ Kutasy Imre.
 „ Telegdy Lajos.
 „ Tiszay Dániel.
- Deés. Bánfy és Kováts.
 „ Keresztesi Pál.
- Eger. Egri érseki lyceumi nyomda.
 Eperjes. Ipar- és hitelbank nyomdája.
 Esztergom. Beszédes Sándor.
 „ Buzárovits Gusztáv.
- Felső-Eőr. Schovits Lajos.
 Gyöngyös. Cherrier János.
 „ Gyöngyös nyomdája.
- Győr. Czéh Sándor (ifjabb).
 „ Gross Gusztáv.
 „ Sauerwein Géza.
- Gyulafehérvár. Gyulafehérvári püspöki lyceum.
 „ Voltz és Körner.
- Hód-Mező-Vásárhely. Vodianer Fülöp.
 Igló. Társulati nyomda.
 Jászberény. Bakos István.

- Kalocsa. Malatin és Holmayer.
 Kaposvár. Bittermann Ede.
 „ Somogy-kaposv. hiteltárs. nyomdája.
 Káransebes. Trauenfellner.
 Kassa. Ellinger István örökösei.
 „ Pannonia.
 „ Werfer C.
 „ Zabraczky János.
 Kecskemét. Szilády Károly fia.
 „ Tóth László.
 Keszthely. Sógor György.
 Kolozsvár. Gámán János örökösei.
 „ Ev. ref. tanoda könyv- és könyomdája.
 „ Róm. kath. lyceum nyomdája.
 „ Stein János.
 Komárom. Szigler Károly s neje.
 Kőszeg. Bertalanffy Imre.
 Losoncz. Róth Simon.
 Lőcse. Mallik Ágoston.
 „ Pannonia könyvnyomda szepesi fiókja.
 „ Werthmüller János és fia.
 Lugos. Trauenfellner Venczel János.
 „ Wenczelly János.
 Magyar-Óvár. Czéh Sándor (idősb).
 Makó. Gaál és Gömöry.
 „ Ottinger Ede.
 Máramaros-Szigeth. Chaim Káhán s társa.
 „ Davidovits Adolf.
 „ Güntler Ábrahám.
 „ Hollósy István.
 „ Hollósy Simon és Davidovits Adolf.
 „ Kaminczky József.
 „ Máramarosi nyomda s kiadó részv. társ.
 Marosvásárhely. Ev. ref. főtanoda könyvnyomdája.
 „ Róm. kath. leányiskol. könyvnyomdája.
 Medgyes. Reissenberger Hermann.
 Mezőtúr. Gyikó Károly.
 Miskolcz. Rác Ádám.

- Miskolcz. Sártory István.
 Mohács. Lutsek József.
 „ Taisz Mihály.
 Munkács. Weiss.
 Nagy-Bánya. Huzly Károly.
 Nagy-Becskerek. Pleitz Pál.
 Nagy-Enyed. Voltz és Körner.
 Nagy-Kanizsa. Fischel Fülöp.
 „ Tahy Gyuláné.
 „ Wajdits József.
 Nagy-Károly. Gönyei József.
 Nagy-Kikinda. Jokly Lipót.
 „ Wolzinger Izidor és társai.
 Nagy-Szeben. Closius örökösei.
 „ Drotleff József s társa.
 „ Filtsch S.
 „ Steinhausen Tódor.
 Nagyszombat. Winter Zsigmond.
 Nagy-Tapolcsány. Platzko Gyula.
 Nagy-Várad. Hollósy Lajos.
 „ Hügel Ottó.
 „ Laszky Ármin.
 „ Vigand Gyula.
 Nyiregyháza. Dobay Sándor.
 „ Maurer Károly.
 Nyitra. Özv. Neugebauer Anna.
 „ Szigler Mihály özvegye
 Ó-Orsova. Handl József.
 Oravicza. Wunder J.
 Orosháza. Böhm és társai.
 Paks. Freund Gyula és Rózner Dávid.
 Pancsova. Wittigslager.
 Pécs. Hochrein József.
 „ Koller Lipót (püsp. lyceumi bérlő).
 „ Lyceumi könyvnyomda.
 „ Ifj. Madarász Endre.
 „ Schön Jakab.
 „ Taisz Mihály.

- Pozsony. Angermayer Károly.
 „ Koch A.
 „ Kötttritsch és Zimmermann.
 „ Nirschy Ferencz.
 „ Senn Márton.
 „ Wigand C. F.
- Rimaszombat. Özv. Kádár Józsefné.
 „ Rábely Miklós.
 „ Zoch Iván.
- Rozsnyó. Kovács Mihály.
- Sárospatak. Ref. főtanoda.
- Sátor-Alja-Ujhely. A »Zemplén« könyvnyomdája.
- Segesvár. Binder Hermann.
 „ Jürdens.
- Selmeczbánya. Jörgesz Ágoston özvegye.
 „ Mihalik István.
- Sopron. Reichardt Adolf.
 „ Romvalter Károly.
 „ Soproni keresk. s iparbank és a soproni építő- s földhitelbank nyomdája.
- Szabadka. Bittermann Károly.
 „ Schlesinger Sándor.
- Szakolcza. Skarnitzel József örökösei.
- Szamosújvár. Gör. kath. püsp. nyomda.
- Szász-Régen. Wagner Albert.
- Szászváros. Schässer Ferencz.
- Szatmár. »Szabad Sajtó.«
- Szatmár-Németi. Kováts Márton.
 „ Nagy Lajos.
- Szeged. Bába Imre.
 „ Burger Károly özv. Burger Zsigmondné.
 „ Maróczy József és társai.
 „ Traub B. és Sártory I.
- Szegszárd. Ujfalusy Lajos.
- Székely-Udvarhely. Becsek Dániel.
- Székes-Fejérvár. Szammer Imre.
 „ Szammer Kálmán.
- Szentes. Cherrier János.

- Szepsi-Szent-György. Pollák Mór.
 Szolnok. Bodor Frigyes.
 Szombathely. Bertalanfy Imre.
 „ Seiler Henrik.
 Temesvár. Csanádi püspöki nyomda.
 „ Diemer Károly.
 „ Förk Károly.
 „ Magyar testvérek.
 „ Reznicsek Alajos.
 „ Steger Ernő.
 Temesvár. Uhrmann és Blau.
 Trencsén. Gansel Lipót.
 „ Skarnitzel Ferencz.
 Túróc-Szent-Márton. Könyvnyomda részv. társulat.
 Ujvidék. Fuchs Ignác és fia.
 „ Pajevics Arzen.
 „ Szerb nemz. egyl. könyvnyomda.
 Ungvár. Jäger Károlyné.
 „ Özvegyi József.
 „ Pollacsek Miksa és társa.
 Vác. Serédy Géza. Siketnéma egyesületi társulat.
 „ Spitzer Miksa.
 Versecz. Kirchner I. E. özvegye.
 Veszprém. Krausz Ármin.
 „ Ramazetter Károly.
 „ Reform. pápai főgymnasium.
 Zala-Egerszeg. Özv. Tahy Rozália.
 Zilah. Gámán Ferencz.
 Zombor. Bittermann Nándor.
 „ Vagner Anrdás.
 Zsolna. Horner F. A.

Vegyes közlemények.

A M. Nemzeti Múzeum könyvtára az 1878. év első felében 2740 kötet vagy füzet nyomtatvánnyal szaporodott; és pedig ajándéku kapott 1301, köteles példány gyanánt 974 és vásárolt

465 kötetet. — A kéziratár szaporodott ajándék és vétel után 7 levéltári csomaggal, 8 kézirattal és 92 oklevéllel.

Az ajándékok között következők emelendők ki:

1. Szigethy István kecskeméti ref. főiskolai tanáré, ki 1848—49. évi hírlapok egyes számaiból 79 darabot ajándékozott.

2. Tagányi Alajos nagy-szombati tanáré, ki szintén 1848—49. évi hírlapok egyes számaiból 285 darabot ajándékozott.

3. Barabás Miklós híres festészünk saját rajzaiból 277 darab könyomatot ajándékozott.

4. Az Országos Levéltár pedig 40 kötet nyomtatványt ajándékozott.

5. Dr. Neuhofer János budapesti ügyvéd 88 darab oklevelet ajándékozott.

Könyvvásárlásokra és kötésre fordítatott 1,187 frt 63 kr. — Az olvasók száma 11,590-re ment, kik 26,438 nyomtatványt, 1,028 kéziratot és 1,622 oklevelet használtak.

A M. N. Múzeum könyvtárának 1877. december 10-én kelt felhívására, az első füzetben elősoroltakon kívül, a következő írók voltak szivesek hiányzó munkáikat (összesen 67 darab) beküldeni:

Abt Antal.
 Arnstein József.
 Böckh János.
 Dankó József.
 Hantken Miksa.
 Hirschler Ignác.
 Hoffmann Károly.
 Jedlik Ányos.

Klein Gyula.
 Lunniczter Sándor.
 Molnár János.
 Nagy Nep. János.
 Pauer Imre.
 Vandrak András.
 Vész Ármin.

Azon adományok között, melyekben a N. M. könyvtárának kéziratgyűjteménye a jelen évben részesült, legértékesebb a Neuhofer János budapesti ügyvéd úr által ajándékozott oklevélgűjtemény.

Ennek érdekesb része a Történelmi Társulat f. é. június havi választmányi ülésén is bemutatott; s mivel erről a lapok közlései nagyon hézagosak, nem mulaszthatjuk el az ismertetést a következőkkel e helyt is pótolni.

Az oklevelek leginkább a Ják nemzetségből származott Sitkei vas-vármegyei család birtokviszonyait tárgyzazzák.

Ezek között két érdekes darab van a tatárfutás előtti korszakból, azon túl a XIII. század végéig tizenkilencz darab, s így az évnélkülieket is hozzászámítva az Árpád-korszakból való oklevelek száma húsznál több.

Anjou-kori van 29, a többi Zsigmond, I. Ulászló, I. Mátyás, II. Ulászló és II. Lajos királyok korából valók. Egy van a XVII-ik századból 1630-ból, melyben a többek között pater Hajnalról is említés tétetik.

Az oklevelek összes száma meghaladja a 80-at. Ezek között Ilosvai Leustach nádornak 1394-ből oly három darab oklevele is találatott, melyek titkait a még mindig felbontatlan pecsét őrizte; s mivel az oklevél külsejére Temes volt írva, az öt századig felbontatlan leveleknek záraik alól való felszabadítását, alföldünk történetirója Pesty Frigyes tagtársunkra bízta.

E lapok tere nem engedi, hogy ezen oklevelekről többet írjunk, az érdekesebbek amúgy is nem sokára a »Hazai Okmánytár« és a Történelmi Társulat oklevéltárában napvilágot látandának; szolgáljanak mégis e sorok arra, hogy Neuhofer úr szíves és hazafias adománya más ilyenmű gyűjtemények birtokosait hasonló tetre buzdítson.

Magyarországi eseményekről szóló XVI. és XVII. századbeli külföldi röpiratokat a N. Múzeum könyvtára nagy gonddal gyűjt. Legújabbán négyet sikerült külföldi antiquáriusoktól megszerezni. Ezek közül egy flamand, a többi francia nyelven van írva. Csak a német nyelven közrebocsátott röpiratokat bírják könyvtáraink nagyobb számban, a többi európai nyelven kiadottak a ritkaságokhoz számítandók. A négy röpirat czíme a következő:

Cort Uerhael van de gheluckige victorie die de Christenen hebben ghecreghen teghen den Turck in Hongerpen waer dat eenighe duysenden Turcken verslaghen syn: haerlieder Schepen met gelt ende ammonitie van oozloge hun afghenomen op de Riuere van den Danouwe by de stadt van Tolna. Gheschiet op S. Jans auont lestledem in dit tegenwoozdich Jaer 1599. den XXIII Juny.

Ghepzint Thantwerpen by Anton de Ballo op ons lief Vzuouwen Kerkhof. 1599.

Naer de Copye ghedruckt tot Prague.

16-rét. 8 lap.

Le grand et memorable secours arriué au Comte de Buquoy contre les Heretiques Protestans d'Allemagne.

La destoute merueilleuse des Bohemes.

La honteuse suite du Prince de Transilvanie.

L'arriüée du Roy de Pologne pour le secours de l'Empereur.

L'ambassa de du nouveau Roy de Boheme à Vienne vers l'Archiduc Leopolde.

Les Diettes assemblees de part et d'autre et autree choses remarquables.

A Paris, Chez syluestre Moreau dans la Cour du Palais deuant la chambre des Comptes. 1620.

8-rét. 16 lap.

Le Champ de Bataille presentee aux Protestans de la part de l'Empereur. Le Refus qu'ils ont faiet de venir au combat. L'armée Imperiale enuoyée à Presburg, contre Bethleen Gabor, Princes de Transsylvanie. Les derniers exploict du Marquis de Spinola au Palatinat: Et autres choses memorables, extraictes des nouvelles lettre d'Allemagne.

A Paris, Jouxte l'imprimé de Liege, et selon d'Ordinaire plus dernier arriué. 1620. Auec permission.

8-rét. 12 lap.

Lettre de Betlehem Gabor au Gabriel, au Roy de Tartarie, translatee d'Aleman en François. Item une brieve et veritable Relation de ce qui s'est passé en Poloigni, depuis le premier de Septembre iusqu' au present.

Imprimé le troisieme Decembre, MCDXXI. Auec permission.

4-rét. 16 lap.

Ezekhez járul két nagyobb terjedelmű olasz kiadvány Magyarországról. Úgy mint :

Le Historie di Europa del Sig. Alfonso Villoa, Nuouamente mandate in luce. Nellequali principalmente se contiene la guerra vltimamente fatta in Vngheria tra Massimiliano Imperatore dé Christiani, et Sultan Solimano Re dé Turchi. Et ui s'ha cognitione di molti altri auenimenti occorsi in diuerse parti del mondo fino all' anno MDLXVIII. etc. — In Venetia, apresso Bolognino Zaltieri. MDLXX.

4-rét. 16 és 176 lap.

Compendiose Notitie Dello stato passato, e presente del Regno di Vngheria, Principato di Transilvania, e Regno di Croatia. Trattenimento dato a' Curiosi Da Bidonzo Mepriz Siciliano, E da lui Consecrato al merito Dell' Illustriss. Sig. Sig. e Patron Col. Il Sig. Don Francesco Salvaterra Visconti, Fratello del viuente Feudatario della Signoria di Casale Maggiore, e sue Pertinenze. — In Milano, MDCLXXXV. Nella Stampa di Francesco Vigone, In Pescaria Vecchia. Con licenza de' Superiori.

16-rét. 8, 239 és 5 lap.

Az 1848. és 1849. években számos időhöz nem kötött úgynevezett röpívek jelentek meg, melyeknek mindegyik száma nagyobbrészt csak egy cikket tartalmazott. Ilyen röpívek a magyaron kívül leginkább német nyelven is megjelentek, minthogy pedig minden szám egy önálló egészset képezett, igen kevesen voltak, kik egy röpív valamennyi számait, melyek között csak igen laza összefüggés volt, összegyűjtötték és ennél fogva az ilyen röpívek azután mai nap oly ritkák.

A magyar nemzeti múzeumi könyvtár újabb időben Ebenhöch Ferencz győri kanonok úr nagybecsű ajándéka folytán következő érdekes röpívek birtokába jutott.

1. »Öreg ABC vén emberek számára. 2. sz.« Irta Vas Gereben. Nyomatott Győrött. Megjelent 1848. márczius és április hónapokban, összesen 4 kis negyedréti számban. Könyvtárunk eddig már az első számot bírta. A második szám tartalma: Törvényczikkely az úrbér és azt pótló szerződések alapján eddig gyakorlatban volt szolgálatok (robot), dézma és pénzbeli fizetések megszüntetéséről. Szerző népszerű nyelven magyarázza a népnek a fentemlített törvényczikkelyt és különösen inti őt a volt földesurak iránti tiszteletre és hálára.

2. Noisser Richard mint felelős szerkesztő az előttünk fekvő prospectus szerint 1848-ban Győrött Streibig nyomdásznál időhöz nem kötött hetenkint többször német nyelven megjelenő röpívet adott ki, melyeknek mindegyik száma külön címmel kis 4-edréiben jelent meg. Az első szám ápril 20-án következő címmel bocsátatott közre: »Der grosse Pfaffenzwicker.« Satyrisch-oppositionelles Flugblatt. Raab, Dienstag 18. April 1848. Ezt a könyvtár nem bírja.

A 2. szám czíme. »Die Volksversammlung im Re-douten-Saale am 16. April 1848.« Donnerstag 20. April 1848. 6 lap.

A 3. számé: »Der Wahlbürger wie er nie hätte sein sollen.« Samstag 22. April 1848. 4 l.

A 4. számé: »Die zweite Volksversammlung am Ostersonntage.« Mittwoch 26. April 1848. 4 l.

Az 5. számé: »Die Raaber National-Garde.« Samstag 29. April 1848. 4 l.

A 6. számé: »Die Raaber städtische Magistrats Restauration.« Dienstag 2. Mai 1848. 4 l.

A 7. számé: »Die liberale und die conservative Parthei.« Donnerstag 4. Mai 1848. 4 l.

A 8. számé: »Offenes Sendschreiben an meinen hochverehrten Freund dem hochwürdigen Herrn Pfarrer Trichtl.« Samstag 6. Mai 1848. 4 l.

A 9. számé: »Ein Glas Märzenbier für meinen alten Freund und Schulkameraden Josef Nemesovics.« Dienstag 9. Mai 1848. 4 l.

A 10. számé: »Eine Portion Schinken für Herrn J. M. König.« Donnerstag 11. Mai 1848. 4 l.

A 11. számé: »Die Christen und die Juden.« Samstag 13. Mai 1848. 4 l.

A 12. számé: »Die Christen und die Juden.« (Fortsetzung). Dienstag 16. Mai 1848. 4 l.

A 13. szám, ha csakugyan megjelent, hiányzik.

A 14. szám czíme: »Die Offiziers-Wahl der Raaber National-Garde.« Samstag 20. Mai 1848. 4 l.

A május 21. és június 4-dike közt megjelent számokat a könyvtár már nem birja.

Az utolsó szám, mely a múzeumi könyvtár tulajdona: »Ein Blatt ohne Titl.« Montag 5. Juni 1848. 4 l.

Id. Szinnyi József a »Könyv-Szemle« 1877. évi folyamában közölt »Hirlapirodalmunk 1848—49-ben« című nagybecsű cikkének második közleményében ezen röpívekből csak a két első számot mint megjelenteket említi meg ezen cím alatt: »Der grosse Pfaffenzwicker«, holott a második számnak már más czíme

volt és kettőnél több szám jelent meg, mint a fentközöltekből meggyőződni alkalmunk volt.

Csontos János, a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának őrsége, a Múzeum igazgatósága által kiküldetve, június elején Olaszországba utazott, hogy a modenai, parmai és bolognai könyvtáraknak hazánkat érdeklő középkori kéziratait átvizsgálja. Miként Modenából küldött jelentéseiből tudjuk, kutatásai már is becses eredményeket mutathatnak fel. Kimerítő jelentését a »Könyv-Szemle« közelebbi füzete fogja hozni.

A M. Tud. Akadémia könyvtáráról, a f. évi nagygyűlés elé terjesztett, akadémiai jelentésben a következőket olvassuk:

»Az Akadémia könyvtára úgy vétel útján, mint a csereajándék és köteles példányok beküldése által is folytonosan jelentékenyen gyarapodik. Az ajándékkul küldött könyvekről havonként az »Értesítő«-ben részletes kimutatás jelenik meg. Az összes szaporodás a járulék-naplóban 1622 számot foglal el. Különös figyelem fordított az Akadémiával csereviszonyban álló intézetek kiadványainak — a mennyiben a megelőző években hiányosan küldettek be — kiegészítésére.

A könyvtár rendezése is gyorsan halad befejezése felé. Ekkorig harminczhét tudomány-szak van rendezve, a melyek összesen 22,165 munkát tartalmaznak. A kéziratárban is több nagy gyűjtemény (a Kazinczy-, Teleky-, Rummy- és Toldy-féle irodalmi hagyatékok) rendezése az irodalomtörténet munkásainak gazdag bányákat nyit meg, a melyeket már is kezdenek bűváraink kiaknázni.

A könyvtárban 10,400 olvasó 12,507 munkát használt, ami a megelőző évek eredményéhez képest, tetemes szaporodást mutat.

A budapesti királyi magyar tudomány-egyetem könyvtárának czímjegyzékéből megjelent a második kötet, mely 127 nagy 8-adrétű lapon az 1877. évi gyarapodásokat tünteti fel. Szakok szerint csoportosítva közli mindazon munkák czimeit, melyekkel a könyvtár a nevezett évben gyarapodott. Összesen 1318 mű 2298 kötetben. A szakjegyzéket jól szerkesztett betűrendes czímjegyzék követi. Mindkettőt megelőzi a vallás- és közoktatási minster úrhoz intézett (általunk már közölt) jelentése a könyvtár

rendezéséről, gyarapodásáról és forgalmáról 1877-ben; Szinnyei Józseftől a könyvtár első őrétől, mint helyettes igazgatótól, kinek a jelen címjegyzéket is köszönhetjük, a mely a könyvtárt látogatóknak, a szaktudósoknak és a tanuló ifjúságnak egyaránt hasznos szolgálatokat fog tenni.

A budapesti magyar királyi egyetem könyvtárának igazgatói állására, mely Horvát Árpád lemondása által a mult esztendőben megüresedett, a nagym. m. k. vallás- és közoktatási ministerium pályázatot hirdetett. Az állással 2500 frt fizetés és lakás van összekötve. Reméljük, hogy oly férfiú fogja elnyerni, a ki a Schönviesnerek, Prayok és Toldyk méltó utódja leend.

Hunyadi Bánfi János, nagybányai születésű magyar tudós, a XVI. század első felében Londonban a Gresham-College tanára volt, a mennyiségtan- és alchimiával foglalkozott, 1650 táján Angliából Magyarországra visszatérve, útközben Amsterdamban meghalt. Ezen érdekes egyéniség életrajzát szándékozik kidolgozni Gerstl A. hazánkfiá, a londoni University-Collegeben a vegytan tanára. Felkérjük mindazokat, kik e tárgyra vonatkozó adatokkal rendelkeznek, hogy a »Könyv-Szemle« utján említett derék hazánkfiával közölni sziveskedjenek.

Márczius tizenötödike. Pest. 1848. évfolyam, 46—47—48., 50—63.,
71—72—73. sz.

1849. évf. 29. sz.

Népelem. Pest. 1848. évf. 52. sz.

Pester Lloyd. Estilap. 1859. évf. 97. sz.

Pester Zeitung. 1849. évf. 987. sz.

Pesti Lapok. 1849. évf. 56. sz.

Pressburger Zeitung. 1849. évf. 86—87., 96—97. sz.

Prjatel Ludu. Debreczen. 1849. évf. 6., 10. sz.

Republica. Pest. 1849. 2—12., 16—17. sz.

Szegedi Hírlap. 1849. évf. 1. sz.

Tiszavidéki újság. Szeged. 1849. évf. 7., 22. sz.

Wiener Zeitung. 1849. évf. 17. sz.

Ezekon kívül:

Tiz proklamatió 1848—1849. évből.

Ideigl. rendezete a közigazgatásnak Magyarorszában. A német
ered. kézirat fordítása. Pest, 1849.

Szózat a megcsalattott magyar köznéphez. 1849. Pest.

K I M U T A T Á S

a Nemzeti Múzeum könyvtárának ajándékozott 1848—49-i
hirlapokról.

Szigethy István kecskeméti reform. főisk. tanár ur ajándéka:

Életrépek. 1847. évf. 8., 19—20. sz. — 1848. évf. 1., 15., 18—21.,
23—24., 26—27. szám. (Összesen 13 sz.)

Esti Lapok. 1849. évf. 1., 24—29., 33—45., 47—48. sz. (Össze-
sen 21 sz.) Debreczen.

Közlöny. 1849. évf. 80., 149., 165. sz. Debreczen. Szeged. Arad.
Márctius tizenötödike:

Pesti kiadás.

1848. évf. 124., 180., 196—197—198., 226., 228., 231.,
239., 243., 244—245. sz.

1849. évf. 53., 56. sz.

Debreczeni kiadás:

1849. évf. 4—5—6., 27., 38—39., 41—44., 46—52., 54—58.,
60—65. sz. (Összesen 42 sz.)

Tagányi Alajos, nagyszombati tanár ur ajándéka:

Alföldi Hirlap. 1849. évf. 50. sz. Debreczen.

Arad. 1848. évf. 17. sz.

Budapesti Híradó. 1848. évf. 724—728., 730—731., 733—734.,
740., 749—751., 753., 757., 761—765., 767—774., 785—786.,
790., 793., 797—805., 813—819., 821—826., 829—834.,
836—848., 850—851., 854—857., 860—865., 867—871.,
875. sz. (Összesen 90 sz.)

Der Lloyd. 1849. évf. 197—198., 253. sz. Bécs.

Der Leuchthurm. 1849. évf. 21—22. sz. 1850. évf. 5., 9., 18.,
21., 25., 29., 33. sz. Lipese.

Der Patriot. Arad. 1848. évf. 1., 3—9. sz.

Der vierzehnte April. Pest. 1849. évf. 15. 26. sz.

Közlöny. Budapest. 1848. évf. 191—192. sz.

Debreczen. 1849. évf. 22—27., 36—37—38., 52., 55—56.,
58—59., 62., 64—68., 70—76., 80—83., 85—86., 89—90.,
103., 136., 145. sz. (Összesen 30 sz.)

A magyar irodalom 1878-ban.

Harmadik közlemény.

Összeállítja: **Tipray Tivadar.**

Ezen jegyzékbe mindazon nyomtatványok vétettek fel, melyek az 1878-diki évszámmal vannak jelölve. — Hol a nyomtatás helye nincs kitéve, Budapest értendő. — A nyomdász vagy nyomda-intézet csak oly nyomtatványoknál van megnevezve, a melyeknek kiadója nem ismeretes. — Hogy ezen jegyzéket lehetőleg teljesen s pontosan lehessen összeállítani, felkérhetnek a szerzők és kiadók, hogy kiadványaiknak egy példányát az ár megjelölése mellett, a Nemzeti Múzeum könyvtárához beküldeni sziveskedjenek.

- Abafi Lajos.** Mikes Kelemen. (Rudnyánszky nyomdája. 8-r. 208 l. ára 40 kr.)
- Abt Antal.** A földdelejeesség elemeinek megközelítő meghatározása. (H. n. 8-r. 4 l.)
- Akadémia,** A kereskedelmi, tankönyvei. VI. (L. Schnierer Gyula.)
- Akadémia,** A m. t. évkönyvei. XVI. köt. 2. darab. (L. Lenhossék József.)
- Apponyi Albert, gr.** Jelentése választóihoz az ellenzéki árnyalatok egyesülése tárgyában. (Athenaeum. 2-r. 3 l.)
- Árvaegylet,** A budapesti protestáns országos, választmányának 1877-ik évi tudósítványa. (Hornvánszky nyomdája. 8-r. 38 l.)
- Bakahumor** az utczán, kaszárnyában és háborúban. (Franklin-társ. nyomdája. 8-r. 237 l. ára 1 frt.)
- Balássy Ferencz.** Ludányi Tamás egri püspök. (Értek. a tört. tudományok köréből. VII. köt. 4. sz. Akadémia. 8-r. 34 l. ára 20 kr.)
- Balázsovich Kálmán és Petrovics László.** Az 1877. évi XXII. törvénycikk magyarázata. A kisebb polg. peres ügyekbeni eljárás magyarázata. Számos irománypéldával. Községi bíróságok, békebírák, kir. járásbírók és szolgabírák számára. (Szerzők. 8-r. 96, VII. l. ára 1 frt.)
- Ballagi Károly és Király Pál.** Egyetemes Földrajz tekintettel az országok természeti, politikai és társadalmi, ipari, kereskedelmi, közlekedési és közművelődési viszonyaira. Szótárszerű tárgymutatóval. III. kötet. (Athenaeum. 8-r. 616 l. ára 4 frt.)
- Balogh (Vasadi) Lajos.** Honpolgártan. Polgári jogok és kötelességek rövid ismeretése a törvényekkel megegyezőleg. 7-ik telj. átdolg. kiadás. (Székesfehérvár. Klökner Péter. 8-r. 47 l. ára 30 kr.)

- Bardon József.** A terményrajz dióhéjban. Népiskolák számára. 4-ik jav. kiadás. (Székesfehérvár. Klökner Péter. 8-r. 32 l. ára 20 kr.)
- Bátorfi Lajos.** Adatok Zalamegye történetéhez. V. köt. 2—3. füzet. (Nagy-Kanizsa. Wajdits József nyomdája. 8-r. 65—192 l. Egy füzet ára 50 kr.)
- Boniczky Baja Lenke.** Itt és a jövő életben. Regény két kötetben. (Athenaeum. 8-r. 178, 148 l. ára a két kötetnek 2 frt.)
- Berchtoldt László, Tomcsányi László.** Elvbarátainkhoz. (Athenaeum. 2-r. 4 l.)
- Bierbauer Lipót.** Physika a középtanodák felsőbb oszt. használatára. I. rész. (Győr. Gross Gusztáv. 8-r. 275 l. 162 ábrával.)
- Björnson Björnstjerne.** Magnhild. Norvég elbeszélés. (Athenaeum. 8-r. 187 l. ára 1 frt.)
- Bodnár Zsigmond,** Irálytan és olvasókönyv. I. kötet. (Horovicz és Grimm. n. 8-r. IV, 184 l. ára 1 frt.)
- Bogyó Pál.** Emlékezésed IX. Pius pápa halálára. Febr. 20. 1878. (Kecskemét. Sziládi Lajos nyomdája. 4-r. 7 l.)
- Boleman István.** Vihnye vastartalmu hévíz Bars megyében. Egy helyrajzi térképpel. (Tettey Nándor és társa. k. 8-r. II, 45 l. ára 60 kr.)
- Borostyáni Nándor.** Riadó. (Buschmann nyomdája. 8-r. 47 l. ára 50 kr.)
- Bozóky Alajos.** Római perjog. (Nagyvárad. Szerző. 8-r. 278 l. ára 2 frt.)
- Böszörményi Kálmán.** A világ minden államainak postaügye. A legrégebb kortól kezdve a legújabb időkig. III—IV. füzet. (Debreczen. Szerző. 8-r. 113—224 l. Egyes füzet ára 40 kr.)
- Brück Henrik.** A keresztény egyháztörténelem kézikönyve. Többek közreműködésével ford. Zimándy Ignác. III. időszak. (Tettey Nándor és társa. 8-r. VII, 447 l. ára 2 frt.)
- Bulwer.** Spartai Pausanias. Angolból fordította Gyene Gusztáv. (Buschmann nyomdája. 8-r. 301 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Büntetőtörvénykönyv,** A magyar büntettekről és vétségekről. Kimerítő betűrendes tárgymutatóval. (Eggenberger. 8-r. 128, XX l. ára 80 kr.)
- Carrara Ferencz.** A büntető jogtudomány programja. A m. t. Akad. megbízásából ford. Beksics Gusztáv. I. kötet. (Akadémia. 8-r. XX, 389 l.)
- Corpus scriptorum ecclesiae hungaricorum.** II. (L. Régi magyar egyházi írók.)
- Detlef Károly.** A titokteljes énekesnő. Regény. (Lampel. 8-r. 96 l.)
- Deutsch Henrik.** Életforrás vagyis mózesi vallástan tanítóképezdek és középtanodák felsőbb osztály számára. III. füzet. (Burián Mór nyomdája. 8-r. 174 l. ára 40 kr.)
- Diaz Bernát,** Castilloi. Mexico felfedezése és meghódítása. Átdolg. Brózik Károly. (Ifjúsági Iratok Tára. IV. Franklin-társ. 8-r. 194 l. egy térképpel ára 1 frt 20.)
- Dózsa Endre, Szilágyi Lajos, Barabás Béla és Brix Iván.** 1848. márczius 15-dikének 30-ik évfordulója alkalmával a budapesti testvéregyetemek ifjúsága által rendezett emlékünnepelelyen tartott Beszédék. (Koesi Sándor nyomdája. 8-r. 15 l. ára 20 kr.)
- Ifj. Dumas Sándor.** Két apa. Szinmű 4 felv. Ford. Halmy Ferencz. (A nemz. színház könyvtára. 117. füz. Pfeifer. 8-r. 65 l. ára 40 kr.)

- Duncker Miksa.** Az ó-kor története. A 4. kiadás alapján a m. t. Akadémia megbízásából fordította Jónás János. IV. és utolsó kötet. (Franklin-társulat. 8-r. 794 l. ára 4 frt.)
- Ebers György.** Homo sum. Regény. Ford. Törs Kálmán. (Ráth Mór. k. 8-r. VIII, 406 l. ára 2 frt 40 kr.)
- Ebers György.** Uarda. Regény. A szerző engedélyével ford. Jónás János. Kiadja a Kisfaludy-társaság. I. köt. (Ráth Mór. k. 8-r. XII, 408 l. ára 2 frt 40 kr.)
- Egyházkerület,** A dunántuli evang. reformált. Névtára 1878. évre. (Pápa. Ref. főtanoda nyomdája. 8-r. 52 l.)
- Eisenstädter Lukács.** A jelenkori Socialismusról. (Külön lenyomat a Budapesti Szemle 32. és 33. füzetéből. Ráth Mór. 8-r. 68 l. ára 80 kr.)
- Ellenzék,** Az egyesült. (Athenaeum. 2-r. 4 l.)
- Ellenzék,** Az egyesült, programja. (Vodianer nyomdája. 2-r. 8 l.)
- Előadások,** Népszerű természettudományi, gyűjteménye. II. k. 10–11. f. (L. Klug Nándor, Paszlavszky Ferencz.)
- Előterjesztése** Tréfort Ágoston a földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi ministerium vezetésével megbízott vallás- és közoktatásügyi m. k. miniszternek a gazd. tanintézetek fejlődése és állásáról. (Rudnyánszky nyomdája. 4-r. 47 l.)
- Emlékek,** Magyar történelmi. Monumenta Hungariae historica. III. osztály. Erdélyi országgyűlési emlékek. Monum. comitialia regni Transylvaniae. Történeti bevezetésekkel szerkeszti Szilágyi Sándor. III. köt. (1576—1596. Akadémia. 8-r. 509 l.)
- Endrődi Sándor.** Költemények. (Aigner. 8-r. VIII, 214 l.)
- Enyiczkei Gábor.** Örökösödési jogunk áttekintése a jogfejlődés szempontjából. (Szerző. 8-r. 80 l. ára 80 kr.)
- Értekezések** a társadalmi tudományok köréből. Szerk. Fraknói Vilmos. V. köt. 1—2. sz. (L. Wenzel Gusztáv, Keleti Károly.)
- Értekezések** a természettudományok köréből. Szerk. Szabó József. VIII. kötet. 9—10. sz. (L. Kerpely Antal, Koch Antai.)
- Értekezések** a történelmi tudományok köréből. Szerk. Fraknói Vilmos. VII. köt. 4. 5. 6. sz. (L. Balássy Ferencz, Szilágyi Sándor, Ipolyi Arnold.)
- Évkönyv,** Magyar statisztikai, szerk. és kiadja az orsz. m. kir. statisztikai hivatal. V. évf. 1875. 1—2. füzet. (Athenaeum nyomdája. 4-r. 55, 80 l.)
- Évkönyv,** Magyar statisztikai, szerk. és kiadja az orsz. m. kir. statisztikai hivatal. V. évf. 1875. 1—2. füzet. Statist. Jahrbuch etc. (Athenaeum nyomdája. 4-r. 55, 80 l.)
- Farkas Gyula.** Vegyes m-ed fokú egyenlet egyik gyökének meghatározása sorbafejtés által (Athenaeum. 8-r. 16 l.)
- Fejér Bertalan.** Mármarosmegye kir. tanfelügyelőségének évkönyve. I. évkönyv (az 1876. évi oktobertől 1877. év végeig terjedő időről). I. füzet. (M.-Sziget. Mármarosi r.-társaság könyvnyomdája. 8-r. 147 l.)
- Felsmann József.** A magyar királysági fő- és középtanodák névkönyve. IV. évf. 1878. (Szerző. 8-r. 188 l.)
- Feczik Eugen.** Liturgika. (Egyetemi nyomda. 8-r. 346, IV l.)

- Ferenczy József.** Rövid vázlatok a gyakorlati lélektan terén. (Lampel R. 8-r. IV, 84 l. ára 60 kr.)
- Földváry István.** Köttemények. (Szerző. 8-r. 128 l.)
- Földendház Irományai.** (Az 1875. évi augusztus hó 28-ára hirdetett országgyűlés nyomtatványai. V. kötet. Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 4-r. X, 237—407 l.)
- Friedmann Bernát.** A felebbvitel bűnügyekben tekintettel a közvetlen szóbeliségre. A magyar jogászyűlés bizottságának megbízásából. (Weismann testv. nyomdája. 8-r. 91 l.)
- Függelék az 1877. XX. törvényezikkhez,** a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről. (Ráth M. n. 8-r. 16 l. ára 20 kr.)
- Gaal.** Peru fölfedezése és elfoglalása. 3. kiadás. (Vasárnapi könyvtár. III. évf. 10. sz. Szerk. Hajnik Károly. Franklin-társ. 8-r. 112 l. ára 20 kr.)
- Gebaur Izor.** Német nyelvtan és olvasókönyv középtanodák használatára. 6. telj. átdolg. kiad. I. rész. (Sz.-Fehérvár. Klökner Péter. n. 8-r. IV. 179 l. ára 1 frt.)
- Grimm** testvérek után Halász Ignác. Gyermekekmesék. (Eggenberger. 8-r. 287 l. számos fametsz. ábrával.)
- Gullner Gyula** orsz. képviselőnek a képviselőház 1878. január 30-iki ülésében a vámszerződés fölötti tárgyalásban tartott Beszéde. (Vodianer nyomdája. 2-r. 4 l.)
- Haan Lajos.** Dürer Albert családi nevével s családjának származási helyéről. (Tettyey N. s társa. n. 8-r. 55 l. ára 50 kr.)
- Halasi Aladár.** Petőfi-reliquiák. 1841—1849. (Franklin-társulat nyomdája. 8-r. VIII, 128 l. ára 80 kr.)
- Hantken Miksa.** A magyar korona országainak széntelepei és szénbányászata. (Légrády testv. nyomdája. 8-r. 331 l. 4 térképpel és 68 cinkotypiai rajzzal.)
- Hegedűs István.** A hellen eszmék és a keresztényiség. (Az erd. muz.-egylet évk. új tolyam. II. köt. 7. sz. Stein nyomdája. 8-r. 221—270 l. ára 35 kr.)
- Herbich Ferencz.** A Székelyföld földtani és őslénytani leírása. (A m. kir. földt. intézet évkönyve. V. kötet 2. füzet. Légrády testv. nyomdája. 8-r. 302, VI l. egy földt. térképpel és 32 könyomatú táblával.)
- Herczl Márk.** Forgalmi számtan, kereskedelmi, polgári, s gazd. tanint. használatára. IV—V. füzet. (Debreczen. Városi nyomda. 8-r. 145—240 l.)
- Herman Ottó.** Magyarország pók-faunája. A kir. magy. természettudományi társulat megbízásából. II. köt. A rendszer. (Kilián Frigyes. 4-r. VII. 100 l. és 1 tábla, ára 2 frt 80 kr.)
- Sz. Hilaire Jozefa,** Kovács Irma, Dorn Anna, Gombos Erzs és többen. Képes pesti szakácskönyv. A 3-ik jav. és bőv. kiadást az új mértékre átdolgozta, kijavította és Marosy Emilia után bővítette Moesz Gézáné. (Lampel R. 8-r. VIII, 516, XXVII l. ára 1 frt 40 kr.)
- Hoffmann Mór.** Német nyelvtan. Fordítási gyakorlatokkal, gazdag feladattárral és olvasmányokkal. A közép- és polgári tanodai 3. és 4. oszt. használatára. A minist. tantervhez alkalmazva. II. rész. (Franklin-társulat. 8-r. 173 l. ára 80 kr.)
- Homér Iliása.** Magyarazta és bevezetéssel ellátta Veress Ignác. II. füzet. IV—VI. ének. (Görög és latin remekírók gyűjteménye magyar jegyzetekkel, iskolai használatra. 28. Lampel R. 8-r. II, 123—256 l. ára 90 kr.)

- Horác** néhány költeménye magyarul. Fordította Kolosy Lajos. (Jászberény. Bakos István nyomdája. 8-r. 84 l. ára 50 kr.)
- Hugo Viktor.** Egy bűn története. Tanuvallomás. II. köt. (Tettyey Nándor és társa. 8-r. IV, 364 l. ára 1 frt. 80 kr.)
- Imre Sándor.** A magyar irodalom és nyelv rövid története. 4. javított kiadás (Debreczen. Ifj. Csáthy Kár. 310 l. ára 2 frt.)
- Intézet,** A m. kir. földtani, évkönyve. V. köt. 2. füzet. (L. Herbiech Ferencz.)
- Ipolyi Arnold.** A besztercebányai egyházi műemlékek története és helyreállítása. (Franklin-társ. nyomdája. n. 4-r. 151 l. hét szín- és könyom. képtábla és 54 fametsz. ára 8 frt.)
- Ipolyi Arnold.** (L. Veresmarti Mihály.)
- Iratok,** Ifjusági. Tára. 4. Szerk. Kármán Mór. (L. Diaz Bernát.)
- Irók,** Régi magyar egyházi. II. (Lásd Veresmarti Mihály.)
- Ismertetése,** Népszerű, a »Magyar kisbirtokosok orsz. földhitelegyesületé«-nek s az ezzel szövetséges »Mezőgazdasági előlegegyletek«-nek. (Hornvánszky nyomdája. 8-r. 30 l.)
- Jakubowits Ferencz.** A roncsoló toroklob és óvmódja népszerűen fejtegetve. (Nagy-Károly. Thanhoffér Pál. 8-r. 23 l. ára 30 kr.)
- Javaslat** a középiskolai rendtartás módosításához. A magyar határőrvidéki főigazgatóságtól. (Szeged. Várnai L. n. 8 r. IV, 39 l.)
- Jókai Mór.** Carinus. Historiai Novella. A nagyenyedi két füzfa. Beszély. 3. kiadás. Népszerű kiadás. (Franklin-társulat nyomdája. 8-r. 127 l. ára 40 kr.)
- II. Kákay Aranyos.** Tisza Kálmán. Politikai élet- és jellemrajz 1878. 2. kiadás. (Athenaeum. 8-r. 192 l. ára 1 frt 80 kr.)
- II. Kákay Aranyos.** Tisza Kálmán. Politikai élet- és jellemrajz 1878. 3. kiadás. (Athenaeum nyomdája. 8-r. 186 l. ára 1 frt 80 kr.)
- Kákay Aranyos.** Nr. 3. Még újabb fény- és árnyképek. (Grimm. és Horovicz n. 8-r. IV, 147 l. ára 1 frt 60 kr.)
- Ifjabb Kákay Aranyos.** A politika svindlerei. Fény- és árnyképek. Válaszul II. Kákay Aranyosnak »Tisza Kálmán« című könyvére. (Grimm és Horovicz. 8-r. 157 l.)
- Károli Gáspár.** Új Testamentum. Magyar nyelvre fordította K. G. (Brit. bibl. társ. 8-r. 512 l.)
- Kassay Adolf.** A kisebb polg. peres ügyekbeni eljárás a törvény eredeti szövegével, a végrehajtásra és bélyegszabásra vonatkozó rendeletekkel, magyarázattal és irománypéldákkal. 2-ik jav. és bőv. kiadás. (Rautmann Frigyes. 8-r. 129, XXII l. ára 1 frt 20 kr.)
- Kassay Adolf.** Az új községi törvény és községi előljárók, képviselők és községi közgyűlés hatásköre és teendői közigazgatási és törvénykezési tekintetben. 3-ik kiad. I. füzet. (Rautmann Frigyes. 8-r. 1—240 l. Egész mű ára 3 frt.)
- Kassay Adolf.** Az új magyar büntető törvény magyarzata példákkal felvilágosítva. (Rautmann. 8-r. 339 l. ára 1 frt 80 kr.)
- Kaszap Antal.** Összehasonlító politikai földrajz a középiskolák VIII. osztálya használatára. (Lauffer V. IV, 126 l. ára 70 kr.)

- Katekizmus,** Elemi, kath. gyermekek számára. 23. kiad. (Sz.-István-t. 8-r. 31 l. ára kötetlen 6 kr., kötve 9 kr.)
- Kazinczy Ferenc** költeményei. (Nemzeti könyvtár. I. füzet. Abafi Lajos. 8-r. 96 l. ára 30 kr.)
- Keleti Károly.** Fényes Elek emlékezete. (Értek. a társad. tudom. köréből. V. köt. 2. sz. Akadémia. 8-r. 37 l. ára 20 kr.)
- Képviselőház Irományai.** (Az 1875. évi augusztus hó 28-ra hirdetett országgyűlés nyomtatványai.) XXII. köt. Szerk. Nagy Iván. (Schlesinger és Wohlauser nyomdája. 4-r. VI, 398 l.)
- Képviselőház Naplója.** (Az 1875. évi augusztus hó 28-ra hirdetett országgyűlés nyomtatványai.) XV. kötet. Szerk. Nagy Iván. (Schlesinger és Wohlauser nyomdája. 4-r. 418 l.)
- Kereskedelmi- és iparkamara,** Az aradi, jelentése a kerületét képező Arad-, Békés-, Csanád- és Hunyadmegyének ált. gazdasági, kereskedelmi, ipari és forgalmi viszonyairól 1877-ben. (Arad. Gyulai István nyomdája. 8-r. 276 l.)
- Kern Henrik.** A lipiki jodfürdő és hőforrása. (Tetty s társa. 8-r. 30 l.)
- Kerpely Antal.** A vas kémiai alkata és keménysége közötti vonatkozások. (Ért. a természettudom. köréből. VIII. köt. 9. sz. Akadémia. 8-r. 20 l. két táblával és több rajzzal a szöveg között, ára 20 kr.)
- Kerpely Antal.** A vaspálya-sinek főbb tulajdonságaira vonatkozó kísérletek s tanulmányok. 17 rajztáblával és számos fametszettel a szövegben. — Külön lenyomat a bányászati és kohászati lapokból. (Kilián Frigyes. 4-r. 40 l. s 17 tábla, ára 4 frt 50 kr.)
- Kiss Kálmán.** A f.-gyarmati ref. egyház története. (Lenyomat a »Szatmári ref. egyházmegye története« czimű műből. Kecskemét. Tóth László nyomdája. 8-r. 20 l.)
- Kiss Kálmán.** A m.-csengeri ref. egyház története. (Lenyomat a »Sathmári ref. egyházmegye története« czimű műből. Kecskemét. Tóth László nyomdája. 8-r. 14 l.)
- Kiss Ottó.** Lelkészi irattár. Az egyházi irály elméleti és gyakorlati kézikönyve. 2. bőv. kiad. (Tetty s társa. n. 8-r. VII, 416 l. ára 3 frt.)
- Klamarik János.** Mértan a gymn. és reáltanodák felső oszt. használatára. Az új tanterv tekintetbevételével. Močnik Ferenc után. 2. kiadás. (Lauffer Vilmos 8-r. 329 l.)
- Klein Gyula.** Az alsó-rendű gombákról. (Különlenyomat a Természettudományi Közlöny 104. füzetéből. 8-r. 16 l.)
- Klein Gyula.** Az alsó-rendű gombák tekintettel a ragályos betegségekre és a közegészségügyre. (Különlenyomat a Természettudományi Közlöny 105. füzetéből. 8-r. 31 l.)
- Klug Nándor.** A látásról. Három előadás. (Népsz. természettudom. előadások gyűjtem. II. köt. 10. füz. K. m. természettudom. társ. 8-r. 72 l. 13 fametsz. ábrával. ára 50 kr.)
- Knoll Ferenc.** Sturm tétele és a Sturm-féle függvények. A böles. tudorság elnyerése végett a budapesti tud. egyetem böles. karához benyújtotta. (Athenaeum nyomdája. 8-r. 31 l.)

- Koch Antal.** Ásvány- és közettani közlemények Erdélyből. (Értek. a természet-tudom. köréből. VIII. köt. 10. sz. Akadémia. 8-r. 30 l. 1 tábla rajzzal, ára 20 kr.)
- Koch Antal és Kürthy Sándor.** A Vlegyásza és a szomszéd területek Trachyt-jainak közettani és hegyszerkezeti viszonyai. (Az erdélyi múzeum-egylet évkönyvei. Új folyam. II. köt. 8. sz. Kolozsvár. Stein János nyomdája. 8-r. 271—398 l. ára 1 frt.)
- Kodolányi Antal.** Gazdasági számvitel kisebb birtokosok számára. Egy toldalékkal: a kiscgazdai körök és társulatokról. (Falusi könyvtár. 27. Franklin-társ. 8-r. 105 l. ára 50 kr.)
- Kolossy Miklós.** Sárosmegye közigazgatási szervezete az 1870: 42. t. cz. és későbbi törvények alapján. (Eperjes. Bankegylet nyomdája. 8-r. 151 l.)
- Kont Gyula.** A kísérleti természettan tankönyve, a középtanodák felsőbb osztályai számára. Jamin »Petit traité de physique« című munkája nyomán. 2 köt. 322 s 378, a szövegbe nyomtatott ábrával. (Kilián Fr. n. 8-r. XVI, 364 s XI, 348 l. ára kötetenkint 4 frt.)
- Kovács Lajos.** Számtani gyakorlókönyv. 1. füzet. (Debreczen. Telegdi K. Lajos. 8-r. 1—33 l. ára 15 kr.)
- Könyvtár,** Falusi. 27. füzet. (L. Kodolányi Antal.)
- Könyvtár,** Közhasznú családi. 21—22. füz. (L. Sikor József.)
- Könyvtár,** Nemzeti. Szerk. Abafi Lajos. I. füzet. (L. Kazinczy Ferencz.)
- Könyvtár,** Vasárnapi. III. évf. 10. (L. Gaal.)
- Kőrösi Sándor.** Az amerikai párbajról. (Debreczen. Városi nyomda. 8-r. 36 l. ára 30 kr.)
- Kóváry Béla.** Utazásom Törökországban, a görög szigeteken és Szerbiában. (Nagykanizsa. Fischel Fülöp. 8-r. 211 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Közmunkák,** A fővárosi, tanácsának hivat. jelentése 1877. évi működéséről. (Hornyánszky nyomdája. 8-r. 47 l.)
- Kriegler Mór.** Lázbetegek, azoknak veszélyei s gyógymódja, különös tekintettel a vizgyógyászatra. Németből átdolgozta K. M. (Szeged. Traub s társa. 8-r. 23 l. ára 50 kr.)
- Krisz Ferencz.** Szerkesztő síkmértan, kapcsolatban a földmérés egyszerűbb tételével, a középiskolák számára. I. rész. (Franklin-társ. nyomdája. 8-r. VIII, 134 l. 39 ábrával s XIV táblával, ára 2 frt 40 kr.)
- Krón Klára.** Az élet iskolájában. Elbeszélés levelekben. Németből ford. Kozma Józsefné — Gesztessy Etelka. (Franklin-társ. nyomdája. 8-r. VIII, 199 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Kürucz Antal.** Történeti képek és elbeszélések az ifjuság számára. (L. Szombati Menyhért.)
- Lankmayr Nándor.** Fegyvertan. A m. k. honvédelmi minister által elrendelt hivat. fordítás. II. füz. (Grill. 8-r. 92, III—VI l.)
- Leitner Ferencz.** Jog- és államtudományi szakoktatás. A törvények és vonatkozó szabályrendeletek alapján összeállította L. F. (Rosenberg testvérek. 8-r. 173 l. ára 1 frt.)

- Lenhossék József.** A mesterségesen eltorzított koponyákról általában, különösen pedig egy Csongrádon és Székelyudvarhelyen talált ilyenmő makrocephal és egy Alesúthon talált barbár korból származó koponyáról. (A m. t. Akadémia évk. XVI. k. 2. darab. 4-r. X, 137 l. 3 fénynyom. táblával és a szövegben 11 fametsz. s 5 önlemez-nyomatú táblával.)
- Lermína Jules.** Tricoche és Cacolet hagyatéka. Francziából. 1—4 köt. (Lampel. 8-r. 228, 204, 186, 172 l. ára 2 frt.)
- Lucas Ede és Medicus Frigyes.** A gyümölestenyésztés tana. Magyarra fordította, illetőleg átdolgozta Villási Pál. (Rautmann Frigyes. 8-r. III, 292 l. 105 fametsz. ára 2 frt.)
- Lumniczer Sándor.** Sebészeti tapasztalatok a budapesti Sz. Rókus kórház II. sebészi osztályán 1875—1876-ban. (Khór és Wein nyomdája. 8-r. 160 l. 4 kömetsz. táblával.)
- Madarász Imre.** Jézus virágvasárnapj köneyei. Virágv. egyházi Beszéd. (Karczag. Spitzer nyomdája. 8-r. 11 l. ára 20 kr.)
- Makáry Gerő.** Magyar könyvészet. 1877. II. évf. Függelékül: A magyar hírlapok és folyóiratok 1878-ban. (Budapesti könyvkereskedő segédek egylete. 8-r. XIX. 80 l.)
- Mangold Lajos.** Világtörténelem. Középtanodai használatra. I. köt. (Franklin-társ. nyomdája. 8-r. 224 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Manning bibornok.** A szent szék függetlensége. Az angol eredetiből ford. Molnár János. (Esztergom. Buzárovits nyomdája. 8-r. 129 l. ára 1 frt 40 kr.)
- Manning.** Jézus szeretete a bűnbánók iránt. A szerző megbízásából a 4. angol kiadás nyomán ford. Molnár János. (Kocsi Sándor nyomdája. 8-r. 83 l.)
- Mészáros Caesar.** A népiskolai közigazgatás Magyarországon. (Rautmann Frigyes. 8-r. IV, 192 l. ára 1 frt.)
- Mey György.** Hitelemző tanítások, a kath. népiskolák alsó osztályai számára. Magyarítá Farkas Sándor. 2-ik kiadás. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv. n. 8-r. VI. XXVIII, 199 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Močnik Ferencz.** Mértan, a gymnásiumok és reáltanodák felső osztályainak használatára. 2-ik kiadás. (Lauffer Vilmos. 8-r. 334 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Molnár György.** Lear király. Tanulmány a színművészet köréből. (Debreczen. Városi nyomda. 8-r. 43 l.)
- Molnár István.** Kis-Kun-Halás város helyrajza, természetrajzi s orvosi tekintetben. (Kecskemét. Sziládi Lajos nyomdája. 8-r. 40 l.)
- Monumenta Hungariae Historica.** (L. Magyar történelmi Emlékek.)
- Mozes Ben Maimun.** A tévelygők útmutatója. Fordította és magyarozó s irodalmi jegyzetekkel ellátta Klein Mór. I. kötet 1. füzet. (Pápa. Ref. főtanoda nyomdája. 8-r. 124 l. ára 1 frt.)
- Mudron Mihály.** A felvidék. Felelet Grünwald Béla hasonlónevű politikai tanulmányára. (Pozsony. Stampfel Károly. 8-r. IV, 130 l. ára 1 frt.)
- Muzeumegylet,** Az erd., évkönyvei. Új folyam. Szerk. Finály Henrik. II. kötet. 7-8. sz. (L. Hegedüs István, Koch Antal és Kürthy Sándor.)
- Nagy Antal.** Nagyböjti szent beszédek. Külön lenyomat az »Isten ígéje.« III. évfolyamából. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv. n. 8-r. 58 l. ára 60 kr.)

- Nagy János.** Magyar nyelvtan, felső nép- és polgári iskolák valamint tanítóképezdek számára. 2-ik jav. és bőv. kiadás. (Szeged. Várnai L. n. 8-r. VII, 122 l. ára 80 kr.)
- Nagy Lajos.** A jászkun birtokviszonyok fejlődése és jogi alapja. (Karczag. Szerző. 8-r. 287 l. ára 1 frt 60 kr.)
- Németh Károly.** Keresztyén Hit- és Erkölcstan. Algymnasiumi, polgári és reáliskolai evang. ifjúság számára. II. jav. kiadás. (Franklin-társulat. 8-r. 88 l. ára kötve 40 kr.)
- Németh Péter.** A gyámság és gondnokság. Az 1877. XX. t. cz. magyarázata az erre vonatkozó bel- és igazságügyministeri rendeletekkel és irománypéldákkal. (Athenaeum. 8-r. 250 l. ára 3 frt.)
- Névy László.** Rhetorika. A prózai műfajok elmélete. Középkorok és magánosok használatára. (Közép iskolai tankönyvek tára. Eggenberger. 8-r. VIII, 148 l. ára 1 frt. 20 kr.)
- Ompolyi M. Ernő.** A Bölcsészet Magyarországon, a Scholastica korában. (Kocsi Sándor nyomdája. 8-r. 106 l. ára 1 frt.)
- Orvosok.** A magyar, és természetvizsgálók 1876. augusztus 22–28. Mármaros-Szigeten tartott XIX. nagygyűlésének történeti vázlata és munkálatai. Szerk. Gerlóczy Gyula és Dulácska Géza. (Egyetemi nyomda. 4-r. 169 l. két arczkép és több fametszettel.)
- Papp Károly.** Esti harang vagy újabb ker. tanítások prot. családok számára. (Franklin-társulat nyomdája. 8-r. 240 l.)
- Paszlavszyk József.** Az állatok rokonságáról. Három előadás. (Népsz. természet-tudományi előadások gyűjteménye. II. kötet. 11. füzet. Természettudományi társulat. 8-r. 88 l. 28 fametsz. ábrával, ára 60 kr.)
- Pauler Tivadar.** Adalékok a hazai jogtudomány történetéhez. (Akadémia. 8-r. 311 l.)
- Pelech E. János.** A Sztraczenai völgy és a Dobsinai jégbarlang. Külön lenyomat a Magyarországi Kárpátgyűlés V. évkönyvéből. (Ráth Mór. 8-r. 29 l. ára 50 kr.)
- Pereszlényi János.** Kovács Pál 50 éves írói jubileumára 1877. évi december 8-án. (Győr. Czéh Sándor nyomdája. 4-r. 8 l.)
- Pesty Frigyes.** A szörényi bánóság és Szörényvármegye története. I., III. kötet. (Akadémia. 8-r. 482, 426 l. ára e két kötetnek 4 frt.)
- Petrovics Lázár.** A gyermekszerepet. A Bölcsészettudományi fok elnyerése végett a budapesti m. kir. tud. egyetem böles. karához benyújtotta —. (Kocsi Sándor nyomdája. 8-r. 19 l.)
- Pocskay Félix.** Beszéleyei. Egy anya emlékkönyve. (Athenaeum nyomdája. 8-r. 201 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Politikánk, Keleti. Irta A. S.** (Athenaeum. n. 8-r. 60 l. ára 60 kr.)
- Pongrácz Dániel.** A kisebb polgári peres ügyekre vonatkozó törvények eljárási szabályok és bélyeg illetékek betűsorozatos útmutatója bírák és magánfelek használatára. (Veszprém. Krausz Armin. 8-r. 42 l. ára 50 kr.)
- Ragályi Aladár.** Nyilatkozat Borsodmegye dédesi kerületének választó polgáraihoz. (Vodianer nyomdája. 2-r. 2 l.)

- Remekírók**, Görög és latin, gyűjteménye magyar jegyzetekkel, iskolai használatra 28. (L. Homér Iliása.)
- Rendeleteinek**, A m. kir. ministerium gyűjteménye, 1878. évi folyam. I. füzet. (Ráth Mór. n. 8-r. 64 l. ára 40 kr.)
- Roth Samu.** Összehasonlító természettani földrajz. Reáliskolák s gymnasiumok VII. oszt. számára. (Franklin-társ. nyomdája. 8-r. 154 l. ára 1 frt 40 kr.)
- Ságh József.** Magyar zenészeti Lexikon. II. füz. (Buschmann nyomdája. 8-r. 73—124 l. ára 70 kr.)
- Sasváry Ármin.** I. Napoleon kiáltványa a magyarokhoz. A bölcsészeti tudorság elnyerése végett a budapesti tud. egyetem böles. karához benyujtva. (Athenaeum nyomdája. 8-r. 33 l.)
- Schenzl Guido, Kurländer Ignác és Gruber Lajos.** A meteorologiai és föld-delejjességi m. k. közp. intézet évkönyvei. Jahrbücher etc. VI. köt. 1876. évf. (Egyet. nyomda. 4-r. 128 l.)
- Schmitt Jakab.** Elemi katekizmus magyarázata. 2. kiad. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv. n. 8-r. 207 l. ára 1 frt 40 kr.)
- Schnierer Gyula.** A magyar váltójog kérdésekben és feleletekben. (A keresk. Akadémia tankönyvei. VI. Lafite Emil. 8-r. 73 l. ára 80 kr.)
- Schultz Ferdinánd.** Gyakorlókönyv — kisebb latin nyelvtanához. Ford. Kiss Lajos. 6. jav. kiad. (Kilián Fr. 8-r. 239 l. ára 1 frt.)
- Schuschny Henrik.** Az orvostan története és az egyetemek. (Különlenyomat a »Tanszabadság« 1878. évi 6—7. számából. Neuer I. nyomdája. 8-r. 8 l.)
- Schwicker János Henrik.** Magyarország s a bajor örökösödési háború. (Athenaeum nyomdája. 8-r. 47 l.)
- Seidel Pál.** Földrajz népiskolák számára. 11. jav. bőv. kiad. (Sz. Fehérvár. Klökner Péter. 8-r. 36 l. ára 20 kr.)
- Seidel Pál.** Természettan. 8. kiadás. (Sz.-Fehérvár. Klökner Péter. 8-r. 32 l. ára 20 kr.)
- Seidel Pál.** Természettan. 6. kiadás. (Sz.-Fehérvár. Klökner Péter. 8-r. 32 l. ára 20 kr.)
- Sikor József.** A feleség. (Közhasznú családi könyvtár. 21. Franklin-társ. 8-r. 112 l. ára 40 kr.)
- Sikor József.** A nők előnye. (Közhasznú családi könyvtár. 22. Franklin-társ. 8-r. 99 l. ára 40 kr.)
- Simonyi Zsigmond.** Magyar nyelvtan mondattani alapon. II. rész. A középiskolák II. oszt. számára. (Középiskolai tankönyvek tára. Eggenberger. 8-r. 69 l. ára 50 kr.)
- Somogyi Ede.** Magyar Lexikon. 1—3. füzet. (Rautmann Fr. 8-r. 1—192 l. Egy füzet ára 30 kr.)
- Stern Albert.** Védbeszéd a zsidó rituális elválás ügyében. Vertheidigungsrede etc. (Ottó testv. nyomdája. 8-r. 19 l. ára 10 kr.)
- Szabó Ignác.** Szemléltető alaktan a középiskolák alsó osztályai számára. I. rész. Sík alakok és távlatlan. 3. telj. átdolg. kiadás. (Franklin-társ. 8-r. VIII, 176 l. ára 1 frt.)

- Szabó József és Horváth Ignác.** A belföldi bányákban termelt burkolatkövek közettani és erömütani vizsgálata. (Pesti könyvnyomda-r.-társ. 8-r. 50 l.)
- Szántay Aladár.** Az őskori bronzgyártás hazánk területén. (Nagyvárad. Hügel Ottó. 8-r. 22 l.)
- Szapáry János.** Magyarország meddő gazdaságának hogy lehetne hasznát venni. Magyar nyelven kiadja Székely József. (Grimm és Horovicz. n. 8-r. 48 l. ára 30 kr.)
- P. Szathmáry Károly.** Emlékirat a magyarországi kisednevelés nevezetesebb mozzanatairól. (Egyetemi nyomda. 8-r. 16 l.)
- Szilágyi Sándor.** Erdélyi országgyűlési emlékek. III. köt. (L. Magyar történelmi Emlékek. 3. oszt. 3. köt.)
- Szilágyi Sándor.** I. Rákóczy György és a diplomácia. (Érték. a tört. tudom. köréből. VII. köt. 5. sz. Akadémia. 8-r. 92 l. ára 50 kr.)
- Színház,** A nemzeti, könyvtára. 72, 117, 118. füzet. (L. Tóth Ede, ifj. Dumas Sándor.)
- Ifj. Szinnyei József.** A magyar irodalomtörténetírás ismertetése. 2. jav. s bőv. kiad. (Eggenberger. 8-r. 71 l.)
- Szombathy Ignác.** A görög és gót helyesolvasás a régi görög, latin és gót kéziratok alapján. Palaeographiai tanulmány. Gót és görög mutatóványokkal. (Győr. Klenka Ferencz. 8-r. 16 l. ára 20 kr.)
- Szombati Menyhért** (Kürcz Antal). Történeti képek és elbeszélések az ifjuság számára. (Kocsi Sándor nyomdája. 8-r. 164 l. ára 1 frt.)
- Szóllósy Károly.** Az osztrák-magyar monarchia összes szerzetes rendjeinek történeti és statisztikai rajza, különös tekintettel azok irodalmi és tanügyi működésére. I—II. köt. (Arad. Szerző. 8-r. 14, 191, 128, 2 l.)
- Szulik József.** A magyar nemzeti irodalomtörténet rövid ismertetése. Tanítóképző intézetek és polgári iskolák használatára. (Kaloosa. Malatin s Holmeyer nyomdája. 8-r. 100 l. ára 40 kr.)
- Tárkányi Béla.** Új rózsáskert. imádságos és énekes könyv. 4. kiadás. (Franklin-társ. nyomdája. 8-r. 671 l.)
- Távirada-intézet,** A m. kir., cím- és névtára 1878. január 1-én. Hivatal. kiadás. (Hornyánszky nyomdája. 8-r. XXIII, 121 l.)
- Ponori Thewrewk Emil.** Codex Festi Breviati Corvinianus. (Külön lenyomat a »Nyelvtudományi közlemények« XIV. kötetéből. Franklin-társulat nyomdája. 8-r. 56 l.)
- Toldy Ferencz.** A magyar nemzeti irodalom története a legrégebb időkől a jelenkorig rövid előadásban. 4. kiadás. (Franklin-társ. nyomdája. 8-r. 404 l. ára 2 frt 40 kr.)
- Tóth Ede.** A falu rossza. Népszínmű. (A nemzeti színház könyvtára. 72. füzet. Pfeifer. 8-r. 79 l. ára 40 kr.)
- Tóth Ede.** A toloncz. Népszínmű. (A nemz. színház könyvtára. 118. füz. Pfeifer. 8-r. 71 l. ára 40 kr.)
- Tóth Mike.** Máriahavi virány. Olvasmányok a kath. hívek számára. (Hunyadi Mátyás nyomda. 8-r. 330 l.)

- Tóth Sándor.** A lírai álláspont és Arany János. Esztetikai tanulmány. (Rudnyánszky nyomdája. 8-r. 86 l. ára 1 frt.)
- Törvénczikk,** 1877. évi XX., a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről, 2., a m. k. belügyminister által az árvászekék részére kiadott ügyrenddel bőv. kiadás. (Ráth M. 16-r. 148 s 94 l. ára 80 kr.)
- Törvénykönyv,** A magyar büntető, a büntettekről és vétségekről. (Ráth M. n. 8-r. IV, 107 l. ára 60 kr.)
- Ugyanaz, zsebkiadásban. (Ráth M. 16-r. VIII, 207 l. ára 60 kr.)
- Uhrin Pavel.** Magyar nyelvtan tót gyermekek számára. Mluvnica jazyka madarského pre slov. deti. II. vyd. (Hornvánszky nyomdája 8-r. 100 i.)
- Unghváry László.** A gyümöleskertészet alapismeretei. I. rész. (Kecskemét. Sziládi Lajos nyomdája. 8-r. 44 l. ára kemény kötésben 25 kr.)
- Ügyrend,** A m. k. belügyminister által kiadott, az árvászekék részére. (Ráth M. 16-r. 94 l. ára 40 kr.)
- Városi Mihály.** Köszöntő költemények. (Arad. Szerző. 8-r. 230, VII l. ára 1 frt 20 kr.)
- Veresmarti Mihály** munkái. II. köt. Kiadja Ipolyi Arnold. (Corpus scriptorum Ecclesiae Hungaricorum. Régi magyar egyházi írók. II. Szent-István-társulat. 8-r. 419 l.)
- Vetró Lőrincz.** Alföldi vőfenykönyv. Nyélbe ütötte Tatár Péter. (Szeged. Traub B. nyomdája. 8-r. 48 l.)
- Vonal- és üzletrend,** Kijavított, az osztrák-magyar távirtda-hálózat számára. Revirdirte ect. (Hornvánszky nyomdája 4-r. 144 l.)
- Wagner Lajos.** A pozsonyvármegyei régészeti egyesület. 1876 7. évi Értesítője. (Pozsony. Egyesület. 8-r. 39 l.)
- Weisz D.** A prostitutio kérdése Budapesten. (Burián M. nyomdája. 8-r. 22 l. ára 20 kr.)
- Wenzel Gusztáv.** A XV. századi tárnoki jog. (Értek. a társad. tudom. köréből. V. köt. 1. sz. Akadémia. 8-r. 52 l. ára 30 kr.)
- Zichy Géza.** Költemények. (Aigner. 8-r. 106 l.)
- Zlinszky Imre.** A kisebb polg. peres ügyekben való eljárás rendszere, tekintettel a községi bíraskodásra. Irománypéldákkal. (Athenaeum. 8-r. 314 l. ára 3 frt.)

Hazai nem-magyar irodalom.

- Apponyi Albert, Graf.** Bericht an seine Wähler in Angelegenheit der Vereinigung der gemässigten oppositionellen Parteien. (Athenaeum 2-r. 4 l.)
- Archiv** des Vereines für siebenb. Landeskunde. Neue Folge. XIV. B. 2. Heft. (Nagy-Szében. Egyesület. 8-r. 249—474 l.)
- Bauer L. M.** Deutsche Elementar-Grammatik. 24. verbesserte und stark vermehrte Aufl. (Laufer Vilmos. 8-r. 137 l. ára 34 kr.)

- Bierbrunner Gustav.** Christlicher Hausaltar. Ein Andachtsbuch für alle Lebens-Verhältnisse evang. Glaubensgenossen. (Hornyánszky nyomdája. 8-r. VIII, 199 l.)
- Féval Paul.** Der Sohn des Teufels und die drei rothen Männer. Grosser dramatischer Roman. Aus dem Französischen übersetzt von H. Schwarz. II. B. (Mehner Vilmos. 8-r. 444 l.)
- Führer Ignátz.** Kurzgefasste Weltgeschichte in Charakterbildern für höhere Volks- und Bürgerschulen. (Laufer Vilmos. 8-r. 165 l. ára 50 kr.)
- Hermann Otto.** Ungarns Spinnen-Fauna. 2. Bd. Das System. (Kilián Frigy. 4-r. 100 l. Három könyomatú táblával, ára 3 frt.)
- Horváth Josef.** Deutsch-Ungarische Schreib-Lese-Fibel für die Unterclasse der Volksschulen. (Pozsony. Stampfel Károly. 8-r. 104 l. ára 30 kr.)
- Horváth Karl Vinzenz.** Die orientalische Frage und ihre Folgen. (Tetty Nándor s társa 8-r. 55 l. ára 40 kr.)
- Ipolyi Arnold.** Geschichte und Restauration der kirchlichen Kunstdenkmale in Neusohl. (Franklin-társ. nyomdája. n. 4-r. 177. l. 7 szín- és köny. képtábla, és 54 fametszet, ára 8 frt.)
- Jahresbericht,** Achter, an die ev. Gemeinde A. B. in Hermannstadt erstattet vom Presbyterium. (Nagy-Szeben. Filtch S. nyomdája. 8-r. VI, 184 l.)
- Jahresbericht** des Comités des evang. Landes-Waisenvereins augsb. und helvet. Confession. (Hornyánszky nyomdája. 8-r. 34 l.)
- Kállay Benjamin.** Die Orientpolitik Russlands. Aus dem Ungarischen von I. H. Schwicker. (Laufer Vilmos. 8-r. 124 l. ára 1 frt.)
- Kállay Benjamin.** Geschichte der Serben von den ältesten Zeiten bis 1815. Aus dem Ungarischen von I. H. Schwicker. II. B. 1. Heft. (Laufer V. 8-r. 80 l. Egy füz. ára 60 kr.)
- Kalonymos ben Kalonymos.** Der Prüfstein. Sittenspiegel. Metrisch übersetzt von Meisel. (Meiselegylet. 8-r. XI, 292 l.)
- Kastner Wilhelm.** Deutsche Sprachlehre nebst Uebungsaufgaben für Volksschulen. I. II. Theil. (Pozsony. Stampfel Károly. 8-r. 77 l. ára 28 kr. 200 l. ára 40 kr.)
- Klingenberg J.** Deutsches Sprachbuch. Für die Volksschulklassen. I. II. Theil. (Franklin-társulat nyomdája. 8-r. 54 l. ára 30 kr. 100 l. ára 50 kr.)
- Müller Josef.** Vaterländische Soldatenbilder zur Illustration des k. k. Dienstreglements. Mit deutschem, ung. und slav. Text. I. Theil. 2. Ausgab. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8-r. 62 l.)
- Regelung,** die, der Vormundschafts- und Curatel Angelegenheiten. 2. Aufl. (Ráth M. 8-r. 48 l. ára 10 kr.)
- Schwarz Julius.** Die Demokratie. I. B. II. Hälfte. 1. Abth. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 4-r. 113—364 l.)
- Seidel Paul.** Illustrierte Naturgeschichte für Volksschulen. 2. vermehrte und verb. Auflage. (Eggenberger. 8-r. 56 l. számos fametszettel.)
- Vargyas Andreas.** Geschichte von Ungarn in Verbindung mit den namhafteren Begebenheiten der Weltgeschichte in Zeitbildern dargestellt. Nach ministeriel-

- lem Lehrplane für Volksschulen. Uebersetzt aus dem Ungarischen. (Győr. Hennicke Rudolf. 81 l. ára 28 kr.)
- Verfahren** in geringeren Civilprocess-Angelegenheiten. (Bagatell-Verfahren.) 2. Aufl. (Ráth Mór. 8-r. 30 l. ára 70 kr.)
- Wort**, Ein ernstes, an die Nation. Populärer Vortrag über den zu gründenden »Landes-Volksbodenkredit-Verband« und über die damit verbundenen »landwirthschaftlichen Vorschussvereine« (Hornyánszky nyomdája. 8-r. 34 l.)
- Boros Gabriellis**. De arte oratoria Isocratea. (Egyetemi nyomda. 8-r. 47 l.)
- Knihovne**, Pastorálnej. Sv. 3. (Schmitt Jakub.)
- Lutter Ferdinand**. Sbierka počtovedných príkladov pre národné školy. Preložil Fr. Laeko. III. vydanie. Sv. V. (Franklin-társ. nyomdája. 8-r. 79 l. ára 25 kr.)
- Oboznámenie**, Prostonárodné, krajinskej pozemkoúverkovkej jednoty malostatkárov uhorských a s nou spojených »Rovníkohospodárskych požičkových jednôt.« (Hornyánszky nyomdája. 8-r. 29 l.)
- Schmitt Jakub**. Priprava k prvému Svätému Prijímaniu. Preložila cirk. lit. slov škola na arcibiskupskom semeništi v Ostrihome. (»Pastorálnej knihovne« Sv. 3. Szakoleza. Skarniel József nyomdája. 8-r. 267 l. ára 1 frt.)
- Zora**, prwa pouka male decze u weri. (Hornyánszky nyomdája. 8-r. 155 l. 26 fametsz. képpel.)
- Glasnik** srpskog učenog društva. Knjiga XLVI s 11 lista litogr. nacerta (Pancsova. Jovanovics testvérek. 8-r. 328 l. ára 1 frt.)
- Jokaj Mavro**. Saren svet, pripovetke napisao s magjarskog preveo A. Hací. (Za ženski svet. Ujvidék. Popovits M. testv. 8-r. X, 200 l. ára füzve 70 kr.)
- Tamnesar** u Filibu. (Hornyánszky nyomdája. 8-r. 15 l.)
- Filipović Ivan**. Besjedovnica hrvatsko-njemačka. Drugo popravljeno i pomnoženo izdanje. (Zágráb. Hartman Lipót. 8-r. 448 l. ára füzve 1 frt 40 kr.)
- Filipović Ivan**. Zepni rječnik hrvatskoga i njemačkoga jezika za porabu u školi i na putu. I. Njemačko-hrvatski dio. (Zágráb. Hartmann Lipót 8-r. 452 l. ára füzve 1 frt 20 kr.)
- Jurašić Ivan**. Narodni hrvatski odvjjetnik. Svezak III. V. (Fiume. Karletzky Ferencz nyomdája. 8-r. 65—96, 129—160 l. Egy füzet ára 30 kr.)
- Rad** jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga XLII. (Zágráb. Hartman Lipót. 8-r. 224 l. ára 1 frt. 50 kr.)
- Sbornik** ugarsko-hrvatskih skupnih. Godina. 1877. (Broj 1—16.) (Magy. K. Horvát-slavon-dalmát Ministerium. 4-r. XI. l.)
- Ardeleanu Josifu I**. Cuventari bisericesei si funebrali. Tom. I. (Arad. Réthy nyomdája. 8-r. 105 l. ára 1 frt.)
- Catechismu** pentru scólele poporale greco-catolice. (Balázsfalva. Érseki nyomda. 8-r. 130 l. 35 kr.)
- Cuventu** seriosu natiunii. Instructiune poporale despre »Associatiunea generale de créditu fondiaru a proprietariloru miei d'in Ungari'a«. si despre »Reuniunile agricole de antecipatiuni.« confederate cu aceea. (Hornyánszky nyomdája. 8-r. 32 l.)
- Popa Giorgiu**. Fisic'a in scóla poporala. (Arad. Réthy nyomdája. 8-r. 93, III l. ára 40 kr.)

- Protocolulu** Sinodului archidiecesei greco-orientali romane din Transilvani'a, an. 1877. (Nagyszében. Érseki nyomda. 8-r. 207 l.)
- Puscariu Ilarion.** Isagogiã adecã introducere in cunoscinta cãrtilor Sãntei Scripturi. (Nagyszében. 8-r. Érseki nyomda. 238 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Tuducescu Joann.** Socóta manualu didacticu pentru scólele poporale romane. Par-tea II. (Arad. Réthy nyomdája. 8-r. 34 l. ára 20 kr.)
- Voce, O.** Seriose in Or'a suprema, in caus'a instructiunei populare. (Kocsi S. nyomdája. 8-r. 46 l.)
- Description** de l'établissement ichthyogénique de Baron Simon Révay a Kis-Sel-mecz (Stiavnicska.) (Rudnyánszky nyomdája. 8-r. 4 l.)
- Exposé** sur le développement (1867—1877.) et sur l'état actuel de l'instruction publique des Sciences et des arts en Hongrie par le ministère des Cultes et de l'instruction publique. (Egyetemi nyomda. 8-r. 47 l.)
- Hasenfeld Emmanuel.** Eaux ferrugineuses thermales de Szliács. (Athenaeum nyom-dája. 8-r. 35 l.)
- Keleti Charles.** Rapport sur l'état de l'agriculture en Hongrie. Présenté au Cong-rès international de l'agriculture convoqué a Paris en 1878. (Pesti könyv-nyomda-részvénytársaság. 8-r. VIII, 240 l.)
- Körösi Joseph.** Influence des Habitations sur les Causes des Décès et sur la Du-rée de la Vie. (Ráth Mór. 8-r. 13 l. ára 40 kr.)
- P. Szathmáry Charles.** Mémoire sur le mouvement de l'éducation dans les Sal-les d'asile en Hongrie. (Egyetemi nyomda. 8-r. 19 l.)

Hazánkat érdeklő külföldi munkák.

- Brandes H.** Neueste Reisekarte der oesterreichisch-ungarischen Monarchie und der angrenzenden Länder. Mit Angabe sämtlicher Eisenbahn- und Dampfschiff-Stationen. (Bécs. Perlesz Mór, ára színynyomatban 60 kr.)
- Cipció Giovanni.** L'Agricoltura in Dalmazia e le sovvenzioni dello stato. (Zára. Nemzetközi könyvkereskedés. 8-r. 107 l. ára 1 frt.)
- Cobenzl Giuseppe.** Corso completo (teorico-pratico) della lingua serbo-eroata. (Zára. Nemzetközi könyvkereskedés. 8-r. IV, 211 l. ára 2 frt.)
- Diario storico** del viaggio di S. M. J. e R. Apostolica Francesco Giuseppe I. Imperatore d'Austria. Re d'Ungheria. Puntate X. e XI. (Zára. Nemzetközi könyvkereskedés. 4-r. 281—343 l. ára füzetenként 25 kr.)
- Dlugosz Joannis,** senioris Opera omnia. Cura et impensis Alexandri Przewdziecki edita. Tom. V. (Krakó. Przewdziecki. 4-r. 702 l. ára mind az 5 kötetnek összesen 47 frt.)
- Dnevnik** prosvjetni o putovanju Nj. c. i kr. Ap. Veličanstva Franja Josipa I. Cara Austrije, kralja Ugarske, Hrvatske i. t. d. pro Kraljevini Dalmaciji u mjesecima Travnja i Svibuja 1875. 1. (Zára. Schmidt W. n. 8-r. 32 l. ára 25 kr.)
- Eötvös Josef.** Gesammelte Werke. Aus dem ungarischen übersetzt. 6. Bd. Ge-danken. 3. Aufl. (Bécs. Hartleben A. 8-r. 333 l. ára 2 frt 50 kr.)

- Haide Adolf von der.** Pannoniens Dichterheim. Eine Auswahl der schönsten magyarischen Gedichte in deutscher Uebersetzung. (Stuttgart. Richter és Kappler. 8-r X, 347 l. egy czínképpel, ára 3 frt 60 kr.)
- Hauer Franz.** Geologische Karte von Oesterreich-Ungarn. Auf Grundlage der Aufnahmen der k. k. geolog. Reichsanstalt. III. ver. Auflage. (Bécs. Hölder. 8-rétbe kötve, ára 6 frt.)
- Helfert.** Königin Karolina von Neapel und Sicilien, im Kampfe gegen die franz. Weltherrschaft. (Bécs. Braumüller. 8-r. XIII, 641 l. ára 7 frt 50 kr.)
- Hurmuzaki Eudoxius.** Documente privitoare la istoria Romanilor. vol. VII. (Bukarest. Vallás- és közokt. ministerium. 4-r. XXII, 584 l. ára 25 frt 35 kr.)
- Hurmuzaki Eudoxius.** Fragmente zur Geschichte der Rumänen. I. Band. (Bukarest. Vallás- és közokt. ministerium. 8-r. XIV, 302 l. a szerző arczképével, ára 7 frt 80 kr.)
- Josch Christof.** Die Pferdezucht in Oesterreich-Ungarn nach ihren Haupttypen dargestellt. (Klagenfurt. Kleinmayr Ferd. 8-r. 82 l.)
- Krones Franz.** Geschichte der Neuzeit Oesterreichs vom XVIII-ten Jahrhundert bis auf die Gegenwart. 1. Lfg. (Berlin. Grieben. 8-r. 80 l. ára 60 kr.)
- Krones Franz.** Handbuch der Geschichte Oesterreichs von der ältesten bis zur neuesten Zeit, mit besonderer Rücksicht auf Länder-, Völkerkunde und Culturgeschichte. 22, 23. Liefg. (Berlin. Grieben. 8-r. 1 -192 l. Egy füz. ára 90 kr.)
- Neumann Léopold et de Plason Adolphe.** Recueil des traités et conventions conclus par l'Autriche avec les puissances étrangères depuis 1763 jusqu'à nos jours. Nouvelle suite. Tome VI. (Bécs. Udvari- és államnyomda. 8-r. VI, 890 l. egy térképpel, ára 6 frt.)
- Ruthner Anton.** Das Kaiserthum Oesterreich und Königreich Ungarn in malerischen Originalansichten seiner reizendsten Landschaften und Städte in Stahlstichen. Mit beschreibendem Text seiner Geschichte, seines Culturlebens u. seiner Topographie. 70, 71, 72. Lfg. (Bécs. Perles. 4-r. 481—624 l. 3 aczélm. kép. Egy füzet ára 1 frt 70 kr.)
- Smets Moritz.** Geschichte der oesterreichisch-ungarischen Monarchie. Ein Volksbuch mit 12 Illustrationen. 21, 22, 23, 24. Lfrg. (Bécs. Pest s Lipse. Hartleben. 8-r. 961—1152, XV l. Egy füzet ára 30 kr.)
- Uebersicht der Waaren-Ein- und Ausfuhr des allgemeinen oesterreichisch-ungarischen Zollgebietes und Dalmatiens im Jahre 1877.** Zusammengestellt vom Rechnungs-Departement des k. k. Finanz-Ministeriums. (Bécs. Cs. kir. udvari- s államnyomda. 4-r. 35 l. ára 50 kr.)
- Verdiet.** Das, der Thatsachen. Studie über die Orientpolitik des Grafen Andrassy. (Lipse. Duncker s Humblot. 8-r. 135 l. ára 1 frt 95 kr.)
- Wagner Adalbert.** Die Heilquellen von Pystján in Ungarn. IV. Auflage. (Bécs. Braumüller. 8-r. 42 l.)
- Wimpffen Alphons.** Erinnerungen aus der Wallachei während der Besetzung durch die österreichischen Truppen in den Jahren 1854—1856. (Bécs. Gerold K. s fia. 8-r. 262 l. ára 2 frt 80 kr.)
- Zwiedineck-Sudenhorst H.** Ueber den Versuch einer Translation des deutschen Ordens an die ungarische Grenze. (Bécs. Holzhausen Adolf nyomdája. 8-r. 43 l. ára 30 kr.)